

Vedecký recenzovaný časopis

SOCIÁLNA A DUCHOVNÁ REVUE



1



VYDAVATELSTVO
PREŠOVSKÉJ
UNIVERZITY

Ročník XVI/2025

Vedecký recenzovaný časopis

SOCIÁLNA A DUCHOVNÁ REVUE

1

Ročník XVI/2025



VYDAVATELSTVO
PREŠOVSKÉJ
UNIVERZITY

Sociálna a duchovná revue

vedecký recenzovaný časopis o aktuálnych sociálnych a duchovných otázkach

– č. 1, ročník XVI/2025 –

REDAKCIA:

Šéfredaktor: doc. PhDr. Maroš Šip, PhD.

Výkonní redaktori: PhDr. Martina Šipová, PhD., PhDr. Eva Sabolíková, DBA

Technický redaktor: Peter Szombathy

Návrh obálky: Simona Šipová

REDAKČNÁ RADA:

prof. PhDr. Tomáš Hangoni, PhD. (predseda), Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

prof. PhDr. Beáta Balogová, PhD., MBA, Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

prof. ThDr. Alexander Cap, CSc., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

Dr hab. Małgorzata Duda, prof. UJPPII, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie (Polská republika)

Dr. h. c. prof. PhDr. Peter Kónya, PhD., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

prof. dr hab. Andrzej Lipczyński, Polská republika

prof. PhDr. Mária Machalová, CSc., Slovenská republika

prof. PhDr. ThDr. Andrej Mátel, PhD., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

prof. PhDr. PaedDr. Lenka Pasternáková, PhD., MBA, Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

prof. ucz. dr hab. Krzysztof Rejman, Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

prof. PaedDr. Milan Schavel, PhD., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

prof. PhDr. Jaroslav Veteška, Ph.D., MBA, Univerzita Karlova, Praha, Česká republika

doc. PhDr. Ladislav Horňák, PhD., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

doc. ThDr. Ján Husár, PhD., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

doc. ThDr. Václav Ježek, PhD. et Ph.D., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

doc. RNDr. Jaroslava Pavelková, CSc., Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně (Česká republika)

doc. ThDr. Štefan Pružinský, PhD., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

Dr hab. Beata Szluz, prof. UR, Uniwersytet Rzeszowski (Polská republika)

doc. ThDr. Štefan Šak, PhD., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

doc. PaedDr. Mária Zahatňanská, PhD., MBA, Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

doc. ThDr. Miroslav Župina, PhD., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

Mgr. Miroslava Bozogánová, PhD., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

ThDr. Vladimír Kocvár, PhD., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

PERIODICITA: Vychádza 2x ročne

KONTAKT: sadrevue@gmail.com

YDÁVATEĽ: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, Ul. 17. novembra 15, 080 01 Prešov

IČO YDÁVATEĽA: IČO 17 070 775

DÁTUM VYDANIA PERIODICKEJ TLAČE: jún 2025

JAZYK: slovenský, český, anglický, nemecký, poľský, ukrajinský, ruský

Časopis zaregistrovaný MK SR pod č. EV 4183/10

ISSN 1338-290X (print)

ISSN 2730-096X (online)

OBSAH /CONTENTS

ÚVODNÍK/EDITORIAL

Maroš ŠÍP5

EDITORIAL

ŠTÚDIE/STUDIES

Andrej MÁTEL8

O ÚCTE K RODIČOM (BIBLICKÁ ÚVAHA O PRIKÁZANIACH DEKALÓGU)

About respect for parents (Biblical reflection on the commandments of the Decalogue)

Alexander CAP..... 14

PREDPISY O OTROKOKH (BIBLICKO-EXEGETICKÝ KOMENTÁR 2MJŽ 21, 1-11)

Regulations concerning slaves (Biblical-exegetical commentary on Exodus 21:1-11)

Mária GÁBOR – Helena GALDUNOVÁ – Alena SCHLOSSEROVÁ – Jana PĚMOVÁ ...28

REPRODUKČNÉ ZDRAVIE A JEHO VPLYV NA PLODNOSŤ

Reproductive health and its impact on fertility

Ernest KOVÁČ.....34

STATUS AND COMPETENCES OF THE CONFLICT GUARDIAN IN THE PROTECTION OF THE RIGHTS OF THE CHILD

Dominik MAXIMOV – Vladimír LICHNER.....51

ZMYSEL ŽIVOTA V KONTEXTE PRÁCE A PRACOVNEJ SPOKOJNOSTI SOCIÁLNYCH PRACOVNÍKOV

Meaning of life in the context of work and job satisfaction of social workers

Helena GALDUNOVÁ – Mária GÁBOR – Klaudia HARNIČÁROVÁ65

RIZIKÁ TEHOTENSTVA V MLADISTVOM VEKU

Risks of teenage pregnancy

Marek SUŠINKA71

VÝZNAM PERCEPCIE OSOBNÉ PREŽÍVANEJ SPIRITUALITY PRE KVALITU SOCIÁLNYCH SLUŽIEB A HODNOTENIE KVALITY SOCIÁLNYCH SLUŽIEB

The importance of the perception of personally experienced spirituality for the quality of social services and the evaluation of the quality of social services

Eva SABOLÍKOVÁ – Maroš ŠÍP78

VYBRANÉ METÓDY SOCIÁLNEJ PRÁCE

S DEŤMI ZO SOCIÁLNE ZNEVÝHODNENÉHO PROSTREDIA

Selected methods of social work

with children from socially disadvantaged backgrounds

RECENZIA/REVIEW

Marián AMBROZY88

**SOCIÁLNY ASPEKT RELATIVIZMU V TEOLOGICKÝCH A HISTORICKO-
FILOZOFICKÝCH KONTEXTOCH**

Vážení a milí čitatelia *Sociálnej a duchovnej revue*,

prvé číslo tohto ročníka sa opäť dostáva k vám a veríme, že vás inšpiruje vo vašej odbornej práci aj štúdiu. Dúfame, že príspevky pomôžu študentom i profesionálom lepšie sa orientovať v témach, ktoré formujú ich prax a osobný rast.

Nový rok je príležitosťou na zmenu, objavovanie nových postupov a vystúpenie zo zaužívaných komfortných zón. Po polroku môžeme bilancovať, čo sa nám podarilo, čo sme zachovali a čo nové sme objavili. Druhá polovica roka stále ponúka priestor na učenie sa, skúšanie nových prístupov a nachádzanie riešení – a to všetko s otvorenou myslou a odvahou, ktorá posúva vpred nielen odbornú prax, ale aj nás samotných.

Milí naši čitatelia, v tomto čísle si môžete prečítať nasledujúce state:

O úcte k rodičom (biblická úvaha o prikázaniach Dekalógu)

Príspevok sa zaoberá Desatorom prikázaní ako súborom etických a morálnych noriem s významom pre judaizmus a „prirodzený zákon“. Text Desatora sa nachádza v Druhej a Piatej knihe Mojžišovej a obsahuje otázky týkajúce sa úcty k rodičom. Autor skúma, prečo prikázanie: „Cti si otca svojho a matku svoju“ patrí k prvej doske prikázaní vzťahujúcej sa k Bohu. Úcta k rodičom podľa príspevku znamená poslušnosť, rešpektovanie rodičovstva, nebrániť ich mena nadarmo a zabezpečenie ich potrieb, pričom trvá aj po ich smrti. Porušenie tohto prikázania je spojené s vážnymi trestami, zatiaľ čo jeho dodržiavanie prináša sľub dlhého života a dobra v tomto aj Budúcom svete.

Predpisy o otrokoch (biblicko-exegetický komentár 2Mjž 21, 1-11)

Príspevok sa zaoberá biblickými predpismi o otrokoch v kontexte Druhej knihy Mojžišovej. Popisuje obdobie Hyksosov v Egypte a pôsobenie Jozefa, ktorý sa stal ministrom potravinových rezerv a zachránil krajinu počas sedemročného hladomoru. Vďaka jeho zásluhám sa jeho rodina presťahovala do oblasti Gošen, kde sa venovala chovu dobytká, čo Egypťania považovali za menej hodnotnú prácu. Po nástupe nového faraóna, ktorý Jozefa nepoznal, boli Izraeliti zotročení a pracovali ako najnižšia spoločenská vrstva pri výrobe tehál. Príspevok tiež upozorňuje, že po odchode z Egypta mali Izraeliti dodržiavať predpisy týkajúce sa otrokov, aby si pripomenuli svoje minulé utrpenie.

Reprodukčné zdravie a jeho vplyv na plodnosť

Príspevok sa zaoberá reprodukčným zdravím ako kľúčovým aspektom celkového zdravia jednotlivca s významným dopadom na plodnosť a schopnosť počatia. Analyzuje hlavné determinanty reprodukčného zdravia, vrátane biologických faktorov, ako sú vek, genetická predispozícia, hormonálna rovnováha a celkový zdravotný stav. Dôležité sú aj environmentálne faktory, ako vystavenie znečistenému ovzdušiu, toxínom či chemikáliám, a behaviorálne faktory zahŕňajúce stravovanie, fyzickú aktivitu, fajčenie, nadmernú konzumáciu alkoholu a zvládanie

stresu. Príspevok zdôrazňuje aj psychosociálne aspekty, pretože stres a psychická záťaž môžu narušiť hormonálnu rovnováhu a ovplyvniť ovuláciu či spermatogénezu. Osobitná pozornosť je venovaná prevencii, edukácii a podpore zdravého životného štýlu, pričom riešenie otázok reprodukčného zdravia vyžaduje medziodborový prístup a spoluprácu zdravotníkov, pedagógov a tvorcov verejných politík.

Status and competences of the conflict guardian in the protection of the rights of the child

Príspevok systematicky analyzuje postavenie a kompetencie kolízneho opatrovníka pri ochrane práv dieťaťa v súlade so súčasnou legislatívou Slovenskej republiky. Zameriava sa na teoretické východiská rodinného práva, pričom osobitnú pozornosť venuje právnej úprave inštitútu kolízneho opatrovníka, jeho právomociam, povinnostiam a procesným právam pri zastupovaní maloletého v konaniach, kde dochádza ku konfliktu záujmov medzi dieťaťom a jeho zákonnými zástupcami. Príspevok kriticky hodnotí aplikačné aspekty výkonu tejto funkcie v rozhodovacej praxi súdov a identifikuje aktuálne výzvy a nedostatky pri zabezpečovaní najlepšieho záujmu dieťaťa. Na základe analýzy formuluje autor návrhy de lege ferenda zamerané na optimalizáciu postavenia kolíznych opatrovníkov a efektívnejšie zabezpečenie ochrany práv a záujmov maloletých v civilnom súdnom konaní.

Zmysel života v kontexte práce a pracovnej spokojnosti sociálnych pracovníkov

Článok sa zaoberá teoretickým vymedzením zmyslu života a jeho prepojením s prácou a pracovnou spokojnosťou, najmä u sociálnych pracovníkov. Zmysel života je definovaný ako komplexný cieľ existencie, ovplyvnený subjektívnymi hodnotami a potrebami jedinca, pričom zahŕňa kognitívny, motivačný a afektívny komponent. V kontexte pomáhajúcich profesií zohráva zmysel života kľúčovú úlohu pri podpore psychického well-beingu a prevencii negatívnych dôsledkov práce. Empirické štúdie ukazujú, že prítomnosť zmyslu života pozitívne koreluje s viacerými pozitívnymi aspektmi pomáhajúcej práce, zatiaľ čo jeho absencia alebo intenzívne hľadanie môže viesť k vyššiemu riziku syndrómu vyhorenia a ďalších negatívnych javov. Článok tiež popisuje možnosti intervencií na podporu vnímania zmyslu života, vrátane individuálnych techník a organizačných opatrení.

Riziká tehotenstva v mladistvom veku

Príspevok sa zaoberá rizikami tehotenstva v mladistvom veku, pričom zdôrazňuje, že dospievanie je obdobie prechodu medzi detstvom a dospelosťou sprevádzané významnými psychickými a fyzickými zmenami. K tehotenstvu v adolescentnom veku dochádza v situácii, keď naň nie je pripravené ani telo, ani psychika mladistej matky, a väčšina týchto tehotenstiev je nechcená alebo neplánovaná, čo zvyšuje riziko pre matku a plod.

Význam percepcie osobne prežívanej spirituality pre kvalitu sociálnych služieb a hodnotenie kvality sociálnych služieb

Článok sa zaoberá hodnotením kvality sociálnych služieb so zameraním na význam osobne prežívaného spirituality kontrolórov. Kvalita sociálnych služieb je prezentovaná ako komplexný jav, ktorý sa líši v závislosti od politických, spoločenských a kultúrnych kontextov, pričom skutočná kvalita sa prejavuje v každodennej praxi a napĺňaní potrieb prijímateľov. Dôležitou súčasťou hodnotenia je holistický prístup, ktorý zahŕňa aj spirituálne aspekty, pretože spiritualita ovplyvňuje hodnoty, postoje a rozhodnutia kontrolóra. Článok analyzuje, ako osobná spiritualita kontrolóra môže prispieť k citlivejšiemu a hodnotovo ukotvenému hodnoteniu kvality, ale zároveň môže predstavovať riziko subjektivity. Záverom sa zdôrazňuje, že spiritualita nie je len súčasťou života prijímateľov sociálnych služieb, ale významne ovplyvňuje aj proces hodnotenia a vnímanie kvality samotných služieb.

Vybrané metódy sociálnej práce s deťmi zo sociálne znevýhodneného prostredia

Príspevok sa sústreďuje na význam sociálnej práce pri podpore detí vyrastajúcich v sociálne znevýhodnenom prostredí, ktoré čelia rizikovým faktorom ovplyvňujúcim ich vzdelávacie možnosti, emocionálny vývin, sociálne väzby a prístup k primeraným podmienkam na zdravý rozvoj. Tieto deti často žijú v podmienkach sociálnej neistoty, chudoby, rodinnej nestability alebo zanedbávania, čo zvyšuje riziko nežiaducich vývinových trajektórií. Sociálna práca poskytuje komplexný systém podpory zameraný na ochranu práv detí, posilňovanie ich individuálneho potenciálu a rozvíjanie schopností adaptovať sa na meniace sa životné podmienky, pričom kľúčovým predpokladom úspešnej intervencie je vytvorenie dôveryhodného a bezpečného vzťahu medzi sociálnym pracovníkom a dieťaťom. Príspevok predstavuje vybrané metodologické prístupy a intervencie využívané v školskom prostredí, rodinnom systéme a komunite, pričom stabilná a systematická podpora pôsobí preventívne voči sociálnej exklúzii, rizikovému správaniu a predčasnému ukončeniu vzdelávania. Efektívna prax predpokladá systematické zisťovanie potrieb detí a ich aktívne zapájanie do plánovania intervencií, pričom individualizovaný prístup zvyšuje účinnosť poskytovanej podpory a jej udržateľný dopad.

Vážení a milí čitatelia našej revue, ďakujeme vám za váš záujem a prajeme vám inšpiratívne a obohacujúce čítanie.

doc. PhDr. Maroš Šip, PhD.
šéfredaktor

O ÚCTE K RODIČOM (BIBLICKÁ ÚVAHA O PRIKÁZANIACH DEKALÓGU)

ABOUT RESPECT FOR PARENTS (BIBLICAL REFLECTION ON THE COMMANDMENTS OF THE DECALOGUE)

Andrej Mátel

Abstrakt: Desatoro prikázaní predstavuje súbor etických a morálnych noriem s celosvetovým významom, ktoré formujú podstatu judaizmu a „prirodzeného zákona“. Text Desatora nájdeme na dvoch miestach, a to v Druhej a Piatej knihe Mojžišovej. V príspevku sú položené otázky: Prečo podľa židovskej tradície patrí prikázanie úcty k rodičom k prvej doske prikázaní, ktorá sa vzťahuje k Bohu? V čom spočíva úcta k svojmu otcovi a k svojej matke? Medzi zisteniami uvádzame, že piate prikázanie, „Cti si otca svojho a matku svoju“ sa vzťahuje k Bohu, pretože otec, matka a Boh sú považovaní za partnerov pri počatí dieťaťa. Úcta k rodičom spočíva v bezpodmienečnej poslušnosti (okrem rozporu s Božou vôľou), nebraní ich mena nadarmo, nepopieraní ich rodičovstva a zaopatrení ich životnými potrebami v starobe. Táto úcta pretrváva aj po ich smrti, napríklad modlitbou kadiš. Porušenie tohto prikázania je spojené s veľmi vážnymi trestami, zatiaľ čo jeho dodržiavanie prináša prísľub dlhého života a dobra v tomto aj v Budúcom svete.

Kľúčové slová: Dekalóg, piate prikázanie, rodičia, úcta, zaopatrenie rodičov

Abstract: The Ten Commandments represent a set of ethical and moral standards of global significance that form the essence of Judaism and “natural law.” The text of the Ten Commandments can be found in two places, namely in the Second and Fifth Books of Moses. The article poses the following questions: Why, according to Jewish tradition, does the commandment to honor one’s parents belong to the first tablet of commandments, which relates to God? What does it mean to honor one’s father and mother? Among our findings, we note that the fifth commandment, “Honor your father and your mother,” relates to God because the father, mother, and God are considered partners in the conception of a child. Honoring one’s parents consists of unconditional obedience (except when it conflicts with God’s will), not taking their name in vain, not denying their parenthood, and providing for their needs in old age. This respect continues even after their death, for example through the Kaddish prayer. Violation of this commandment is associated with very serious punishments, while its observance brings the promise of long life and goodness in this world and the next.

Key words: Decalogue, fifth commandment, parents, respect, parental support

Podľa tradície sa darovanie Desatora prikázaní Jisraelu (Izraelu) odohralo sedem týždňov po východe z Egypta, v deň sviatku Šavuot (6. sivan), ktorý slovenskí kresťania označujú ako Päťdesiatnica, Letnice alebo Turíce. Text Desatora nájdeme na dvoch miestach, a to v Druhej a Piatej knihe Mojžišovej (Ex

20:2-17 a Dt 5:6-21). Divecký (2005) vo svojich Príbehoch Tóry kladie otázku čím je Desatora? Jedni tvrdia, že je symbolom zmluvy s Bohom, preto sa dosky Desatora nazývajú v hebrejčine šnej *luchot habrit*, teda „dve dosky zmluvy“. Iní sa domnievajú, že jestvuje desať základných okruhov *micvot* (príkazov), akýchsi desať kapitol ústavy, každá z nich je uvedená jedným príkazom. Jestvuje aj názor, že Desatoro je len ukážkou, vzorom príkazov, a preto obsahuje príkazy vyžadujúce aktívny čin (čo sa má robiť), ale aj zákazy vzťahujúce sa k činom, slovám a myšlienkam (čo sa robiť nemá). Reklamný agent by povedal: „Desať lahodných dúškov na ochutnávku“ (Divecký 2005, s. 102). Desatoro je ojedinelé svojou obsažnosťou i celosvetovým významom a formuje podstatu judaizmu a „prirodzeného zákona“ civilizovaných národov (Newman a Sivan 1992). Z hľadiska literárneho druhu je podľa Sterna Dekalóg („desať slov“) súborom prikázaní s krátkymi etickými formulami. Zmyslom takýchto krátkych etických foriem je to, že sa ľahko vstúpujú do pamäte a možno sa ich ľahko naučiť spamäti. Dekalóg je katechetickým súhrnom morálky, jeho miestom je katechéza (Pöhlmann a Stern 2005, s. 17).

Aké sú prikázania prvej dosky Desatora? Prvé dve prikázania sú: „*Ja som Hospodín, tvoj Boh, ktorý ťa vyviedol z egyptskej zeme, z domu otroctva*“ a „*Nebudeš mať iných bohov okrem mňa*“ (skrátene). Divecký (2005) kladie otázku, či je to vôbec príkaz? Cituje Rambana,¹ ktorý píše, že je našou povinnosťou, úlohou a príkazom „vedieť, že jestvuje Boh ako prvotná príčina všetkého“. Podľa neho je 611 príkazov Tóry otázkou viery v Mošeho (Mojžiša) a jeho učenie, ale dva príkazy – Božia existencia a Božia jednota – boli dané priamo Bohom a našou úlohou je odhaliť a rozviesť ich do detailov. Divecký (2005) okrem toho upozorňuje, že prvé prikázanie nie je vyslovené pre intelektuálnu elitu, ale text je omnoho osobnejší (*tvoj Boh, ktorý ťa vyviedol...*). Navyiac je každý človek vo svojom vzťahu k Bohu priamo oslovený, žiadny príkaz sa neodvodzuje od nejakého prostredníka. Aj preto sú príkazy vždy v jednotnom čísle. K tomu dodávame, že text prvého prikázania je existenciálny, pretože obsahuje v sebe skúsenosť vyslobodenia z otroctva na slobodu. Stern uvádza, že prvé prikázanie je osou, okolo ktorej sa točia všetky ďalšie prikázania, nie je len jedným medzi ostatnými. V ňom zaznieva hlavná myšlienka všetkých príkazov, ktorú potom nájdeme v každom z nich (Pöhlmann a Stern 2005, s. 29). Tretie a štvrté prikázania sú: „*Nesmieš vziať meno Hospodina, svojho Boha, nadarmo...*“ a „*Nezabudni svätiť deň šabat*“ (skrátene). Piate prikázanie je prikázanie úcty k rodičom: „*Cti si otca svojho a matku svoju, ako ti Hospodín, tvoj Boh prikázal, aby*

¹ Ramban, čo je akronym od rabi Moše ben Nachman (1194 – 1270 po Kr.), známy aj ako Nachmanides.

dni tvojho žitia dlho trvali v zemi, ktorú ti Hospodin, tvoj Boh, dáva.“ Podľa Rašiho² komentára je prikázanie o rodičoch nasledujúce až po prikázaní o šabate, pretože sa „rodičia nemôžu poslúchať, ak svojim deťom zakazujú dodržiavanie šabatu.“ Podobne aj Ramban pripomína, že „Boh je našim prvým Otcom.“ Spojenie týchto príkazov nájdeme v opačnom poradí aj v Tretej knihe Mojžišovej, pričom obrátené poradie je aj pri vymenovaní rodičov: „Každý nech má v bázni svoju matku a svojho otca a zachovávať moje šabaty, ja som Hospodin, váš Boh“ (Lv 19:3). Pöhlmann dopĺňa, že ak požadujú rodičia niečo, čo odporuje Božej vôli, nemá ich dieťa vyhovieť a cituje novozákonné Skutky apoštolov 5:29: „Boha je potrebné poslúchať, nie ľudí“ (in: Pöhlmann a Stern 2005, s. 111).

Prečo podľa židovskej tradície patrí prikázanie úcty k rodičom k prvej doske prikázaní, ktorá sa vzťahuje k Bohu? Podľa tradície sú otec, matka a Boh traja partneri pri počatí dieťaťa. Boh je partner rodičov, ktorý je prítomný pri plodení dieťaťa. Podľa jedného miesta v Talmude (Kidušin 30b) hovorí Boh: „Ak si niekto váži svojho otca a matku, potom je dobré, že som *bol* prítomný medzi rodičmi, aby som bol uctený, keď sú uctení oni. Ak si však niekto neváži svojich rodičov, potom som dobre urobil, že som medzi manželmi nebol, lebo by som bol zneuctený, keď sú zneuctievani oni“ (Pöhlmann a Stern 2005, s. 105).

V čom spočíva úcta k svojmu otcovi a k svojej matke? Niečo je dôležité vzhľadom na rodičov robiť (pozitívne správania) a inému je treba sa vyhýbať (zákazy):

1. Počnúc od detského veku to v prvom rade zahŕňa bezpodmienečnú *poslušnosť* a záväzné plnenie všetkých pokynov, ktoré nachádzajú svoje hranice len v rozpore s Božou vôľou (Rav Hirsch),³ obdobne uvádza aj Stern *celoživotnú poslušnosť*, Pöhlmann v dialógu s ním výstižne dodáva, že „ctiť“ neznamena, že ich máme „uctievať“ a vytvárať dáky kult, akoby išlo o božské autority (Pöhlmann a Stern 2005, s. 106-107).
2. Úcta k rodičom by mala byť bezpodmienečná. Aj keby sme mali rodičov, ktorí by sa nesprávali optimálne, mali by sme ich mať v úcte, lebo sme im zviazaní životom (Talmud a Kidušin 30b). V prvej knihe Mojžišovej nájdeme príbeh spojený s Noachom (Noe), ktorý sa odohral po skončení potopy a uzatvorení zmluvy. Noach mal troch synov, ktorých mená boli *Šem*, *Cham* a *Jefet*. Cham bol otcom *Kenaána*,⁴ ktorý bol pravdepodobne jeho najmladším potomkom. Noach pestoval vinič, produkoval

² Raši, čo je akronym od rabi Šlomo ben Jicchak (1040 – 1105 po Kr.).

³ Samson Rafael Hirsch (1808 – 1888 po Kr.).

⁴ Podľa midráša konanie Kenaana bolo oveľa hroznejšie. Podľa rabiho Eliezera Kennan „zviazal jeho obriezku niťou a vykastroval ho.“ Por. *Kapitoly rabiho Eliezera. Midraš*. 2021, s. 89.

víno, z ktorého sa opil a zostal obnažený vo svojom stane. Reakcie synov na túto udalosť boli rozdielne. Cham o tom ako uvidel otca len informoval bratov, ale nič pozitívne v jeho prospech nespravil. Podľa midráša sa dokonca otcovi posmieval (Kapitoly rabiho Eliezera 2021, s. 89). Konanie Šema a Jefeta bolo plné rešpektu a úcty: *Vzali plášť, obaja si ho položili na plecía, šli chrbtom, a tak zakryli nahotu svojho otca. Tvár mali odvrátenú, aby nevideli svojho otca obnaženého*. Dôsledkom tejto udalosti bolo Noachovo požehnanie týchto dvoch synov a prekatie Kenaána, Chamovho syna (por. Gn 9:20-27).

3. Nebrať otcovo meno nadarmo a neprisahať „na život svojho otca“, bez ohľadu na to, či sa chce posilniť dôveryhodnosť výpovede alebo sa jedná o falošnú prisahu (Ramban), obdobne to platí aj o matke.
4. Nepopieranie skutočnosti, že otec a matka sú našimi rodičmi, podobne ako sa nemá zamieňať Hospodin za iných bohov v druhom prikázaní Desatora.
5. Zaopatríť životnými potrebami starých rodičov, ktorí sú už neschopní práce. V tomto zmysle nie je láska k rodičom sentimentálna, ale drsná a praktická. Stern pripomína, že hebrejské slovo *kaved*, ktoré v piatom prikázaní prekladáme ako *ctiť*, znamená „urobiť ťažkým“, „dodávať váhu“ – v doslovnom zmysle je odvodené od niečoho, čo je vtlačené do ruky, ako niečo konkrétne, napr. jedlo, pitie či oblečenie, fyzická podpora v prípade choroby, slabosti v otcovej starobe (Kidušin 31) alebo v prenesenom zmysle dodať na závažnosti, preukazovať úctu a rešpekt (Pöhlmann a Stern 2005, s. 108).
6. Úcta k rodičom pretrváva aj po ich smrti. V Prvej knihe Mojžišovej čítame, že Jozef si uctil svojho otca Jakova tak, že mu usporiadal sedemdňovú smútočnú oslavu (por. Gn 50:10). Stern uvádza, že úcta k rodičom sa prejavuje aj v povinnosti židovských synov modliť sa za svojich rodičov po ich smrti *kadiš*, teda modlitbu za mŕtvych a spomína k tomu jeden príbeh: *„Keď sa jedna skupina chasidov chcela na letisku Detroit-Michigan pomodliť pred odletom v rohu haly rannú modlitbu, všimli si, že ich je deväť a že im chýba desiaty muž.“*⁵ *Bežali vo svojich čiernych kabátoch halou a márne hľadali desiateho muža, až k nim pristúpil jeden mladý, svetský oblečený muž so smútočnou stužkou na bunde. Prosil ich, či by sa*

⁵ Ide o *minjan* (doslova počet), modlitbové minimum desiatich dospelých mužov, bez ktorého spoločenstvo nesmie konať žiadnu verejnú pobožnosť. Chasidim sú v súčasnosti bohabojní Židia, príslušníci niektorej mysticky orientovanej ortodoxnej židovskej komunity, zvyčajne zhromaždená okolo svojho duchovného vodcu.

s nimi mohol modliť kadiš. Chasidi boli radi, že sa konečne môžu pomodliť rannú modlitbu. Keď došli v modlitbe ku kadišu, začal mladý muž plakať. Na konci modlitby sa ho opýtali, prečo toľko plače? Odpovedal, že sa dnes prvý krát v živote modlí modlitbu kadiš, pretože je neveriaci. Modlí sa za svojho otca, ktorý zomrel pred niekoľkými týždňami. Jeho otec sa mu noc predtým zjavil vo sne a pýtal sa ho: „Robert, prečo sa za mňa nemodlíš kadiš, aby moja duša našla pokoj? Syn odpovedal: „Ako sa mám modliť kadiš, keď som sa to od teba v našej neveriacej rodine nikdy neučil a kde sa ho mám modliť, keď žijem na mieste, kde nie je synagóga? Nad tým sa otec zamyslel: „A keby som ti zohnal minjan, desať mužov, budeš sa potom kadiš modliť?“ Robert slúbil svojmu otcovi, že sa bude modliť, ak on zo svojej strany zachová sľub a zoženie desať mužov pre túto modlitbu. Robert k tomu pripojil: „Dnešné ráno sa tento sľub naplnil a ja som tým desiatym mužom“ (Pöhlmann a Stern 2005, s. 108-109).

Okrem Dekalógu sa nachádzajú príkazy o správaní voči rodičom aj na iných miestach Tóry. V Druhej knihe Mojžišovej čítame: „Kto udrie svojho otca a svoju matku, nech je usmrtený“ (Ex 21:15). Podľa Rašiho komentára sa rozlišuje skutočnosť, ak niekto spôsobí zranenie svojmu blížnemu. Vtedy je zodpovedný za škodu, ale nepodlieha trestu smrti. Ten, kto spôsobí zranenie svojmu otcovi alebo svojej matke, podlieha trestu smrti, má byť zahrdúsený (zaškrtený). V Talmude sa dodáva, že smrťou sa však netrestá, okrem úderu, ktorý spôsobí zranenie (Sanhedrin 85b). Na inom mieste sa v Druhej knihe Mojžišovej uvádza: „Kto preklína svojho otca a svoju matku, nech je usmrtený“ (Ex 21:17). Preklínanie je ekvivalentom zabitia. Trestom za preklínanie rodičov bolo podľa Rašiho ukameňovanie. Z trestu boli vylúčené len maloleté osoby. Kto preklína rodičov, skrze ktorých požehnanie prvorodeného je odovzdávaná životná sila z generácie na generáciu, preklína sám seba, svoje deti a vnukov.

Kto naopak rodičov ctí, ctí sám seba a svoje potomstvo. Tieto veľmi vážne tresty majú slúžiť ako účinná prevencia voči konaniu, kedy by deti pozdvihli svoju ruku alebo svoj jazyk proti rodičom, svojej matke a svojmu otcovi. Nie len prvou, ale aj jedinou ich voľbou má byť úcta k rodičom. Kto si ctí rodičov, ctí aj Boha a platí to aj obrátene. Piaty príkaz prvej tabule Desatora je spojený aj s prísľubom. Tento prísľub je pritom vždy darom z milosti. V dvoch verziách Desatora je istý rozdiel medzi prísľubmi. Chatam Sofer⁶ vysvetľuje, že v texte Dekalógu v knihe Šemot (Exodus) sa uvádza, že odmena za úctu k otcovi a matke je vyjadrená v slovách: „aby dni tvojho života dlho trvali.“ Verš v knihe

⁶ Moše Šrajber, bratislavský rabín, známy ako Chatam Sofer (1762 – 1839 po Kr.).

Devarim (Deuteronomium) k nim ešte dodáva: „*aby dni tvojho života dlho trvali a aby ti bolo dobre*.“ Talmud poukazuje na dve rôzne odmeny: „Toto je skutok, ktorý človek urobí a ktorého ovocie užíva na tomto svete, a jeho základ je trvalý v Budúcom svete: ctiť si svojho otca a svoju matku.“ Slová: „*aby dni tvojho života dlho trvali*“ je narážka na odmenu na tomto svete a „*aby ti bolo dobre*“ je odkaz na odmenu v Budúcom svete (in: Myers 2003, s. 50-51).

Zoznam bibliografických odkazov

- DIVECKÝ, J., 2005. *Příběhy Tóry*. Praha: P3K.
- Kapitoly rabiho Eliezera. *Midraš*, 2021. Praha: Garamond.
- MYERS, B., 2003. *Gan Sofer*. Bratislava: Izraelská obchodná komora.
- NEWMAN, J. a G. SIVAN, 1992. *Judaizmus od A do Z*. Praha: Sefer.
- PÖHLMANN, H. G. G. a M. STERN, 2005. *Desatero v životě židů a křesťanů*. Praha: Vyšehrad.
- Ramban on Deuteronomy. Commentary*. [online]. [cit. 2025-04-11]. Dostupné z: https://www.sefaria.org/Ramban_on_Deuteronomy?tab=contents
- Ramban on Exodus. Commentary*. [online]. [cit. 2025-04-11]. Dostupné z: https://www.sefaria.org/Ramban_on_Exodus?tab=contents
- Rashi on Tanakh*. [online]. [cit. 2025-04-11]. Dostupné z: <https://www.sefaria.org/texts/Tanakh/Rishonim%20on%20Tanakh/Rashi>
- Rav Hirsh on Torah*. [online]. [cit. 2025-04-11]. Dostupné z: https://www.sefaria.org/Rav_Hirsch_on_Torah?tab=contents

Kontakt

prof. PhDr. ThDr. Andrej Mátel, PhD.

Katedra kresťanskej antropológie a sociálnej práce

Pravoslávna bohoslovecká fakulta PU v Prešove

e-mail: andrej.matel@unipo.sk

PREDPISY O OTROKOCH (BIBLICKO-EXEGETICKÝ KOMENTÁR 2MJŽ 21, 1-11)

REGULATIONS CONCERNING SLAVES (BIBLICAL-EXEGETICAL COMMENTARY ON EXODUS 21:1-11)

Alexander Cap

Abstrakt: V období Hyksosov, ktorí okupovali Egypt sa na vrchol panovania vypracoval aj Jozef, ktorý sa stal pravou rukou faraóna a stal sa ministrom potravinových rezerv. Svojou činnosťou uskladňovaním zrna v úrodných rokoch zachránil Egypt počas hladomoru, ktorý trval sedem rokov. Za to mu bolo umožnené, že sa jeho rodina na čele s otcom Jákobom presťahovala so súhlasom faraóna do oblasti Gošen, kde sa venovala chovu dobytká – oviec a kôz. Egypťania takýto druh práce odsudzovali. Izraeliti, ktorí mali veľa deti, boli zarastení, mali vlastnú kultúru a vieru a preto odmietli vyspelú egyptskú kultúru a ich pohanskú vieru. Avšak po odchode faraóna, ktorý si vážil prácu Jozefa prichádza faraón, ktorý už Jozefa nepoznal. Zrazu sa na Izraelitov začalo nazeráť negatívne ako na cudzincov, ktorí chceli zneužívať dobrý sociálny systém. Preto boli zotročení a začali vyrábať ako najnižšia spoločenská vrstva tehly z hlíny a slamy. Po svojom odchode z Egypta, keď ich Boh vyviedol k slobode mal vyvolený národ dodržiavať isté predpisy ohľadne otrokov. Mali si tým pripomínať časy, ktoré kedysi sami zažili. O tom pojednáva z časti aj druhá kniha Mojžišova.

Kľúčové slová: otroctvo, Exodus, Egypt, Boh, Mojžiš

Abstract: During the Hyksos period, which occupied Egypt, Joseph rose to the top of his power, becoming the right hand of the pharaoh and the minister of food reserves. Through his work of storing grain in the fertile years, he saved Egypt during the famine, which lasted seven years. In return, he was allowed to move his family, headed by his father Jacob, with the consent of the pharaoh to the Goshen region, where they devoted themselves to raising livestock - sheep and goats. The Egyptians condemned this type of work. The Israelites, who had many children, were overgrown, had their own culture and faith, and therefore rejected the advanced Egyptian culture and their pagan faith. However, after the departure of the Pharaoh who valued Joseph's work, a Pharaoh who no longer knew Joseph arrived. Suddenly, the Israelites began to be viewed negatively as foreigners who wanted to abuse a good social system. Therefore, they were enslaved and began to produce bricks from clay and straw as the lowest social class. After their departure from Egypt, when God led them to freedom, the chosen nation had to observe certain regulations regarding slaves. They were to remind themselves of the times they themselves had once experienced. This is also discussed in part in the second book of Moses.

Key words: slavery, Exodus, Egypt, God, Moses

21 καὶ ταῦτα τὰ δικαιώματα ἃ παραθήσεις ἐνώπιον αὐτῶν
2 ἐὰν κτήσῃ παῖδα Ἑβραῖον ἐξ ἑτῆ δουλεύσει σοι τῷ δὲ ἐβδόμῳ ἔτει ἀπελεύσεται ἐλεύθερος δωρεάν

3 ἂν αὐτὸς μόνος εἰσέλθῃ καὶ μόνος ἔξελεύσεται ἂν δὲ γυνὴ συνεισέλθῃ μετ' αὐτοῦ ἔξελεύσεται καὶ ἡ γυνὴ μετ' αὐτοῦ

4 ἔὰν δὲ ὁ κύριος δῶ αὐτῷ γυναῖκα καὶ τέκη αὐτῷ υἱοὺς ἢ θυγατέρας ἡ γυνὴ καὶ τὰ παιδιὰ ἔσται τῷ κυρίῳ αὐτοῦ αὐτὸς δὲ μόνος ἐξελεύσεται

5 ἂν δὲ ἀποκριθεὶς εἶπη ὁ παῖς ἠγάπηκα τὸν κύριόν μου καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ παιδιά οὐκ ἀποτρέχω ἐλεύθερος

6 προσάξει αὐτὸν ὁ κύριος αὐτοῦ πρὸς τὸ κριτήριον τοῦ θεοῦ καὶ τότε προσάξει αὐτὸν ἐπὶ τὴν θύραν ἐπὶ τὸν σταθμὸν καὶ τρυπήσει αὐτοῦ ὁ κύριος τὸ οὖς τῷ ὀπητίῳ καὶ δουλεύσει αὐτῷ εἰς τὸν αἰῶνα

7 ἐὰν δέ τις ἀποδῶται τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα οἰκέτιν οὐκ ἀπελεύσεται ὥσπερ ἀποτρέχουσιν αἱ δοῦλαι

8 ἐὰν μὴ εὐαρεστήσῃ τῷ κυρίῳ αὐτῆς ἢν αὐτῷ καθωμολογήσατο ἀπολυτρώσει αὐτήν ἔθνηι δὲ ἄλλοτρίῳ οὐ κύριός ἐστιν πωλεῖν αὐτήν ὅτι ἡθέτησεν ἐν αὐτῇ

9 ἂν δὲ τῷ υἱῷ καθομολογήσῃται αὐτὴν κατὰ τὸ δικαίωμα τῶν θυγατέρων ποιήσῃ αὐτῇ

10 εἰν δὲ ἄλλην λαβὴν ἑαυτῷ τὰ δέοντα καὶ τὸν ἱματισμὸν καὶ τὴν ὁμιλίαν αὐτῆς οὐκ ἀποστερήσει

11 εἰν δὲ τὰ τρία ταῦτα μὴ ποιήσῃ αὐτῇ ἐξελεύσεται δωρεὰν ἄνευ ἀργυρίου

21, 1-11. Toto sú ustanovenia, ktoré im predložíš: Ak si kúpiš hebrejského otroka, bude ti slúžiť šesť rokov, no v siedmom roku odíde na slobodu, (a to) zadarmo. Ak prišiel (iba) on sám, sám aj odíde. Ak spolu s ním prišla aj (jeho) žena, odíde s ním aj (jeho) žena. Ak mu pán dá ženu a (ona) mu porodí synov alebo dcéry, žena a deti budú patriť jeho pánovi a on odíde sám. Ak sa však otrok ozve a povie: „Oblúbil som si svojho pána, ženu a deti, neodídem na slobodu“, jeho pán ho privedie pred Boží súd a potom ho privedie k dverám, k verajam. Pán mu prepichne ucho šidlom a (on) mu bude slúžiť naveky. Ak niekto predá svoju dcéru za otrokyňu, (ona) neodíde tak, ako odchádzajú slúžky. Ak sa znepáči svojmu pánovi, ktorý si ju zasnúbil, nechá ju vykúpiť. Cudziemu národu však nie je oprávnený ju predať, pretože jej nezachoval vernosť. Ak ju zasnúbi (svojmu) synovi, bude s ňou zaobchádzať podľa ustanovenia o dcérach. Ak si vezme inú, neukráti ju na potrebách ani na šatách, ani na (manželskom) spoložití. Ak jej neposkytne tieto tri (veci), (ona) odíde zadarmo, bez zaplattenia.

21.

И єѣ ѡправданїа, ꙗже да положѣши предъ нїмн:

2 ѿЩЕ СТѢЖЕШИ РАБА СЪВРѢННА, ШЕСТИ ЛѢТЪ ДА ПОРАБОТАЕТЪ ТБѢ, ВЪ СЕДМОЕ
ЖЕ ЛѢТО ѠПЪСТИШИ СГО СВОБОДНА ТЪНЕ:

- 3 ѿце сѧмъ єдинъ внидетъ, то єдинъ ѡ ѡзбѣдетъ: ѿце же женѧ внидетъ сѧ нѧмъ, то ѡ женѧ ѡишетъ сѧ нѧмъ:
- 4 ѿце же господѧнъ дѧетъ ємѹ женѹ, ѡ родѧтъ ємѹ сыны и ли дщѣри, женѧ ѡ дѣти да бѣдѣтъ господѧнѹ єгѡ, сѧмъ же єдинъ да ѡишетъ.
- 5 ѿце же ѡбѣщѧвъ рабѣмъ речѣтъ: возлюбѧхъ господѧна моего ѡ женѹ мою ѡ дѣти мои, не ѡхождѹ свободѣнъ:
- 6 да привѣдетъ єгѡ господѧнъ єгѡ предъ сѧнѣе бѣже, ѡ тогда привѣдетъ єгѡ предъ двѣри на прагъ, ѡ да проверѣтитъ ємѹ ѡхо господѧнъ єгѡ шломо, ѡ да порабѣтитъ ємѹ во вѣки.
- 7 ѿце же кѣмъ продаѣтъ свою дщѣрь въ рабыню, да не ѡишетъ, ѡкоже ѡходѧтъ рабыни:
- 8 ѿце не ѡгѡдѧтъ предъ очѧма господѧна своего, ѡже ѡнъ вѣдѧтъ въ женѹ ѡбѣщѧ, да ѡпѣтитъ ю: ѡзѣмъ же ѡждѣмъ господѧнъ да не продаѣтъ єѧ, понеже ѡверже ю:
- 9 ѿце же сынѹ своему ѡбѣщѧвъ ю, по ѡбыкновенѧю дщѣрей да сотворѧтъ єѧ:
- 10 ѿце же дрѹгѹ поѧметъ себѣ, потрѣбныхъ ѡ одѣждѣ ѡ собѣщѧнѧ єѧ да не лишѧтъ:
- 11 ѿце же сѧхъ трѣхъ не сотворѧтъ єѧ, да ѡишетъ безъ сребрѧ тѣне.

21, 1-11. И вот законы, которые ты объявишь им: Если купишь раба Еврея, пусть он работает (тебе) шесть лет; а в седьмой (год) пусть выйдет на волю даром. Если он пришел один, пусть один и выйдет. А если он женатый, пусть выйдет с ним и жена его. А если господин его дал ему жену, и она родила дети ее пусть останутся у господина ее, а он выйдет один. Но если раб скажет: „люблю господина моего, жены мою и детей моих; не пойду на волю“: То пусть господин его приведет его пред богов⁷, и поставит его к двери, или к косяку, и проколет ему господин его ухо шилом и он останется рабом его вечно. Если кто продаст дочь свою в рабыни, то она не может выйти, как выходят рабы. Если она не угодна господину своему он не обручит ее, пусть позволит выкупить ее; а чужому народу продать ее (господин) не властен, когда сам пренебрег ее. Если он обручит ее сыну своему, пусть поступит с нею по праву дочерей. Если же другую возьмет за него, то она не должна лишаться пищи, одежды и супружеского сожития. А если он сих трех вещей не сделает для нее, пусть она отойдет даром, без выкупа.

Hebr.

21, 1-11. Toto sú ustanovenia, ktoré im predložíš: Ak si kúpiš hebrejského otroka, bude slúžiť šesť rokov, no na siedmy odíde zdarma ako na slobodu. Ak

⁷ Пред судей (Псалм 81, 1, 2, 6).

prišiel on sám, on sám aj odíde. Ak je manželom ženy, jeho žena odíde s ním. Ak mu jeho pán dá ženu a (ona) mu porodí synov alebo dcéry, žena a jej deti budú patriť jej pánovi a on odíde sám. No ak otrok povie odhodlane: „Mám rád svojho pána, svoju ženu a svojich synov, neodídem ako slobodný“, jeho pán ho priblíži k Bohu, priblíži ho k dverám alebo verajam, jeho pán mu šidlom prebodne ucho a bude mu slúžiť navždy. Ak niekto predá svoju dcéru za otrokyňu, (ona) neodíde, ako odchádzajú otroci. Ak sa znepáči svojmu pánovi, ktorý si ju určil pre seba, povolí ju vykúpiť; cudziemu ľudu ju (však) nemá právo predať, keď jej bude neverný. Ak ju určí svojmu synovi, naloží s ňou podľa nariadenia o dcérach. Ak si vezme inú, neodoprie jej mäso, šatstvo, ani manželské spoluzitie. A ak jej nezabezpečí tieto tri (veci), (ona) odíde zadarmo, peniaze nie sú potrebné.

21, 1-11. „Toto jsou zákony, které jim předložíš! Koupíš-li hebrejského otroka, odpracuje šest let a sedmého odejde na svobodu, aniž by se vyplatil. Přišel-li sám, sám odejde, přišel-li s manželkou, manželka odejde s ním. Pokud by mu však jeho pán dal ženu a ona mu porodila syny nebo dcery, ta žena a její děti jsou majetkem pána a on odejde sám. Řekne-li ale onen otrok: Nevyjdu na svobodu, jelikož jsem si zamiloval svého pána, svou ženu a své syny, jeho pán ho přivede k soudu a postaví ho ke dveřím nebo k veřeji a propíchne mu ucho šidlem a on mu bude otrokem až do jubilejního roku. Prodá-li někdo svoji dceru za služku, neodejde po způsobu otroků. Jestliže se znelíbila svému pánu, jenž si ji zadal, umožní jí propuštění, a protože jí zklamal, nesmí ji prodat cizímu. A pokud ji zasnoubil svému synu, platí pro ní zákon dcer. Chce-li si vzít jinou, zaopatření, oděv a manželské povinnosti ji nesmí odeprít. A kdyby jí ony tři podmínky nesplnil, vyjde na svobodu bez výkupného.

1. **Toto sú nariadenia.** Svätopisec prisudzuje príkazom Božiu autoritu na rozdiel od mnohých zbierok starobylého Blízkeho východu, ktoré sú vo svojich prólogoch priradené danému kráľovi. Nariadenia vlastne znamenajú právne výroky. Prvotný význam slova nariadenia znamená „rozsudky“, ktoré vyriekli sudcovia v prípade porušenia ľudských práv. Pod tento termín sú v nasledujúcich veršoch zahrnuté prípady civilného (*ius humanum*), ale aj božského práva (*fas, ius divinum*).

V Izraeli zákon Hospodinov nepripúšťal, aby otroctvo nadobudlo také ukrutné rysy a formy, ako to bolo všade inde, kde boli otroci iba obyčajným majetkom svojho pána. Izrael si mal stále pripomínať, že sám žil v Egypte v otroctve (5Mjž 5, 15) a táto spomienka ho mala chrániť, aby neklesol pod egyptskú úroveň (Výklady ke Starému zákonu I. Zákon 1991, s. 278).

Rabínsky komentár: Dosl. *A toto sú*. Midraš a Raši hovoria, že všade, kde je v Tóre napísané **toto sú**, zamietajú sa predchádzajúci výrok, a kde je napísané *a toto sú*, ako vo v. 1, tam sa k predchádzajúcemu niečo pridáva (porov. ExRb 30, 3; Raši. In: Herczeg 2003, s. 248). Práve tak, ako sú predchádzajúce **nariadenia** Desatora zo Sinaja, tak aj **toto** (v kap. 21) **sú nariadenia** pochádzajúce zo Sinaja (Mechilta. In: Herczeg 2003, s. 248; Raši. In: Herczeg 2003, s. 248). Z tesnej nadväznosti právnych nariadení v kap. 21 na v. o oltári (20, 24-26) Raši (in: Herczeg 2003, s. 248) vyvodzuje poučenie, že aj Veľradu (*Sanhedrin*) má súdny dvor umiestniť hneď vedľa chrámu.

Ktoré im predložíš.

Rabínsky komentár: V Rašiho (in: Herczeg 2003, s. 248) výklade PÁN hovorí Mojžišovi, aby si nemyslel, že má Izraelitov učiť nariadenia po častiach a opakovane, kým sa všetko nenaučia naspamäť. Nemá sa zaťažovať tým, či porozumejú zdôvodneniu záležitostí a jeho výkladu (alebo nie). Preto je napísané **predložíš im**, t. j. priamo ako jedlo na stôl, ktorý je prestretý a pripravený, aby z neho človek mohol rovno jesť.

2-3. Najbežnejším spôsobom, ako sa Izraelita mohol stať otrokom, bolo zadlžiť sa. Poľnohospodársky založená patriarchálna rodina bola odsúdená na milosť a nemilosť prírodných živlov. V prípade viacerých neúrodných rokov alebo pohrôm si rodina musela požičať. Úrok z peňažnej pôžičky predstavoval v Mezopotámii v starobabylonskom období 20 % a zrna až 33 %. Rodina, ktorá nemala dlh z čoho vyplatiť, musela dať niektorého zo svojich členov za otroka. Spoločnosť sa tak rozdeľovala na tri skupiny: slobodní občania (muž a žena a ich deti), polo slobodní občania, ktorých ekonomická situácia donútila byť závislými od iných, a otroci. Medzi hebrejskými otrokmi sa rozlišovali dočasní a trvalí otroci. Nehebrejskí otroci boli všetci trvalí. Hebrej sa mohol stať otrokom iného Hebreja preto, že sa predal sám pre svoju chudobu (3Mjž 25, 39), alebo ak zlodej, ktorý nemohol nahradiť škodu, bol predaný do otroctva (2Mjž 22, 3). Izraelský otec mohol predať svoje deti (21, 7; Neh 5, 5; Iz 50, 1). Aj dlžník sa mohol stať otrokom, keď nemohol splatiť svoj dlh (2 Kr 4, 1; Neh 5, 2). Izraelita, ktorý sa dostal do otroctva akýmkoľvek spôsobom, neostal otrokom u svojho izraelského pána dlhšie ako sedem rokov. V siedmom roku, po šesťročnej službe, ho prepúšťali na slobodu (Sväté Písmo 1996, s. 159; *Pentateuch. Päť kníh Mojžišových s komentármi Jeruzalemskej Biblie* 2004, s. 102; *Štúijná Biblia* 2015, s. 127; *Písmo Sväté. Starý Zákon* 1955, s. 93). Český preklad Efrema Sidona udáva, že otrok môže byť v otroctve najdlhšie 49, rokov a na Jubilejný rok má dostať slobodu.

Hospodinovi služobníci nemajú byť otrokmi človeka na neobmedzenú dobu.

Ak prvé slovo Desatora hovorilo o vyslobodení z otroctva, prvé zákonné ustanovenie sa týka otroka – zadlženého Hebreja. Týka sa človeka, ktorý musel slúžiť ako otrok (Linden 2015, s. 228) kvôli vlastným dlhom alebo kvôli dlhom svojich rodičov. Termín „*hebrejský otrok*“ neznamena to isté ako izraelský otrok. Hebrej (hebr. *ibri*) nie je označenie národnej príslušnosti. Ide o právne a sociálne postavenie určitých skupín ľudí v rámci staroorientálneho spoločenského poriadku.⁸ Hebreji boli zväčša bezzemkovia. Nepatrili teda k privilegovaným vrstvám a mali prístup iba k podradným službám. Neboli však priamo otrokmi.

Rabínsky komentár: Označenie **hebrejský otrok** sa môže vzťahovať na **otroka**, ktorý je Hebrej, aj na **otroka**, ktorý nie je Hebrej, ale bol od Hebreja kúpený. Aby Raši (in: Herczeg 2003, s. 249) zabránil omylu (na základe ktorého by mal byť prepustený na *siedmy rok* aj nehebrejský **otrok**), pomocou 3Mjž 25, 46) zdôvodňuje, prečo vo v. 2 ide len o **otroka**, ktorý je Hebrej, resp. Hebrejka. **Hebrejského otroka** mohol totiž niekto **kúpiť**, ak ho predal súdny dvor, lebo nemal ako uhradiť ukradnuté (porovnaj 22, 2), alebo ak sa v krajnej chudobe predal do otroctva (porov. 3Mjž 25, 39). Druhý prípad je však rozoberaný inde (3Mjž 25, 39-41), preto sa v. 2 vzťahuje len na otrokov, ktorých predal súdny dvor (Raši. In: Herczeg 2003, s. 249-250).

Na siedmy rok odíde zdarma ako na slobodu.

Patristický komentár: Oslobodenie v siedmy rok, tak ako sobotný odpočinok, sa podľa Origena môže vzťahovať na slobodu, ktorú sme dostali vďaka Christovi (Origenes, Selecta. In: Exodum 21, 2: PG 12, 293B). Hieronym uvádza, že každý Hebrej zachováva tú istú Paschu, v siedmom roku je každý otrok oslobodený a v roku Jubilea, teda v päťdesiaty rok, sa každé vlastníctvo vracia k svojmu pôvodnému vlastníkovi. Toto sa však podľa blaž. Hieronyma⁹ nevzťahuje

⁸ O tom nachádzame zmienky v starobylých textoch už začiatkom druhého tisícročia pred Chr. (Lemanski 2009, s. 450).

⁹ O budúcej slobode hovorí nasledovne: Každý Hebrej, ktorý sviatkuje Paschu, na siedmy rok sa stáva slobodným a na Jubilejný rok (3Mjž 25, 10-12), t. j. na päťdesiaty, sa celý majetok vracia pôvodným majiteľom. To sa nehovorí o terajšom čase, ale o budúcom. Pretože 6 dní tohto veku prežil v otroctve, ale na siedmy deň, alebo na večnú sobotu budeme slobodní. Chceme byť slobodní už teraz v tejto dobe, hoci prebývame v otroctve. Ak nechceme byť slobodní, nech bude naše ucho prepichnuté na svedectvo neposlušnosti aj s našou ženou a deťmi, ktorých si vážime viac ako slobodu. T. j. telom i skutkami sa ocitáme vo večnom otroctve (2Mjž 21, 5-6) (Стридонский 2010, s. 150).

Evanjelista Lukáš 14, 26 hovorí: „Kto prichádza ku mne a nemá v nenávisti otca i matku i ženu

huje na prítomnosť, ale na budúcnosť. Počas šiestich dní tohto sveta sme totiž v otroctve, v siedmy deň, v skutočnú a večnú sobotu, budeme celkom oslobodení (Hieronym. *Adversus Iovinianum* 2, 25: PL 23, 336).

3-4. V prvom prípade (v. 3) sa nazerá na ženu ako na vlastníctvo muža, s ktorou ak chce, môže odísť. V druhom prípade (v. 4) je vlastníctvom pána (otrokára), takže keď muž bude chcieť odísť, ona zostáva u toho, ktorý ju vlastní (Лопухин 1904-1907, s. 340).

On sám.

Rabínsky komentár: Podľa Rašiho (in: Herczeg 2003, s. 250) sa tu myslí taký otrok, ktorý *prišiel* bez manželky, **sám**. Targum Onkelos chápe slovo **sám** v zmysle „len v tom, čo mal na sebe“. Otrok potom *prišiel* ako bol, **on sám**, len v tom, čo mal na sebe oblečené. Podľa Talmudu (Kiddušin 20a) pán nemal dať takémuto hebrejskému otrokovi (porov. 21, 2) za manželku nežidovskú otrokyňu, aby s ňou splodil ďalších otrokov (Herczeg 2003, s. 250).

4. Žena a jej deti budú patriť.

Rabínsky komentár: Tento v. sa nevzťahuje na hebrejskú otrokyňu (lebo tá mala odísť na siedmy rok na slobodu), ale na **ženu**, ktorá nie je z Izraela (Raši. In: Herczeg 2003, s. 251).

5. Inštitúcia trvalého stavu otroctva je známa už v Ugarite. Trvalý otrok je menovaný medzi inými materiálnymi dobrami. V Chamurappiho kodexe § 117-119 pojednáva o nevoľníkoch, ktorí mali najnižší spoločenský status. Predsa to bolo „dobro“, keď niekto patrili pánovi a bol na úrovni jeho živého inventára (možno zvierat) (Lemanski 2009, s. 451). Bolo to lepšie, akoby nepatrili nikomu.

Mám rád svojho pána.

Patristický komentár: Patriť len Bohu znamená tešiť sa zo skutočnej slobody (Ambróz¹⁰, *Epistulae* 1,1,14: CSEL 82/1,9-10).

i deti i bratov i sestry, áno, i vlastnú dušu, nemôže mi byť učeníkom“. V istých životných situáciách treba viac počúvať Boha a netreba vtedy myslieť na svojich najbližších.

¹⁰ Sv. Ambróz Milánsky hovorí o slobode a otroctve toto: „Kto je skutočne slobodný, je ozajstný Hebrej, ten ktorý v plnosti patrí Bohu a všetko čo má, je výsledkom slobody. Nič nevlastní ten,

6. Prepichne ti ucho šidlom. 5Mjž 15, 17. Podrobenie sa tomuto rituálu symbolizovalo ochotnú službu (Ž 40, 7-9). Prepichnutie ucha označuje jednak otrokovu poslušnosť voči pánovi, jednak znázorňuje, že otrok pripichnutý k dverám patrí celkom k domu príslušného pána.

K dverám alebo k verajam... prebodne ucho.

Rabínsky komentár: Učenci sa pýtali, prečo malo byť spomedzi všetkých orgánov tela **prebodnuté** práve **ucho**? Tanna rabban Jochanan ben Zakkai (Mechilta) povedal: „Nech je **prebodnuté** to **ucho**, ktoré počulo na vrchu Sinaj: *Nepokradneš!* (20, 15), ale on šiel a kradol“. (Zdôvodnenie sa vzťahuje na tých, ktorí kradli a do otroctva ich predal súdny dvor. Pre toho, kto sa predal do otroctva sám (pre chudobu), platilo iné zdôvodnenie: „Nech je **prebodnuté ucho**, ktoré počulo na vrchu Sinaj: Veď Izraeliti sú mojimi otrokmi! (3Mjž 25, 55) a on predsa šiel a našiel si iného pána“ (Raši. In: Herczeg 2003, s. 252). Tanna rabín Šimon v Talmude výklad ďalej rozšíril. Pýta sa: „Čím sú **dvere** a **veraje** výnimočné spomedzi celého vybavenia domu? Svätý, nech je zvelebený¹¹, povedal: „**Dvere** a **veraje** boli v Egypte svedkami, keď som obišiel **veraje** a vrch zárubne (označené pesachovej obety; porov. 12, 7) a povedal som: *Veď synovia Izraela sú mojimi služobníkmi* (3Mjž 25, 55). To znamená, dodáva Raši, že Izraeliti sú služobníkmi PÁNA, a nie služobníkmi služobníkov. Ak napriek tomu niekto išiel a našiel si iného pána, nech je jeho **ucho prebodnuté**¹² v ich prítomnosti (Kiddušin 22b; Raši. In: Herczeg 2003, s. 252-253).

Jeho pán mu šidlom prebodne ucho – trvalí otroci sa na starobyľom Blízkom východe označovali špeciálnym znakom, podľa ktorého boli okamžite identifikovateľní. V akkadčine existujú termíny *gullubu* a *abbuttu*. Oba termíny označovali určitý spôsob ostrihania, ktorý identifikoval otrocký stav. Od novoasýrskeho obdobia sa otroci označovali tetovaním alebo vypáleným

ktorý sa bráni ozajstnej slobode. Vtedy hovorí: „Milujem svojho pána (ženu a deti) a nebudem konať podľa svojej vôle. Nielen k pánovi, ale aj k slabosti sa priväzuje ten, čo sa podriaďuje svetu, pretože ho miluje... a nie iba k žene sa priväzuje, ale aj k pôžitkom, kto sa stará iba o domáce povinnosti a odmieta povinnosti, ktoré ho vedú do večnosti. Preto mu pán domu prepichne ucho, aby si pripomínal, že si sám dobrovoľne vybral otroctvo (Медиоланский 2010, s. 150).

¹¹ Zvyčajné, úctivé označenie Boha v rab. literatúre.

¹² Amulety (náušnice) boli malé ozdobné predmety, ktorým staroveký človek veril, že ho ochraňujú pred vplyvom démonov a temnými mocnosťami. Zvlášť v Egypte bolo nosenie amuletov veľmi rozšírené (Novotný 1956, s. 27, s. 1137). Ak chcel otrok zostať natrvalo v službách svojho pána, dal si pred sudcom prepichnúť pravdepodobne pravé ucho šidlom o veraje domu na znamenie, že je prijatý do pánovej rodiny (5Mjž 15, 17). Pôvodne išlo o kultový obrad,

znakom¹³, napr. otroci patriaci chrámu bohyně Ištar boli označení hviezdou. Samotné prepichovanie ucha pravdepodobne znamenalo vloženie krúžku alebo iného označenia, ktoré dovoľovalo rozpoznať otroka.

Bude mu slúžiť navždy.

Patristický komentár: Origenes vysvetľuje, že slovo **navždy** v tomto prípade označuje len čas ohraničený ľudským životom (Origenes. In: epist. Rom. 6, 5: PG 12, 1066D).

Rabínsky komentár: Službu **navždy** tu Raši vykladá ako službu do najbližšieho Jubilejného roka. Výraz **navždy** nemožno v tomto v. chápať dosl., lebo Tóra v súvislosti s prepúšťaním otrokov hovorí: *Päťdesiaty rok zasväťte!... každý sa vráti k svoju rodu* (3Mjž 25, 10). Nejde tu o to, aby niekto odpracoval plných 50 rokov, odkedy sa stal otrokom, ale aby **slúžil** po Jubilejný rok, bez ohľadu na to, či je tento rok blízko, alebo ďaleko (Kiddušin 15a; Mechilta. In: Herczeg 2003, s. 253; Raši. In: Herczeg 2003, s. 253).

7. Ako odchádzajú otroci.

Rabínsky komentár: Teda okolnosti, za akých **odchádzali** na slobodu nehebrejskí (kanaánski) otroci, keď prišli o oko alebo zub (21, 26-27). Hebrejská otrokyňa, o ktorej je tu reč, mala pracovať šesť rokov alebo do príchodu Jubilejného roka, alebo kým neprišla do puberty – podľa toho, čo nastalo skôr, vtedy mala byť prepustená (Raši. In: Herczeg 2003, s. 253-254).

8. Ak sa znepáči svojmu pánovi.

Rabínsky komentár: Začiatok verša chce povedať: „Ak otrokyňa nenájde milosť u svojho pána, žeby sa s ňou chcel oženiť“. Ako výrok pokračuje, ak ju totiž **pán** *určil pre seba*, aby sa stala jeho manželkou, potom suma, ktorú za ňu zaplatil pri kúpe, mala slúžiť ako tzv. *kiddušin* (jeden z troch prostriedkov na právoplatné nadobudnutie manželky). Ak niekto *určil* otrokyňu za svoju

pretože dvere (veraje, zárubne) boli považované za sídlo božstiev, ktoré ochraňujú. Otroka sa pred božstvom zaväzoval, že bude trvalo počúvať a načúvať príkazom pána.

¹³ Novozákonná Christova Cirkev vystupovala v otrokárskom systéme, keď náboženská sloboda neuznávala vypaľovanie značiek otrokárov na tváre svojich otrokov. Argumentovala to tým, že ide o zasahovanie do Božieho obrazu, pretože človek bol stvorený na Boží obraz a Jeho podobu. Pozn. a.

manželku a tak ukončil jej otroctvo, pokladalo sa to za dobrý skutok (*micva*) a nevyžadoval sa už iný úkon na uzatvorenie manželstva (stačilo, že muž už za ňu zaplatil) (Raši. In: Herczeg 2003, s. 254-255).

Keď jej bude neverný.

Rabínsky komentár: Alternatívny preklad: *keď ju zradí*. Tieto slová sa podľa komentátorov vzťahujú aj na *pána* otrokyne, aj na jej otca, keď mu ju predal. Zrada, resp. nevera *pána* spočíva v tom, že *ju* mal *určiť*, aby sa stala jeho ženou, ale neurobil tak (21, 8). Otec ju mohol zradiť v tom zmysle, že ju predal do otroctva, namiesto toho, aby sa o ňu sám postaral (Kiddušin 18b; Mechilta. In: Herczeg 2003, s. 256; Raši. In: Herczeg 2003, s. 256).

7-11. Otrokyňa izraelského pôvodu sa dostávala na slobodu po šiestich rokoch (5Mjž 15, 12-17). Iba v tom prípade, keď si ju pán vzal za manželku, ostávala natrvalo v jeho dome. Nedokonalosť manželstva v Starom Zákone nemáme posudzovať podľa dokonalých ideí Nového Zákona. Mnohoženstvo sa trpelo.

9. Ak ju určí svojmu synovi... podľa nariadenia o dcérach.

Rabínsky komentár: Ak pán **určí** otrokyňu **svojmu synovi**, ten si ju môže vziať za ženu namiesto svojho otca, ak ju on neurčil pre seba (21, 8). V takom prípade sa už od syna nevyžaduje iný *kiddušin* (úkon potrebný na správooplatnenie manželstva). Stačí, ak jej povie: „Pozri, si mi určená (ako manželka) peniazmi, ktoré dostal tvoj otec (od môjho otca) ako tvoju hodnotu“ (Kiddušin 17b; Raši. In: Herczeg 2003, s. 256). **Nariadením o dcérach** alebo o mladých dievčatách sa myslia povinnosti manžela voči manželke, opísané v nasledujúcom verši. Musel jej poskytnúť stravu, oblečenie a čas (Mechilta. In: Herczeg 2003, s. 256; Raši. In: Herczeg 2003, s. 256).

10. Ak si vezme inú.

Rabínsky komentár: Ak si muž **vezme** za manželku okrem tejto ešte ďalšiu, inú ženu, potom tej prvej, pôvodne otrokyni, ktorú určil pre seba (za manželku), *neodoprie* výživu, *šatstvo ani čas* (na *manželské spolužitie*) (Mechilta. In: Herczeg 2003, s. 256; Raši. In: Herczeg 2003, s. 256) (Exodus 2013, s. 565-570).

Rabínsky komentár: Slovo **jej mäso** tu znamená jej výživu (Raši. In: Herczeg 2003, s. 256). Keďže toto slovo možno preložiť aj ako *jej telo*, Ibn Ezra hovorí, že tu ide o jedlo, ktoré živí *jej* telo (in: Herczeg 2003, s. 256).

Sumerské paralelné zákony: Ak mužova manželka mu (mužovi) neporodí dieťa, ale prostitútka z ulice mu porodí dieťa, on (muž) musí poskytnúť prostitútke obilie, olej a oblečenie, a dieťa, ktoré mu prostitútka porodí, sa stane jeho dedičom. Pokiaľ je jeho manželka nažive, prostitútka nesmie bývať v dome s hlavnou manželkou. Ak mužova hlavná manželka stratí svoju príťažlivosť a stane sa pochabou, nesmie byť vyhostená z domu; ale jej muž smie si zobrať zdravú manželku a druhá manželka musí podporovať hlavnú manželku (LL 27-28).

- 11. Rabínsky komentár:** Podľa Rašiho (in: Herczeg 2003, s. 257) výkladu, „**ak jej nezabezpečí jednu z týchto troch (vecí)**“. Verš teda nechce povedať: „**Ak jej nezabezpečí všetky tri (veci)** naraz, „ale stačí, že nezabezpečí jednu z nich. O ktoré **tri (veci)** ide, nie je celkom jednoznačné. Mechilta pod nimi rozumie povinnosti manžela voči manželke, ako ich uvádza v. 10. Raši spomína iné povinnosti: a) určí ju pre seba (za manželku); b) určí ju (za ženu) svojmu synovi; c) zníži poplatok za jej vykúpenie na slobodu a bude prepustená. Vo v. 11 je reč o takej otrokyni, ktorú pán neurčil ani pre seba, ani pre syna, ani nemala možnosť vykúpiť sa (Mechilta. In: Herczeg 2003, s. 257; Raši. In: Herczeg 2003, s. 257).

V súvislosti s otroctvom v Egypte si treba spomenúť na patriarchu Jozefa, ktorý sa stal „pravou rukou“ faraóna. I keď Sväté Písmo to nez dôrazňuje, ale vo výklade biblického textu sa stretávame s tým, že bol tým človekom, ktorý rozhodoval o predaji obilia v dobe hladomoru. Keď ľudia už predávali aj svoje zvieratá a pozemky, len aby si mohli zakúpiť zrno uskladnené v sýpkach (1Mjž 41, 55- 57), robili to preto, aby nezomreli od hladu. Keď už nemali nič, predávali sami seba do otroctva faraónovi, len aby nezomreli od hladu. Preto patriarcha Jozef všetkých obyvateľov Egypta zotročil a faraón sa stal najbohatším panovníkom v tejto krajine. To bol jeden z hriechov, ktorých sa dopustil patriarcha Jozef ako služobník faraóna. Väčšinou sa však v knihe Genezis zdôrazňuje jeho viera, čistota a bohabojnosť.

Pod vplyvom rímskeho práva bol otrok obvykle považovaný za osobu, ktorú vlastní niekto iný, preto nemá žiadne práva a môže byť použitý k čomukoľvek a na čokoľvek podľa priania majiteľa. Avšak v starovekom biblickom Východe mal otrok podľa zákona alebo podľa obyčají rôzne práva, ku ktorým patrili aj právo na vlastníctvo (dokonca aj iných otrokov). Mal právo zaoberať sa obchodom (pod kontrolou svojho pána). Existencia otroctva je od najstarších dôb dochovaná po celom starovekom Blízkom východe a jeho vznik a trvanie boli dané predovšetkým ekonomickými faktormi (Douglas 1996, s. 710).

Zoznam bibliografických odkazov

- AUGUSTÍN, S., 2005. *Boží štát. II. zväzok*. Trnava. ISBN 80-7162-571-X.
- BÁNDY, J., 2002. *Úvod do exegézy Starej zmluvy*. Bratislava. ISBN 80-223-1693-8.
- BÁNDY, J., 2003. *Teológia Starej Zmluvy*. Bratislava. ISBN 80-223-1793-4.
- BÁNDY, J., 2003. *Úvod do Starej zmluvy*. Bratislava. ISBN 80-223-1885-X.
- BÁNDY, J., 2006. *Dejiny Izraela*. Bratislava. ISBN 80-223-2139-7.
- BARDTKE, H., 1988. *Příběhy ze starověké Palestíny. Tradice archeologie dějin*. Vyšehrad.
- BAUMANN, G., 2012. *Bible*. Praha. ISBN 978-80-247-3912-0.
- BENEŠ, J., 2019. *Dvanáctka. Uvedení do Malých proroků*. Praha. ISBN 978-80-7255-422-5.
- BENEŠ, J., 2017. *Jozue. Svatá slova v knize Jozue*. Praha. ISBN 978-80-7172-702-6.
- BENEŠ, J., 2015. *Kniha o Bohu soudci. Teologie knihy Daniel*. Praha. ISBN 978-80-7172-762-0.
- BENEŠ, J., 2012. *Směrnice a řády. Zákoník v Páté knize Mojžišově*. Praha. ISBN 978-80-7172-874-0.
- BER, V., 2009. *Vyprávění a právo v knize Exodus*. Jihlava. ISBN 978-80-86498-35-5.
- BIBLIA, 1990. *Vydala Slovenská evanjelická cirkev a. v. v ČSSR*. ISBN 0-564-03222-0.
- Biblica. Biblický atlas. Putování sociálními a historickými realitami biblických zemí*, 2007. Editor prof. Barry. J. Beitzel. Praha. ISBN 978-80-7321-302-2.
- Библия – Книги Священного Писания Ветхого Завета на церковнославянском языке*, 1993. Москва.
- Библия – Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета. В русском переводе*. Издание Московской патриархии, 1956. Москва.
- Библейские комментарии и отцов Церкви и других авторов I – VIII веков. Ветхий Завет II. Книга Бытия 12-50*, 2004. Герменевтика. ISBN 5-901-494-03-2.
- Библейские комментарии и отцов Церкви и других авторов I – VIII веков. Ветхий Завет III. Книги Исход, Левит, Числа, Второзаконие*. 2010. Герменевтика. ISBN 978-5-901494-15-8.
- BIČ, M., 1986. *Ze světa Starého zákona I*. Praha.
- CAP, A., 2018. *Biblická prahistória. (Biblicko-exegetický komentár na 1. – 11. kapitolu knihy Genezis)*. Prešov. ISBN 978-80-555-1982-1.
- CAP, A., 2019. *Izagogika do Starého Zákona I*. Prešov. ISBN 978-80-555-2211-1.
- CAP, A., 2018. *Úvod do Starého Zákona II*. Prešov. ISBN 978-80-555-2077-3.
- ČAPEK, F., 2018. *Archeologie, dějiny a utváření identity starověkého Izraele*. Vyšehrad. ISBN 978-80-7601-082-6.
- DAHLER, E., 1993. *Jeruzalém v dějinách spásy*. Kostelní Vydří. ISBN 80-85-527-28-6.
- DOUGLAS, J., 1996. *Nový biblický slovník*. Praha. ISBN 80-85495-65-1.
- DOUKHAN, J., 1996. *Túžba zeme. Štúdia prorockej knihy Daniel*. Martin. ISBN 80-88719-59-3.
- DUKA, D., 1992. *Úvod do Pisma Svatého Starého Zákona*. Praha. ISBN 80-901252-5-5.
- ДРОЗДОВ, Ф., 1867. *Толкованиена Книгу Бытия*. Москва.
- DUBINOVÁ, T., 2008. *Ženy v Biblii, ženy dnes*. Praha. ISBN 978-80-86889-69-6.
- ЕГОРОВ, Г., 2004. *Священное Писание Ветхого Завета*. Москва.
- ЕГОРОВ, Г., 2016. *Священное Писание Ветхого Завета*. Москва. ISBN 978-5-7429-1053-4.
- Exodus. Komentáre k Starému zákonu*, 2013. 3. Zväzok. Trnava. ISBN 978-80-7141-766-8.
- FINKELSTEIN, I. a N. SILBERMAN, 2007. *Objevení Bible. Svatá Pisma Izraele ve světle moderní archeologie*. Vyšehrad. ISBN 978-80-7021-869-3.
- Genezis*, 2008. Trnava. ISBN 978-80-7141-626-5.
- Genezis – Starý zákon, překlad s výkladem*, 1968. Praha.
- HANUŠ, J. a J. VYBÍRAL, 2009. *Příběhy povolání a obrácení v biblických textech*. Brno. ISBN 978-80-7325-177-2.

- HELLER, J. a M. PRUDKÝ, 2007. *Obtížné oddily knih Mojžišových*. 2. vydání. Kostelní Vydří. ISBN 978-80-7195-186-5.
- CHIOLERIO, M., 1997. *Blaze tomu, kdo slyší tato slova. První setkání se Starým zákonem*. Paulínky. ISBN 80-86025-10-1.
- Ilustrovaná príručka k Biblii*, 2001. Slovenská biblická spoločnosť. Banská Bystrica. Preklad: P. – D. Alexandrovci. ISBN 80-85486-36-9.
- JANČOVIČ, J., 2002. „Nech je svetlo!“ – Úvod a exegéza vybraných statí *Pentateuchu*. Bratislava.
- JOHNSON, P., 1995. *Dějiny židovského národa*. Rozmluvy. ISBN 80-85336-31-6.
- KAŠNÝ, J., 2017. *Právo v hebrejské Bibli*. Vyšehrad. ISBN 978-80-7429-910-0.
- KELLER, W., 2018. *A Biblia má predsa pravdu. Historická pravda podložená vedeckými dôkazmi*. Bratislava. ISBN 978-80-8172-036-9.
- KITTEL, R., 1937. *Biblia Hebraica*. Stuttgart.
- KOSIDOWSKI, Z., 1985. *Čo rozprávali proroci?* Bratislava.
- KUBÁČ, V., 2016. *Člověk před Boží tváří*. Vyšehrad. ISBN 978-80-7429-754-0.
- KUZMIŠIN, P., 2018. *Bohovia starých Slovanov*. Bratislava. ISBN 978-80-8100-434-6.
- KÜNG, H., 2016. *Židovství*. Brno. ISBN 978-80-7485-110-0.
- LACH, S., 1962. *Księga Rodzaju*. T. 1.-11. Poznań.
- LEMANSKI, J., 2013. *Księga Rodzaju*. T. 1. č. 2. Czenstochowa. ISBN 978-83-7797-205-2.
- LEMANSKI, J., 2009. *Nowy komentarz Biblijny. Stary Testament*. Księga Wyjscia, T. II. Czeszochowa. ISBN 978-83-7424-448-0.
- LINDEN, N., 2015. *Povídá se... podle Tóry*. Benešov. ISBN 978-80-88060-01-7.
- LINDEN, N., 2018. *Povídá se... o soudcích a kráľích*. Praha. ISBN 978-80-88060-14-7.
- ЛОПУХИН, А., 1904-1907. *Толковая Библия*. Т. 1. Петербург.
- MACDONALD, W., 2017. *Biblický komentár ke Starému zákonu*. Brno. ISBN 978-80-906732-0-5.
- MIKLIK, J., 1936. *Biblická archeologie*. Praha.
- МЕГБ, А., 2000. *Исагогика – Ветхий Завет*. Москва. ISBN 5-88869-032-5.
- МЕГБ, А., 2002. *Как читать Библию I-II*. Калининград. ISBN 5-88869-029-5.
- MOLONEY, F., 2008. *Evangelium podle Jana*. Kostelní Vydří. ISBN 978-80-7192-991-8.
- MUCHOVÁ, L., 2019. *Bible pro ty, kdo už nejsou děti*. Praha. ISBN 978-80-7553-555-9.
- NANDRASKY, K., 1994. *Dejiny biblického Izraela*. Bratislava.
- NANDRASKY, K., 1961. *Dejiny Izraela*. Modra.
- NANDRASKY, K., 1976. *Teológia Starej zmluvy*. Bratislava.
- NANDRASKY, K., 1980. *Úvod do Starej a Novej zmluvy*. Bratislava.
- NOVOTNÝ, A., 1956. *Biblický slovník*. Praha.
- Pentateuch. Päť kníh Mojžišových s komentármi Jeruzalemskej Biblie*, 2004. Trnava. ISBN 80-7141-447-6.
- PETER, M., 1959. *Wyklad Pisma Swietego Starego Testamentu*. Poznań.
- Pět svátečních svátků. Živá díla minulosti*, 1958. Praha.
- Písmo Sväté Starého Zákona*, 1955. Trnava.
- ПРАВОСЛАВНАЯ ЭНЦИКЛОПЕДИЯ* Т. 1., 2000. Москва. ISBN 5-89572-006-4.
- PRUDKÝ, M., 2018. *Genesis I. 1, 1-6, 8*. Praha. ISBN 978-80-7545-047-0.
- Průvodce životem. I. Mojžišova (Genesis)*, 1998. Praha. ISBN 80-7130-059-4.
- ПУШКАРЬ, В., 2004. *Священная библийская история*. Санкт-Петербург. ISBN 5-7444-1167-4.
- RAHLFS, A., 1935. *SEPTUAGINTA – LXX*. Stuttgart. ISBN 3438051214.
- RENDTORFF, R., 2015. *Hebrejská bible a dějiny*. Vyšehrad. ISBN 978-80-7429-541-6.
- RYAN, D., 2019. *24 hodín v starovekom Egypte. Jeden deň v živote ľudí, ktorí tam žili*. Bratislava. ISBN 978-80-8109-368-5.

- СНИГИРЕВ, Р., 2007. *Библейская археология*. Москва. ISBN 978-5-7789-0200-X.
- СОКОЛОВ, Н., 2002. *Ветхий Завет*. Москва.
- SCHULTZ, S., 1989. *Starý Zákon mluví*. Praha.
- STRUPPE, U. a W. KIRCHSCHLAGER, 2000. *Úvod do Starého a Nového zákona. Jak porozumět Bibli*. Vyšehrad. ISBN 80-7021-334-5.
- Sväté písmo Starého a Nového zákona*, 1996. Trnava. ISBN 80-7162-152-8.
- ŠALING, S. a kol., 2003. *Veľký slovník cudzích slov*. Bratislava. ISBN 80-89123-02-3.
- Študijná Biblia, 2015. Banská Bystrica. ISBN 978-80-8156-052-1.
- ЩЕДРОВИЦКИЙ, Д., 2003. *Введение в Ветхий Завет*. Москва. ISBN 5-901599-15-2.
- ТЕОДОРИТ, К., 1855. *Толкование на книгу Бытия*. Москва.
- The Orthodox study Bible, 2008 by Athanasius of Orthodox Theology*. USA. ISBN 978-0-7180-0359-3.
- TYDLITÁTOVÁ, V., 2010. *Symbolika hradeb a bran v hebrejské bibli*. Praha. ISBN 978-80-7387-305-9.
- УАЙТ, Е., 1998. *Конфликт веков. Т. 1. Патриархи и пророки*. Москва. ISBN 5-86847-246-2.
- ВАСИЛИАДИС, Н., 2003. *Библия и археология. Св.-Троицкая Сергиева Лавра*.
- ВЕНИАМИН, П., 2004. *Священная библейская история, ч. 1-2*. Санкт-Петербург. ISBN 5-7444-1167-4.
- VESELÝ, J., 2001. *Mariánska zjavení z hlediska hermetismu*. Praha. ISBN 978-80-7439-036-4.
- Výklady ke Starému zákonu I. Zákon*, 1991. Praha. ISBN 80-7017-408-0.
- WALTON, J., 2017. *Ztracený svět 1. Kapitoly První knihy Mojžíšovy v kontextu evolučních a kreacionistických teorií. Starověká kosmologie a diskuze o vzniku světa. Pro poctivější četbu Bible*. Praha. ISBN 978-80-7255-396-9.
- WESTERMANN, C., 1972. *Tisíc let a jeden den. (Církev čte Starý Zákon)*. Praha.
- ZAMAROVSKÝ, V., 2018. *Veľké príbehy Staroveku. Gilgameš. Sinuhet. Aeneas*. Bratislava. ISBN 978-80-8046-894-1.
- ZIOLKOWSKI, Z., 2001. *Nejtěžší stránky Bible*. Kostelní Vydří. ISBN 80-7192-450-4.
- ХРИСТИАНСТВО. Т. 3., 1995. Москва. ISBN 5-85270-100-9.
- ХРИСТОФОР, 2007. *Православный мир (Исторический обзор Поместных Православных Церквей)*. Москва. ISBN 5-901787-53-6.

Kontakt

prof. ThDr. Alexander Cap, CSc.

Katedra biblických nauk

Pravoslávna bohoslovecká fakulta PU v Prešove

e-mail: alexander.cap@unipo.sk

REPRODUKČNÉ ZDRAVIE A JEHO VPLYV NA PLODNOSŤ

REPRODUCTIVE HEALTH AND ITS IMPACT ON FERTILITY

Mária Gábor – Helena Galdunová – Alena Schlosserová – Jana Pémová

Abstrakt: Reprodukčné zdravie predstavuje kľúčový aspekt celkového zdravia jednotlivca, ktorý má zásadný vplyv na plodnosť a schopnosť počatia. V príspevku sa venujeme analýze hlavných determinantov reprodukčného zdravia, ktoré môžu pozitívne aj negatívne ovplyvniť fertilitu. Medzi najvýznamnejšie faktory patria biologické determinanty, ako sú vek, genetická predispozícia, hormonálna rovnováha a celkový zdravotný stav organizmu. Rovnako dôležité sú environmentálne faktory vrátane vystavenia znečisteného ovzdušia, toxínom či chemikáliám z prostredia. Tretím pilierom sú behaviorálne faktory – spôsob stravovania, fyzická aktivita, fajčenie, nadmerná konzumácia alkoholu a zvládanie stresu. Vek ženy, kvalita spermií u mužov, obezita či dlhodobé nepriaznivé životné návyky majú preukázateľný dopad na reprodukčnú schopnosť oboch pohlaví. Osobitnú pozornosť venujeme aj psychosociálnym faktorom – stres a psychická záťaž totiž môžu narušiť hormonálnu rovnováhu, ovplyvniť ovuláciu či spermatogézu. Príspevok zároveň poukazuje na dôležitosť prevencie, edukácie a podpory zdravého životného štýlu ako základných pilierov pri ochrane a udržiavaní reprodukčného zdravia, čo je nevyhnutné pre predchádzanie neplodnosti a podporu prirodzeného počatia. Uvedená problematika má výrazný spoločenský rozmer, najmä v kontexte demografických výziev súčasnosti. Riešenie otázok reprodukčného zdravia si vyžaduje medziodborový prístup a aktívnu spoluprácu zdravotníkov, pedagógov a tvorcov verejných politík.

Kľúčové slová: plodnosť, determinanty, životný štýl, zdravie ženy, zdravie muža

Abstract: Reproductive health is a key aspect of an individual's overall health, which has a fundamental impact on fertility and the ability to conceive. In this article, we analyze the main determinants of reproductive health that can positively or negatively affect fertility. The most important factors include biological determinants such as age, genetic predisposition, hormonal balance, and overall health. Equally important are environmental factors, including exposure to air pollution, toxins, and chemicals in the environment. The third pillar is behavioral factors—diet, physical activity, smoking, excessive alcohol consumption, and stress management. A woman's age, sperm quality in men, obesity, and long-term unhealthy lifestyle habits have a proven impact on the reproductive capacity of both sexes. We also pay special attention to psychosocial factors – stress and psychological strain can disrupt hormonal balance and affect ovulation or spermatogenesis. The article also highlights the importance of prevention, education, and support for a healthy lifestyle as fundamental pillars in protecting and maintaining reproductive health, which is essential for preventing infertility and supporting natural conception. This issue has a significant social dimension, especially in the context of today's demographic challenges. Addressing reproductive health issues requires an interdisciplinary approach and active cooperation between health professionals, educators, and public policymakers.

Key words: fertility, determinants, lifestyle, women's health, men's health

Úvod

Reprodukčné zdravie je kľúčovým aspektom celkového zdravia jednotlivca a spoločne so zdravím reprodukčných orgánov zohráva významnú úlohu v schopnosti človeka mať deti. Ide o komplexný pojem, ktorý zahŕňa fyzické, mentálne a sociálne aspekty reprodukčných funkcií, vrátane možnosti bezpečne a zodpovedne rozhodovať o reprodukcii, plánovať rodičovstvo a mať prístup k potrebným informáciám a zdravotnej starostlivosti. Zdravie reprodukčného systému ovplyvňuje nielen schopnosť počať, ale aj priebeh tehotenstva, zdravie matky a dieťaťa a úspešný pôrod. V súčasnosti, keď sa vo vyspelých aj rozvojových krajinách zvyšuje výskyt problémov s plodnosťou, sa otázka zachovania a podpory reprodukčného zdravia stáva jednou z priorít verejného zdravotníctva. S tým súvisí aj potreba včasnej prevencie, edukácie mladých ľudí a zlepšenia prístupu k informáciám o reprodukčnom zdraví. Reprodukčné zdravie preto nemožno vnímať izolovane – je úzko prepojené s kvalitou života, sociálnym zázemím a celkovým zdravotným stavom populácie.

Reprodukčné zdravie

Pojem sexuálne a reprodukčné zdravie (ďalej SRZP) sa v posledných rokoch stalo bežnou súčasťou ľudsko-právneho slovníka. Hoci pojmy sexuálne a reprodukčné spolu úzko súvisia, používajú sa obidva súčasne, pretože ľudská reprodukcia sa už nevyhnutne neviaže len na sexuálny život a rovnako sexualita sa neviaže len na plodenie detí. Hlavným princípom, z ktorého tento koncept vychádza, je právo slobodnej voľby na základe dostatočných informácií. Reprodukčné zdravie ženy je zdanlivo témou obmedzenou na úzky okruh odborníkov – gynekológov a pôrodníkov. Avšak táto problematika a otázky s ňou súvisiace sa dotýkajú každého z nás, nielen žien, ale aj ich partnerov, manželov, ba dokonca celej spoločnosti. Stav sexuálneho a reprodukčného zdravia, poskytovanej zdravotnej starostlivosti a celková politika štátu v tejto oblasti má totiž dopad aj na demografický vývoj spoločnosti.

„Reprodukčné zdravie je stav úplnej fyzickej, mentálnej a sociálnej pohody, a nielen chýbanie ochorenia alebo poruchy, vo všetkých prípadoch vzťahujúcich sa na reprodukčný systém, jeho funkcie a procesy. Reprodukčné zdravie zahŕňa aj ľudskú schopnosť mať uspokojujúci sexuálny život, schopnosť reprodukovať sa, ako aj slobodu rozhodnúť sa, kedy a ako často tak urobiť. Vychádzajúc z tejto podmienky, zahŕňa aj právo muža a ženy na informovanosť, právo na prístup k bezpečným, efektívnym a akceptovateľným metódam plánovaného rodičovstva podľa vlastného výberu, ako aj k metódam regulácie fertility podľa vlastného výberu, ktoré nie sú proti zákonu, a právo na prístup k primeraným službám plánovaného rodičovstva, ktoré umožnia ženám prekonať bezpečne tehotenstvo

a materstvo a zabezpečia párom najlepšie možnosti mať zdravé deti“ (definícia SRZP podľa OSN).

Pojem reprodukčné a sexuálne zdravie predpokladá, že ľudia sú schopní viesť uspokojivý, zodpovedný a hlavne bezpečný sexuálny život. Avšak predpokladá tiež, že ľudia majú schopnosť reprodukcie a slobodu v rozhodovaní – kde, kedy, ako často a či vôbec túto schopnosť naplnia.

Základné piliere reprodukčného zdravia

Každá krajina v snahe zabezpečiť ľuďom reprodukčné a sexuálne zdravie na dobrej úrovni sa musí opierať o päť základných pilierov uvedených v základnom medzinárodnom dokumente, ktorý bol prijatý na konferencii v Szegedi a rozpracovaný v *Akčnom programe medzinárodnej konferencie OSN o populácii a rozvoji* v Káhire v roku 1994, kde je zahrnutá definícia, ochrana a podpora reprodukčného zdravia a rešpektovanie individuálnych ľudských práv.

K spomínaným piatim základným pilierom patrí:

- plánované rodičovstvo,
- prevencia sexuálne prenosných ochorení,
- prevencia a liečba sterility a infertility,
- starostlivosť o matku,
- starostlivosť o novorodencov a deti.

V súvislosti s analýzou súčasného stavu v Slovenskej republike a s medzinárodnými odporúčaniami sa medzi **prioritné oblasti ochrany reprodukčného zdravia zaraďujú:**

- plánované rodičovstvo,
- bezpečné materstvo – pojem zahŕňa: prenatálnu starostlivosť, starostlivosť o rodičku a novorodenca, popôrodnú starostlivosť a dojčenie,
- prevencia a manažment sexuálne prenosných infekcií vrátane HIV / AIDS,
- reprodukčné zdravie mladistvých,
- prevencia, včasná diagnostika a manažment zhubných ochorení pohl. orgánov,
- prevencia, včasná diagnostika a manažment zhubných ochorení prsníka,
- prevencia a manažment neplodnosti,
- prevencia a manažment násilia v párových vzťahoch a sexualizovaného násilia,
- výchova k reprodukčnému zdraviu a právam na podporu reprodukčného zdravia,
- reprodukčné zdravie u marginalizovaných a znevýhodnených skupín.

Ak vychádzame z užšej definície reprodukčného zdravia, tak vieme, že reprodukčné obdobie ženy je obdobie, počas ktorého je žena schopná otehotnieť, vynosiť dieťa, porodiť a postarať sa o svoje dieťa. Podľa definície v širšom slova zmyslu tak, ale ide o obdobie, ktoré spočíva v starostlivosti o reprodukčné procesy, funkcie a systém vo všetkých fázach života. Reprodukčné a sexuálne zdravie môže byť ovplyvnené rizikovými faktormi.

Medzi najčastejšie **rizikové faktory poškodzujúce sexuálne a reprodukčné zdravie** a zároveň negatívne ovplyvňujúce reprodukčné obdobie môžeme zaradiť:

- predčasné sexuálne aktivity, tzv. teenage sex,
- gravidita mladistvých dievčat, tzv. teenpregnancy,
- sexuálna promiskuita, pohlavné prenosné choroby,
- drogy a iné návykové látky,
- zápalové ochorenia a iné ochorenia reprodukčného systému,
- interrupcie
- stres,
- sexuálne zneužívanie v detstve,
- deficit informácií o reprodukčnom a sexuálnom zdraví,
- telesná hmotnosť ako dôsledok nedostatočnej alebo nadmernej výživy,
- neprimeraná a nevyvážená skladba stravy,
- znečistená pitná voda,
- abúzy ako fajčenie alebo alkohol.

Uvedené faktory môžeme rozdeliť na biologické, environmentálne, behaviorálne a psychosociálne:

Biologické faktory

Biologické faktory zahŕňajú predovšetkým genetiku, vek a hormonálnu rovnováhu. Genetické predispozície môžu ovplyvniť plodnosť (napr. prítomnosť chromozómových abnormalít). Vek ženy je jedným z najvýznamnejších faktorov ovplyvňujúcich plodnosť. V súvislosti s vekom treba brať do úvahy fyziologické mechanizmy podieľajúce sa na reprodukčnom starnutí. Ženská plodnosť je ovplyvňovaná kvalitou a množstvom vajíčok, ktorých počet s pribúdajúcim vekom klesá. U mužov sa kvalita spermií zhoršuje s vekom, aj keď tento proces býva menej výrazný ako u žien.

Priemerný vek prvoroďičiek sa na Slovenku pohybuje okolo 27. roku života. Príčiny sú rôzne. Mladé ženy sú viac ambiciózne, najskôr si chcú vybudovať kariéru, osamostatniť sa, zaistiť vlastné bývanie atď. Odkladanie rodičovstva môže spôsobiť komplikácie pre ženu aj plod a ovplyvniť príchod ďalšej generácie.

Dalej tu zaraďujeme menštruačný cyklus a hormonálnu rovnováhu, ktoré sú odrazom cyklických zmien prebiehajúcich ako vo vaječníkoch, tak aj v ostatných reprodukčných orgánoch ženy. Prebiehajúce zmeny pozorujeme najmä na poruchách menštruačného cyklu, ktoré môžu obmedziť alebo narušiť fyziológiu plodnosti. Môžu sa vyskytovať vplyvom genetických determinantov, organických príčin, následkom dlhodobého stresu, nesprávnej či nedostatočnej výživy, zvýšenej či zníženej hmotnosti alebo účinkom chemických látok.

Životný štýl a výživa

Zdravá výživa a životný štýl sú rozhodujúcimi faktormi pri podpore reprodukčného zdravia. Obezita, abúzy a nedostatok pohybu majú priamy negatívny vplyv na plodnosť. Podvýživa alebo nevhodná strava, najmä nedostatok vitamínov, minerálov a esenciálnych mastných kyselín, môže narušiť hormonálnu rovnováhu a znížiť schopnosť počať. Pravidelná fyzická aktivita má pozitívny vplyv na hormonálnu rovnováhu a zdravie srdca, čo môže ovplyvniť plodnosť.

Životný štýl je integrácia systematicky vykonávaných faktorov, ktoré determinujú náš zdravotný stav a až v 80% ovplyvňujú náš život.

Psychosociálne faktory

Stres, psychické problémy (depresia, úzkosť), môžu mať negatívny dopad na reprodukčné zdravie. Môžu ovplyvniť hormonálne hladiny, ktoré následne ovplyvňujú ovuláciu a kvalitu spermií. Sociálne faktory (rodinné zázemie, vzťahy, finančná stabilita) zohrávajú rolu v rozhodnutí o zakladaní rodiny.

Environmentálne faktory

Dlhodobá expozícia environmentálnym toxínom, ako sú pesticídy, chemikálie v kozmetike alebo ťažké kovy, môže vážne ovplyvniť plodnosť. Tieto látky môžu narušiť endokrinný systém a spôsobovať hormonálne zmeny, ktoré znižujú schopnosť počať.

Záver

„Gynekológia bude vždy a znova konfrontovaná s dvoma rozdielnymi problémami: S problémom nežiadúceho dieťaťa a s problémom nežiadúcej bezdetnosti“ (S. Gardó).

Reprodukčné zdravie má zásadný vplyv na plodnosť a schopnosť jednotlivcov mať deti. V dnešnej dobe je dôležité nielen venovať pozornosť biologickým a fyzickým aspektom zdravia, ale aj psychosociálnym a environmentálnym faktorom, ktoré môžu ovplyvniť naše reprodukčné schopnosti. Prevencia, včasná diagnostika a riešenie problémov s reprodukčným zdravím sú kľúčové pre zachovanie plodnosti a celkového zdravia jednotlivcov.

Zoznam bibliografických odkazov

- ANDRAŠČIKOVÁ, Š., 2013. *Rizikové stavy v reprodukčnom období života ženy*. 1. vyd. FZO Prešovskej univerzity v Prešove. 195 s. ISBN 978- 80-555-0983-9.
- BALA, R., V. SINGHT, S. RAJENDER et al., 2020. Environment, lifestyle and female infertility. [online]. In: *Reproductive Sciences*. [cit. 2025-03-13]. Vol. 28, no. 4, pp. 617-638. Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1007/s43032-020-00279-3>
- BIANCHI, G., 2006. *Sexuálne zdravie ako kultúrny, sociálny a politický jav*. KVS BK SAV, Bratislava. [online]. [cit. 2025-03-13]. Dostupné z: http://members.fortunecity.com/secularletters/planvan_rod.c.html
- GÁBOR, M. et al., 2019. Sexuálny život pri forsírovanom plánovanom rodičovstve. In: *Slovenská gynekológia a pôrodnictvo*. Roč. 26, č. 3, s. 137-141. ISSN 1335-0862.
- MARDEŠIČ, T. et al., 2014. *Diagnostika a liečba poruch plodnosti*. Praha 7. Grada publishing, a. s. ISBN 978-80-247-4458-2.
- NAĐOVÁ, M., V. SIMOČKOVÁ a E. JAVORKA, 2013. *Metódy sledovania plodnosti: prirodzená cesta k potomstvu*. Martin: Osveta. ISBN 978-80-8063-386-8.
- SHANNONOVÁ, M. M., 2013. *Plodnosť, cykly a výživa*. Bratislava: Liga pár páru v Slovenskej republike. ISBN 978-80-971-390-0-1.
- ŠPROCHA, B. a P. TIŠLIAR, 2015. *Transformácia plodnosti žien Slovenska v 20. a na začiatku 21. storočia*. Bratislava: Muzeológia a kultúrne dedičstvo, o. z. ISBN 978-80-89881-02-4.
- TEMEL, S., S. F. VOORST, B. W. JACK et al., 2013. Evidence-based preconceptional lifestyle interventions. In: *Epidemiologic review*. Vol. 36, no. 1, pp. 19-30. ISSN 0193-936X.
- VOLLENHOVEN, B. & S. HUNT, 2018. Ovarian ageing and the impact on female fertility. In: *National institutes of health*. Vol. 7. [online]. [cit. 2025-03-13]. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6259486/>

Kontakt

PhDr. Mária Gábor, PhD.

Katedra pôrodnej asistencie

Fakulta zdravotníckych odborov PU v Prešove

e-mail: maria.gabor@unipo.sk

PaedDr. Mgr. Helena Galdunová, PhD.

Katedra pôrodnej asistencie

Fakulta zdravotníckych odborov PU v Prešove

e-mail: helena.galdunova@unipo.sk

PhDr. Mgr. Alena Schlosserová, PhD.

Katedra pôrodnej asistencie

Fakulta zdravotníckych odborov PU v Prešove

e-mail: alena.schlosserova@unipo.sk

PhDr. Jana Pémová

doktorand – Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave

Katedra ošetrovateľstva

Fakulta zdravotníckych odborov PU v Prešove

e-mail: jana.pemova@unipo.sk

STATUS AND COMPETENCES OF THE CONFLICT GUARDIAN IN THE PROTECTION OF THE RIGHTS OF THE CHILD

Ernest Kováč

Abstract: The present paper systematically analyses the position and competences of the conflict guardian in the process of protection of the rights of the child in accordance with the current legal framework of the Slovak Republic. It is based on the theoretical foundations of family law, paying special attention to the legal regulation of the institute of the conflict guardian, his/her powers, duties and procedural rights when representing a minor in proceedings where there is a conflict of interests between the child and his/her legal representatives. The paper critically evaluates the application aspects of the exercise of this function in the decision-making practice of courts, identifies current challenges and shortcomings in ensuring the best interests of the child. On the basis of the analysis, it formulates *de lege ferenda* proposals aimed at optimising the position of conflict guardians and more effectively ensuring the protection of the rights and interests of minors in civil court proceedings.

Key words: collision guardian, protection of the rights of the child, rights of the child, representation of the child, court proceedings, child care, the best interests of the child, legal representative, social protection of children, conflict of interests, roles of the conflict guardian, legal protection of minors, social worker

The normative framework for the legal protection of minors

The protection of children's rights in the legal order of the Slovak Republic represents a complex interconnection of various branches of law, especially civil and criminal law, which, through specific legal instruments, ensure the implementation and guarantee of the rights of the child population. In the current social context, not only the role of state institutions is significant, but also the role of the non-profit sector, in particular non-governmental organisations, which are actively involved in shaping and improving the system of protection of children's rights, as well as in strengthening their social status.

The basic legal framework regulating the protection of children's rights is anchored in the most important legislation, namely the Constitution of the Slovak Republic (No. 460/1992 Coll.), which guarantees the fundamental rights and freedoms of children, and Act No. 36/2005 Coll. on the Family, as amended, including its amendment No. 217/2010 Coll., effective as of 1 July 2010, which reflects the current needs of society and ensures more effective protection of children's rights. The exercise and guarantee of children's rights in Slovakia are enshrined in a wide range of legal provisions that reflect the multidisciplinary

nature of the protection of the rights of the child population. The fundamental legislative sources in this area include, in particular, Act No 305/2005 Coll. on Social and Legal Protection of Children and Social Guardianship, as amended, which regulates the comprehensive framework of preventive, diagnostic and intervention measures of the State in the protection of children's rights and the exercise of social guardianship.

Another important legal instrument is Act No 99/1963 Coll., the Civil Procedure Code, which provides for the procedural protection of children's rights in civil disputes and proceedings. Substantive regulation of basic civil law relations, including those concerning minors, is governed by Act No 40/1964 Coll. on the Civil Code.

An important part of the protection of children's rights in the Slovak Republic is the Convention on the Rights of the Child (104/1991 Coll.), which represents an international legal standard and is an integral part of the Slovak legal order.

The Constitution of the Slovak Republic (No. 460/1992 Coll.) forms the fundamental pillar of the protection of children's rights; Article 41, which explicitly declares the legal protection of marriage, parenthood and family, while guaranteeing children and adolescents a special regime of protection, devotes special attention to this issue. The constitutional guarantees apply to all children regardless of their origin, i.e. whether they are born in or out of wedlock. Children are granted the right to parental education and care, as well as protection from forcible separation from their parents, separation from parents being possible only by court order. Parents who provide for the upbringing and care of children are also entitled to support from the State.

Act No 36/2005 Coll. on the Family (hereinafter referred to as 'the Family Act') regulates in detail the legal protection of children, the basic relations between spouses, parents and children, as well as between other related persons. It also deals with issues of maintenance obligations, forms of foster care and adoption. Article 2 of the law defines the family as the "basic unit of society", and society is obliged to provide comprehensive protection for all forms of the family.

Family law legislation from 1963 (Act No 94/1963 Coll.) constituted the basic legislative framework for family law relations in Slovakia for more than four decades, and was repeatedly amended in the course of that time. However, as a result of the significant social, societal and cultural changes that have taken place in recent years, this legislation has gradually ceased to reflect the current needs and requirements of society, particularly in the area of the protection of the rights and interests of minors. For this reason, a comprehensive recodifica-

tion of family law was adopted, resulting in the adoption of the new Family Act, effective from 1 April 2005.

The legislation brought about fundamental changes, in particular in the areas of assessment of the nullity of marriage, regulation of the minor's contact with relatives, educational measures, determination of parenthood, management of the minor's property, forms of foster family care, adoption, as well as in the area of the legal status of guardians and guardians (Horváth, Varga, 2009).

In the context of the best interests of minor children, the Family Law distinguishes several types of guardianship, namely:

- Collision guardianship (Art. 31(2) and (3) CR),
- property guardianship (Art. 29(2), Art. 33 and 34 ZR),
- guardianship in adoption proceedings (§ 102(3) ZR),
- guardianship established on the grounds of limitation of the exercise of parental rights and obligations (Art. 39(3) ZR),
- guardianship for the performance of an urgent act (Art. 57(4) ZR),
- guardianship established for other reasons (Art. 60(1) ZR).

In this way, legal prerequisites are created to ensure comprehensive and differentiated protection of the rights and interests of minors in various life and legal situations.

Act No. 305/2005 Coll. on Social Legal Protection of Children and Social Guardianship and on Amendments and Additions to Certain Acts (hereinafter referred to as the "SPODaSK Act") is a key piece of legislation comprehensively regulating the specific issue of child protection in the Slovak Republic. This Act builds on previous legislation, namely Act No 195/1998 Coll. on Social Assistance, while reflecting the need for a separate and systematised legal regulation addressing the specificities of the protection of the rights of children and the family in the conditions of a changing society. The Act on SPODaSK was adopted in response to the demands of social practice, which required legislation effectively responding to the prevention and resolution of crisis life situations in families, with an emphasis on the protection of minors at risk of negative influences or disruption of the family environment. The above-mentioned Act establishes social protection of children and social guardianship as a separate system of comprehensive measures aimed at guaranteeing protection, support and assistance to children and their family environment by the State and society. The law explicitly defines social protection of children as a set of measures aimed at ensuring the protection of the child necessary for his or her well-being, which consistently respect the principle of the best interests of the child, giving priority to his or her upbringing and comprehensive development in the natural family environment. Where such an environment is not available, the

law provides for mechanisms for the provision of foster family care or other appropriate forms of protection. If parents or other responsible persons are unable to provide adequate care for the child, the state is obliged to ensure adequate protection and support measures (Derevjanikova 2010).

Thus, this legislative framework creates preconditions for the implementation of multidimensional protection of children, including preventive, intervention and post-intervention mechanisms to ensure their physical, psychological and social development in accordance with international standards and the principle of the best interests of the child.

The basic international legal framework for the protection of children's rights in Slovakia is the Convention on the Rights of the Child (published under No. 104/1991 Coll.), which was unanimously adopted by the General Assembly of the United Nations on 20 November 1989 in New York as the first universally binding multilateral legal instrument concerning the comprehensive regulation of the rights of the child. This Convention has acquired the status of an international treaty, and its signatories are bound to implement the guaranteed rights in their national legal order. The Czech and Slovak Federal Republic was among the first States in the Central and Eastern European region to ratify the Convention (signature 30 September 1990, entry into force 6 February 1991). After the dissolution of the federation, the Slovak Republic reciprocated the obligations of the Convention by succession with effect from 1 January 1993, making this document a direct source of domestic law and the basis of the legal status of the child (Arnoldová 2004, pp. 117-121). The Convention codifies the fundamental rights of the child, which the signatory countries, including the Slovak Republic, are obliged to respect and actively ensure. The legislation is based on the principle of non-discrimination, whereby every child under the jurisdiction of a State Party is to be guaranteed rights regardless of race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national, ethnic or social origin, property, disability or other status characteristics.

The enshrinement of the Convention in national legislation provides a legal basis for the protection and promotion of the integral rights of children, and its implementation is an essential part of the current Slovak legal system, with the Constitution of the Slovak Republic as the underlying framework.

Article 2 of the Convention on the Rights of the Child explicitly establishes the principle of universality and non-discrimination, according to which all rights granted to a child must be guaranteed regardless of the financial circumstances, physical or mental capacity, gender status, social status of the child himself or herself or his or her parents or legal guardians. At the same time, all decision-making and implementation processes concerning the child

are obliged to reflect the primacy of the child's best interests, which is the key interpretative standard and determining criterion for the application of any measures (Oláh & Roháč 2008).

The fundamental subjective rights of the child codified in the Convention include, in particular, the following areas of legal protection:

- The right to a name and nationality, including the right to know one's parents,
- the right to parental care and to live with one's own family,
- the right to freedom of expression,
- the right to freedom of conscience, thought and religion,
- the right to freedom of peaceful assembly, of association and of association,
- the right of access to information,
- the right to protection of privacy, family life, home, correspondence and protection against arbitrary or unlawful interference with honour and reputation,
- the right to live with and maintain contact with both parents, even if separated from one or both of them,
- the right to life, its preservation and the safeguarding of optimal personal development,
- the right to special protection and assistance by the State, including the provision of appropriate substitute care, adoption or placement in an adequate institution,
- the right to the best available health and access to health services of the highest possible standard,
- the right to free and compulsory primary education, as well as to access to various forms of secondary and higher education,
- the right to rest, leisure, play and participation in age-appropriate recreational and leisure activities,
- the right to a standard of living adequate for physical, mental, spiritual, moral and social needs and development.

The Convention on the Rights of the Child explicitly sets out the obligation of States Parties to implement effective legislative, administrative, social and educational mechanisms aimed at eliminating the risk of children's unlawful transnational relocation, while ensuring their timely and effective repatriation in cases of wrongful removal or detention (Article 11). This normative framework requires States to establish and maintain a system of measures that can prevent and respond to international child abduction through both national

legislation and international cooperation.

Furthermore, in accordance with article 19 of the Convention, States are bound to adopt comprehensive, multidisciplinary and intersectoral measures to protect children from all forms of ill-treatment. This obligation includes prevention, detection, intervention and post-intervention protection from physical and psychological violence, neglect, abuse, exploitation, sexual abuse, trafficking or abduction perpetrated by parents, legal guardians or any person responsible for the care of the child. The implementation of these measures is conditional on the existence of an adequate legal framework, functional control mechanisms, effective interventions by public authorities and the availability of specialised support services. Commitments also include the provision of continuing professional education and training of personnel who come into contact with children and the creation of prevention programmes aimed at minimising risk factors in the family, school and community environment (Gašparíková 2007).

The set of obligations reflects international legal standards for child protection and is an essential prerequisite for the consistent promotion and implementation of children's rights within national and international settings.

The system of social and legal protection of children and the exercise of social guardianship is a complex mechanism of legislative, administrative and professional interventions aimed at ensuring the effective protection of the fundamental rights and legitimate interests of the child population. Within this framework, preventive, diagnostic and intervention measures aimed at preventing, eliminating or mitigating crisis, risk and threatening situations that could negatively affect the living conditions and psychosocial development of minors and their family environment are implemented. The above system is based on the legal foundations laid down in Act No 305/2005 Coll. on social-legal protection of children and social guardianship, which sets out the basic objectives, principles and procedures applied in the process of child protection and family support with a view to ensuring the optimal development of children in accordance with their best interests.

Area Specific	Specific objectives	Main focus
Child protection	Ensuring a safe environment	Prevention of violence, abuse and neglect
Social prevention	Promoting healthy development	Elimination of risk factors
Respite care	Ensuring family background	Alternative family care and foster care

Social care	Promoting social ingratiation	Assistance to children with behavioural problems and children at risk
International protection	Ensuring international protection	Protection of children's rights in cross-border situations

Table 1 Objectives of SPODaSK

Source: based on Hovarová & Šlosár 2020; Lešková et al., 2015.

The primary objective of the system of social-legal protection of children and social guardianship is the implementation of comprehensive protection of the best interests of the child, his/her well-being and the promotion of integral bio-psycho-social development. This objective is operationalised through multidimensional preventive, diagnostic and intervention strategies aimed at the prediction, early identification and minimisation of the emergence and deepening of crisis phenomena in the family system, as well as the protection of the rights and legally protected interests of children guaranteed by the Constitution and international conventions. Measures implemented within the framework of SPODaSK purposefully eliminate aetiological factors and determinants threatening the optimal psychological, physical and social development of the child population, while emphasising the prevention of recurrence and deepening of developmental disorders or socio-pathological phenomena. Socio-legal prevention is aimed at the systematic promotion of healthy developmental trajectories through the identification and elimination of risk factors in the micro- (family), meso- (school, community) and macro-social environments.

Particular attention is paid to ensuring a stable and supportive family environment, preferably within the child's biological family; in cases where this is not possible, the system emphasises qualitatively adequate alternative family care in the form of foster family and foster care (cf. Hovanová & Šlosár 2020).

Jurisdictional determinants of the manager in the position of conflict guardian

The manager in the position of a conflict guardian is the entity entrusted with the protection of legally relevant interests of the minor in cases of identified conflict of interests between the child and his/her legal representatives or between sibling parties, while the scope of his/her competences and authorisations is determined by the judicial mandate and the applicable provisions of the legal order (Oláh & Roháč 2008). In the intent of the exercise of the function, the manager in the position of a conflict guardian is the bearer of the legal authority to represent and promote the legally relevant interests of the minor in

the judicial process, being obliged to exercise decision-making and evaluative autonomy independently of the interests of other procedural subjects, with the fundamental emphasis on the best interests of the child as the overriding criterion. Within the framework of this competence, he is entitled to obtain, analyse and interpret information relating to the minor's life and social situation, to participate in multidisciplinary consultations and to ensure the comprehensive protection of his rights throughout the proceedings. The guardian *ad litem* is entitled, within the meaning of the relevant legislation, to supervise the complete documentation of the court file, to express his or her qualified opinion on the procedural motions of the other parties to the proceedings, and to lodge appeals on behalf of the minor subject. An integral part of his/her procedural competences is also initiating the evidentiary proceedings by filing motions for taking evidence and submitting them to the court (Mátl & Hardy 2013).

In the implementation of his mandate, the manager in the position of conflict guardian is obliged to participate in interdisciplinary cooperation with other relevant entities, especially with social workers, psychologists, educators and other specialized professionals. His/her competence also includes systematic communication with the parents of the minor, as well as with other persons possessing information relevant for qualified decision-making in the case (Mátl & Schavel 2015).

The manager in the position of a conflict guardian is obliged to strictly apply the applicable legislative norms and ethical standards related to the performance of this function. His decision-making activities and procedural proposals must be based on a comprehensive analysis of the facts and a multidisciplinary professional assessment of all relevant determinants of the case. At the same time, it is essential that in the performance of his/her function he/she maintains the duty of confidentiality in relation to the information and facts he/she has acquired during the implementation of his/her mandate (Andruchová & Laľová 2009).

Area of operation	Powers	Duties
Representation in court proceedings	Consultation of court files Submission of motions and evidence Submission of appeals	Attendance at court hearings Defending the interests of a minor Comment on proposals from other participants
Collection of information	Requesting reports from experts Communication with relevant institutions	Meetings with the child Keeping documentation Data protection Confidentiality

Professional activity	Deciding how to proceed Proposing solutions Consultation with experts	Objective assessment of the situation Preparing reports for the court Ongoing evaluation of the situation
Cooperation with other entities	Coordination of the procedure with the Office for Employment and Social Affairs Cooperation with schools and doctors Contact with parents	Participation in case conferences Informing stakeholders Arranging professional help

Table 2 Overview of the key powers and duties of the manager as conflict guardian

Source: based on Balogová & Žiaková 2017.

The manager in the position of a conflict guardian is obliged to strictly apply the applicable legislative norms and ethical standards related to the performance of this function. His/her decision-making activities and procedural proposals must be based on a comprehensive analysis of the facts and a multi-disciplinary professional assessment of all relevant determinants of the case. At the same time, it is essential that in the performance of his/her function he/she maintains the duty of confidentiality in relation to the information and facts he/she has acquired during the implementation of his/her mandate (Andruchová & Laľová 2009). The process of appointing a conflict guardian is initiated on the basis of the identification of an objective or potential conflict of interests between the minor and his/her legal representatives, or between sibling parties within one proceeding. This situation typically manifests itself in disputes concerning the regulation of the exercise of parental rights and obligations, the determination of maintenance obligations, as well as in proceedings concerning property issues that directly affect the rights of the minor (Lešková et al., 2015).

The manager in the position of a conflict guardian is obliged to strictly apply the applicable legislative norms and ethical standards related to the performance of this function. His/her decision-making activities and procedural proposals must be based on a comprehensive analysis of the facts and a multi-disciplinary professional assessment of all relevant determinants of the case. At the same time, it is essential that in the performance of his/her function he/she maintains the duty of confidentiality in relation to the information and facts he/she has acquired during the implementation of his/her mandate

(Andruchová & Laľová 2009). The process of appointing a conflict guardian is initiated on the basis of the identification of an objective or potential conflict of interests between the minor and his/her legal representatives, or between sibling parties within one proceeding. This situation typically manifests itself in disputes concerning the regulation of the exercise of parental rights and obligations, the determination of maintenance obligations, as well as in proceedings concerning property issues that directly affect the rights of the minor (Lešková et al., 2015).

Following the establishment of relevant circumstances, the court proceeds to issue an order appointing a conflict guardian, mostly in the capacity of a body for social protection of children and social guardianship, as a rule the Office of Labour, Social Affairs and Family. The order shall explicitly specify the scope of the powers and duties of the conflict guardian in relation to the specific procedural proceedings. This decision is served on all procedural subjects and becomes final after the expiry of the statutory time limit for filing an appeal (Oláh & Roháč 2008). Immediately after the final appointment to the position of the conflict guardian, the manager proceeds to the immediate exercise of the delegated competences. The initiation phase of his/her activity is characterized by a thorough exploration of the case file, in-depth analysis of the factual and legal circumstances of the case, as well as the establishment of cooperative ties with relevant natural and legal persons or institutional actors participating in the protection of the rights of the minor. The entire performance of this function is strictly determined by the requirement of rigorous compliance with the applicable legislation, while the primary imperative remains the permanent protection of the interests and rights of the child (Andruchová & Laľová 2009).

The mandate of a conflict guardian is time-bound to the duration of the court proceedings for which he or she has been appointed and *ex lege* expires upon the entry into force of the final decision on the merits of the case. However, depending on the development of the factual circumstances, the court is entitled to modify the staffing of the conflict guardian at any time or to operationally adjust the scope of his/her powers, either by expanding or narrowing them (Andruchová & Laľová 2009).

Competence framework and professional responsibility of the manager in the position of conflict guardian

The conflict guardian is a specialised procedural entity whose institutionalised position within the system of protection of the rights of minors is activated as a result of the identification of a conflict of interests between the minor

and his/her legal representatives or between the minor parties themselves. This function is judicially established in order to guarantee the effective and independent representation and protection of the legally relevant interests of the minor throughout the course of the relevant legal proceedings. The conflict guardian is thus the bearer of a specific responsibility for ensuring the maximum level of protection of the minor in the context of procedural decision-making (Balogová & Žiaková 2017).

Area	Roles and responsibilities
Legal representation of the child	Attending court hearings - Preparing necessary documents - Making submissions and statements on behalf of the child - Securing relevant evidence - Communicating with all interested parties - Maintaining confidentiality and protecting personal data
Communication with the child	- Regular contact with the child - Sensitively ascertaining the child's views, attitudes and wishes in an age-appropriate manner - Ensuring a safe and supportive environment for communication - Minimising the stress of the legal process
Multidisciplinary cooperation	Consultations with psychologists, educators, social workers - Obtaining a comprehensive view of the child's situation - Using expert opinions to formulate proposals - Coordinating the actions of all parties involved
Administrative work	Maintaining detailed documentation of all transactions - Archiving important documents - Preparing regular reports for the court - Accurate and clear processing of materials
Ethical principles	Prioritising the best interests of the child - Maintaining impartiality and objectivity - Transparent and professional conduct - Respecting the rights of all parties involved
Competences required	Legal knowledge - Social skills - Management skills - Empathy and sensitivity to the needs of the child - Ability to manage the whole process effectively

Tab 3 Roles and responsibilities of the manager as conflict guardian

Source: based on Balogová & Žiaková 2017; Aronson, Wilson et al., 2017; Lešková et al., 2015.

The manager with the mandate of a conflict guardian is obliged to implement a complex procedural representation of the minor in accordance with the applicable legal norms and standards of multidisciplinary cooperation. This task includes participation in all relevant procedural acts, including active participation in court hearings, systematic preparation of procedural documentation, genera-

tion and submission of motions or opinions in favour of the represented person, as well as consistent securing, analysis and presentation of evidence. Throughout the entire spectrum of activities, the conflict guardian is obliged to communicate continuously with all procedural subjects, while his/her activity is determined by the obligation to maintain confidentiality and strict protection of personal data and confidential information of the parties involved (Schavel 2016).

Integral to the performance of this professional role is regular, methodologically grounded interaction with the minor. The Collaborative Guardian must possess specialized competencies to collect and interpret the child's subjective preferences, opinions, and wishes, taking into account the child's developmental specifics and individual maturity level. Taking these findings into account is a constitutive element of his or her procedural argumentation before the court. In this regard, it is essential to ensure that all forms of communication with the minor take place in a psychologically safe, supportive and non-directive environment that minimises stress levels and eliminates possible secondary victimising influences arising from the forensic context (Aronson & Wilson et al., 2017). The exercise of the professional role of the conflict guardian is inextricably linked to the application of interdisciplinary collaboration, which is a fundamental prerequisite for a comprehensive assessment of the psychosocial, educational and socio-legal situation of the minor. Within the framework of this cooperation, the conflict guardian initiates and carries out consular consultations with relevant experts from the fields of psychology, special education, clinical social work and other specialised professions. The resulting expert opinions form an integral basis for the development of informed and professionally substantiated procedural proposals and recommendations addressed to the court. Within the framework of facilitative process management, the conflict guardian is also a facilitator of multidisciplinary coordination of all stakeholders in order to optimize decision-making procedures in favour of the best interests of the minor (Arnoldová 2016).

The administrative and record-keeping aspects of the exercise of this professional function are an equally important part of the professional agenda. The guardian ad litem is obliged to keep accurate, systematic and transparently structured documentation of all procedural acts, including archiving relevant materials, keeping analytical records of the course of the proceedings and regularly producing summary reports for the judicial authority. This record-keeping must reflect the current status of the case and provide a clearly legible overview of the measures taken and their consequences (Lešková et al., 2015).

Ethical-professional standards determine the daily practice of the conflict guardian. The exercise of this position is strictly bound by the concept of the

best interests of the child, which is the overriding criterion in every single decision or procedural action. The guardian ad litem is obliged to maintain the highest degree of impartiality, objectivity and professionalism, even when faced with diverging views or conflicting demands from the parties involved. It is also necessary to consistently respect the rights of all parties to the proceedings and to ensure the transparency of one's own procedure (Andruchová & Laľová 2009). Effective implementation of the conflict guardian's mandate presupposes a synergistic combination of professional legal knowledge, developed social competences and advanced managerial skills. The conflict guardian must be able to strategically coordinate the various procedural segments, communicate and co-operate effectively with diverse actors, while remaining consistently empathetic and sensitive to the individual needs of the minor. As a result of his/her work, he/she makes a significant contribution to the protective function of the system and to ensuring that the best interests of the child are comprehensively understood in the context of legal proceedings (Hulínová & Štefáková 2016).

Inter-institutional coordination synergy in the multidisciplinary context of conflict guardianship

Coordination of the activities of conflict guardians with external services and institutions represents, from the perspective of systems theory, a complex process, which is determined by a high degree of interconnection between the subsystems of the legal, social, medical and educational spheres, while its effectiveness fundamentally influences the level of protection of the rights and interests of minors in the process of forensic decision-making. In this context, inter-institutional cooperation is conceived as a dynamic platform for the exchange of information, the coordination of intervention strategies and the optimisation of decision-making processes in order to maximise the benefit of the minor subject.

The dominant actor in this structure is the judicial authority, which defines the framework for the procedural participation of the conflict guardian. However, the absence of standardized electronic communication protocols, the disproportion in time synchronization and the fragmentation of digital databases imply prolonged procedural deadlines that may generate a secondary psychological burden for the minor. From a procedural management perspective, it is therefore essential to implement e-justice platforms and digitised workflow mechanisms that would optimise the transfer of documentation, simplify scheduling and increase the transparency of procedural acts. Social services, in particular state authorities in the field of social protection of children, participate in case management by providing analytical data on family background,

risk factors and individual interventions. Insufficiently formalised information flows, the absence of a unified database infrastructure and the lack of standards for inter-agency data exchange lead to redundancy of procedural tasks, reduced efficiency and compromised continuity of care. In the educational subsystem, school establishments act as relevant diagnostic and intervention entities, able to provide valid data on social, cognitive and behavioural parameters of a minor's development. However, barriers in the form of administrative burden, unclear delineation of competences and low level of procedural awareness often determine suboptimal involvement of school personnel in the coordination processes of conflict guardianship.

Health facilities, especially in the area of specialized diagnostics and clinical interventions, are limited by capacity and time constraints that prolong the acquisition of relevant medical expertise. This lack of systematic connectivity with the network of guardianship services can fundamentally affect the timeliness and testimonial value of the evidence presented in court proceedings. Urgent situations requiring the participation of security forces reveal the absence of uniform crisis protocols and effective communication channels, which in practice generates delayed and uncoordinated interventions – with potentially serious consequences for the protection of the minor.

To optimize cross-sectoral synergies from a systems management perspective, it is necessary to implement an integrated digital ecosystem, including a central electronic platform for data sharing, formalized coordination algorithms, and regular multisectoral supervision meetings (Kováč 2024). At the same time, a revision of the legislative framework is desirable to institutionalize standards of multidisciplinary collaboration and to ensure a robust legal basis for the effective protection of the best interests of the minor under the conditions of the current societal reality.

Prevention of burnout syndrome and systemic support for managers in the field of conflict guardianship

The exercise of the profession of a conflict guardian is characterised by extreme psychological demands, conditioned by continuous exposure to traumatic client situations, a high level of interpersonal conflicts and an above-average level of professional responsibility. In terms of the psychodynamics of workload, it is a profession highly predisposed to the development of burnout syndrome, which has major implications for the long-term sustainability of the quality of the interventions provided in the system of social protection of children. Institutionalised supervision is a fundamental pillar of systematic burnout prevention. This is to be conceptualised in two primary modalities

- individual, providing space for introspective reflection on personal and professional challenges, and group, promoting collective exchange of experiences, the development of peer collegial support and multi-perspective resolution of challenging case studies. The supervision process should be regular, methodologically anchored and conducted in a safe, confidential environment. A robust system of time management and task delegation is an integral part of management support. Managers should systematically support the setting of realistic work priorities, optimize the distribution of workload across the team and implement effective time-management strategies. Part of preventing chronic overload is consistent adherence to work and leisure time regimes, including the provision of regular breaks for mental recovery.

Promoting the psychological well-being of both managers and collision carers should also include the organisation of informal team activities and team-building events that strengthen the cohesion of the work team, facilitate interpersonal trust and allow for temporary psychological distance from work stressors. These interventions have an empirically verified impact on reducing the risk of burnout and increasing worker resilience.

A key prerequisite for effective prevention is the implementation of a system for the early identification of warning signs of work exhaustion. Managers need to be adequately trained in detecting symptoms of burnout and have the tools to intervene quickly – including the ability to provide immediate professional psychological support and flexible workload reduction when needed.

Support for managers and collision caregivers must also be anchored at the level of organisational infrastructure: this includes the provision of optimally equipped working spaces, modern technical resources, sufficient allocation of financial resources for the implementation of support measures, as well as incentive benefits and adequate salary remuneration. These factors contribute significantly to the subjective experience of professional satisfaction and motivation, thereby having a secondary impact on the stability and effectiveness of the services provided in the multidisciplinary context of conflict guardianship.

The conclusion

In conclusion, the role of the manager in the position of the conflict guardian is irreplaceable from the point of view of the systemic protection of the rights and interests of minor children and is integrally linked to the effectiveness and legitimacy of the entire process of social protection of children. The highly professional performance of this professional role presupposes not only excellent knowledge of the legal framework and well-developed social and communication competences, but also the capacity for multidisciplinary coordination,

a risk management strategy and the application of the principle of the best interests of the child throughout the whole range of activities. In order to perform this specific professional role effectively, it is essential to systematically analyse and address identified barriers, such as the deficit in inter-institutional coordination, the absence of unified communication platforms, or insufficiently formalised standards of cooperation between the relevant actors. The implementation of preventive measures to eliminate the burnout syndrome, including institutionalised supervision, the development of support mechanisms and the optimisation of working conditions, is also essential. Only through a comprehensive, synergistic approach aimed at the continuous improvement of the professional, organisational and personnel capacities of conflict guardians can adequate protection of the rights and interests of minors in court proceedings be ensured. This objective constitutes a fundamental attribute and the primary purpose of the institution of conflict guardianship in the current system of social and legal protection of children.

List of bibliographic references

- ANDRUCHOVÁ, J. & J. LALOVÁ, 2009. *Manuál činností sociálneho pracovníka k problematike sociálnoprávnej ochrany*. Bratislava: VŠ ZaSP sv. Alžbety. ISBN 978-8089-271-597.
- ARONSON, E., T. D. WILSON, R. M. AKERT & S. H. SOMMERS, 2017. *Sociálna psychológia*. Bratislava: Inštitút psychoterapie a socioterapie o. z. ISBN 978-80-971033-1-6.
- ARNOLDOVÁ, A., 2016. *Sociální péče 2*. Praha: GRADA Publishing. ISBN 978-80-247-5148-1.
- ARNOLDOVÁ, E., 2004. Dohovor o právach dieťaťa a jeho postavenie v právnom poriadku SR. In: *Práva dieťaťa a ich ochrana. Zborník z medzinárodnej konferencie Bratislava: Verejný ochrana práv 2004*, s. 117-121. [online]. [cit. 2025-05-30]. Dostupné z: http://www.vop.gov.sk./fines/Filé/Zborníky/práva_dieťaťa_2004.pdf
- BALOGOVI, B. & E. ŽIAKOVÁ, 2017. *Vademecum sociálnej práce. Terminologický slovník*. Košice: FF UPJŠ Košice. ISBN 978-80-8152-483-7.
- DEREVJANÍKOVÁ, Š., 2010. Sociálnoprávna ochrana detí z marginalizovaných rómskych komunít. In: *Sociální, ekonomické, právní a bezpečnostní otázky současnosti. Sborník příspěvků konference*. 1. Vydání. Praha: Soukromá vysoká škola ekonomických studií. ISBN 978-80-86744-84-1.
- GAŠPARÍKOVÁ, D., 2007. *Sociálne zabezpečenie všeobecné predpisy a sociálnoprávna ochrana*. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety. ISBN 978-780-89271025-2.
- HORVÁTH, E. & E. VARGA, 2009. *Zákon o rodine s komentářem*. 1. Vydanie. Bratislava: IURA EDITION. ISBN 978-80-8078-257-3.
- HOVANOVÁ, M. & D. ŠLOSÁR, 2020. *Sociálnoprávna ochrana detí a rodiny v pomáhajúcich profesiách*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. ISBN 978-80-8152-862-0.
- HULÍNOVÁ, V. & L. ŠTEFÁKOVÁ, 2016. *Metódy a metodika sociálnej práce II*. Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo katolíckej univerzity v Ružomberku. ISBN 978-80-561-0386-9.
- KOVÁČ, E., 2024. *Mediácia-rodina-legislatíva*. Bratislava. Inštitút vzdelávania a osobnostného rozvoja Bratislava. ISBN 978-80-9747730-1.

- LEŠKOVÁ, L. a kol., 2015. *Efektívna výučba sociálnoprávnej ochrany na prahu 21. storočia*. Prešov: Michal Vaško – Vydavateľstvo. ISBN 978-80-7165-976-1.
- MÁTEL, A. & M. HARDY, 2013. *Vybrané kapitoly z metód sociálnej práce I*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety. ISBN 978-80-8132-074-3.
- MÁTEL, A. & M. SCHAVEL, 2015. *Teória a metódy sociálnej práce II*. Bratislava: Spoločnosť pre rozvoj sociálnej práce. ISBN 978-80-971445-6-2.
- ROHÁČ, J., 2008. *Sociálnoprávna ochrana detí a sociálna kuratela*. 1. Vydanie. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety. ISBN 978-80-89271-35-1.
- SCHAVEL, M., 2016. *Sociálna prevencia – teória a prax*. Liptovský Ján: Prohu, s. r. o. ISBN 978-80-89535-21-7.

Contact

PhDr. Ernest Kováč, PhD., MBA, LL.M.

assistant professor

St. Elizabeth College of Health and Social Work Bratislava

e-mail: ernest.kovac@gmail.com

ZMYSEL ŽIVOTA V KONTEXTE PRÁCE A PRACOVNEJ SPOKOJNOSTI SOCIÁLNYCH PRACOVNÍKOV

MEANING OF LIFE IN THE CONTEXT OF WORK AND JOB SATISFACTION OF SOCIAL WORKERS

Dominik Maximov – Vladimír Lichner

Abstrakt: Článok sa zaoberá teoretickým vymedzením zmyslu života, ako aj jeho prepojením s prácou a pracovnou spokojnosťou, najmä u sociálnych pracovníkov. Zmysel života je definovaný ako komplexný cieľ existencie, ovplyvnený subjektívnymi hodnotami a potrebami jedinca. Pri vymedzovaní zmyslu života akcentu jeho kognitívny, motivačný a afektívny komponent. V kontexte pomáhajúcich profesií, ako je sociálna práca, zohráva zmysel života kľúčovú úlohu pri podpore psychického well-beingu a prevencii negatívnych dôsledkov práce. Článok analyzuje rôzne teoretické prístupy k zmyslu života, vrátane filozofických a náboženských pohľadov, ako aj psychologických teórií. Osobitný dôraz je kladený na existenciálnu psychológiu a logoterapiu, ktoré zdôrazňujú dôležitosť hľadania osobného zmyslu života. Empirické štúdie potvrdzujú, že prítomnosť zmyslu života pozitívne koreluje s viacerými pozitívnymi aspektami pomáhajúcej práce. Absencia alebo intenzívne hľadanie zmyslu života môžu byť spojené so zvýšeným rizikom výskytu syndrómu vyhorenia a ďalších negatívnych javov. Článok taktiež popisuje možnosti intervencií na podporu vnímania zmyslu života, vrátane individuálnych techník a organizačných opatrení.

Kľúčové slová: zmysel života, pomáhajúce profesie, sociálna práca, pracovná spokojnosť, profesijná kvalita života

Abstract: This article examines the theoretical definition of meaning in life, as well as its connection to work and job satisfaction, particularly for social workers. The meaning of life is defined as a complex goal of existence, influenced by the subjective values and needs of the individual. In defining the meaning of life, the emphasis is on its cognitive, motivational and affective components. In the context of helping professions such as social work, meaning in life plays a key role in promoting psychological well-being and preventing negative consequences of work. This article reviews various theoretical approaches to meaning in life, including philosophical and religious perspectives as well as psychological theories. Particular emphasis is placed on existential psychology and logotherapy, which emphasize the importance of the search for personal meaning in life. Empirical studies confirm that the presence of meaning in life is positively correlated with several positive aspects of helping work. The absence or intense search for meaning in life may be associated with an increased risk of burnout and other negative phenomena. The article also describes possible interventions to promote perceptions of meaning in life, including individual techniques and organizational interventions.

Key words: meaning of life, helping professions, social work, job satisfaction, professional quality of life

Úvod

Otázky zmyslu života zaujímajú ľudstvo od nepamäti. V histórii ľudstva sa bádaniu v tejto problematike venovalo nemálo učencov a odborníkov, zastupujúcich rôzne oblasti vedeckého poznávania a vedných disciplín, predovšetkým však filozofie, teológie, psychológie a psychoterapie. Zmysluplnosť života jedinca sa ale v rozličnej miere dotýka aj ďalších vied. Rovnako je zmysel života významným faktorom i v sociálnej práci a iných pomáhajúcich profesiách. V týchto špecifických oblastiach môže ovplyvňovať pracovnú spokojnosť, celkový well-being a profesijnú kvalitu života odborníkov, ktorých práca je spojená s intenzívnym kontaktom s inými a pomocou jednotlivcom, rodinám či komunitám. Pri tejto pomoci sa sociálni pracovníci často stretávajú s náročnými životnými situáciami svojich klientov, čo vedie k vysokému psychickému zaťaženiu a zvýšenému riziku syndrómu vyhorenia. Práve vnímanie zmysluplnosti vlastnej práce a života môže zohrávať úlohu protektívneho faktora voči negatívnym dôsledkom pomáhajúcej práce.

Teoretické vymedzenie zmyslu života

Teoreticky vymedziť pojem zmysel života je značne náročné, nakoľko tento fenomén je predmetom skúmania viacerých vedných disciplín. Navyše je vnímanie zmyslu života vysoko subjektívne a nie je jednoduché ho generalizovať (Lovašová 2014). Všeobecná definícia ho poníma ako celostný cieľ existencie jedinca vo svete, korelujúci s rôznymi hierarchicky usporiadanými parciálnymi cieľmi, ktoré jedinec dosahuje vlastnou účelnou činnosťou (Ondrášik 2016). Možno ho chápať aj ako špecifickú potrebu, nápomocnú pri stanovení životných cieľov, či ako komplex inštrukcií a rád, založený na subjektívnych hodnotách jedinca, jeho úsudkoch a vnemoch uľahčujúcich jeho implementáciu. Otázky zamerané na zmysel života nie sú univerzálne ani stále v čase, ale vynárajú sa najmä v kritických okamihoch života (smrť a ostatné existenciálne otázky, choroba, kríza a pod.) (Szluz 2014). V danej súvislosti aj autorky Nábělková a Kardošová (2010) považujú za základ uvažovania o zmysle života snahu nájsť odpovede na existenciálne otázky, vedúcu k prehodnocovaniu doterajších hodnôt a cieľov jedinca, ako aj k zamýšľaniu sa nad celkovým smerovaním jeho života. Zmysel života je možné vymedziť aj ako syntetické prepojenie dvoch bazálnych komponentov existencie ľudskej bytosti – syntézu subjektu Ja a okolitého sveta (Tavel 2009). Podľa Šulavíkovej a Sejčovej (2017, s. 17) predstavuje zmysel života „*ľaziskový bod sebachápania*“, hoci v kontexte plurality zmyslov nemusí byť jediný, ale pre rôzne životné oblasti rozdielny. Tieto čiastkové zmysly života sa môžu vzájomne posilňovať a napomáhať k svojmu napĺňaniu, ale aj vylučovať, čo vedie k patológii zmyslu existencie. V tomto pohľade je viditeľná zhoda s Franklovým

(2006) chápaním parciálnych životných zmyslov. Reker a Wong (1988) diferencujú tri štrukturálne komponenty zmyslu života:

- A. kognitívny komponent – zahŕňa životné postoje, presvedčenia a interpretáciu životných udalostí, jeho prejavom je vedomie životného zmyslu a životný rámec;
- B. motivačný komponent – zahŕňa snahu a úsilie o dosiahnutie vytýčených cieľov, prežívanie hodnôt a realizáciu zámerov, prejavuje sa existenciou hodnôt a životných cieľov, ako aj aktívnou snahou o ich dosahovanie;
- C. afektívny komponent – zahŕňa pocity uspokojenia, spokojnosti, naplnenia a šťastia, prepojené s dosahovaním cieľov, hodnôt a uvedomovaním si zmysluplnosti vlastného života jedinca.

Vzájomné spolupôsobenie a ovplyvňovanie týchto komponentov definuje zmysel života na základe prítomnosti a uvedomenia komponentov vlastnej existencie, snahy o dosahovanie vytýčených cieľov a s nimi súvisiacimi pocitmi naplnenia (Reker & Wong 1988; Šlosár 2014).

Zmysel života je významnou súčasťou psychického well-beingu jedinca, posilňujúcou prežívanie pozitívnych emócií a uvedomelé využívanie copingových stratégií. Zároveň zmysel života predstavuje protektívny faktor voči viacerým symptómom psychických ochorení (Huang et al., 2023). Na hľadanie zmyslu života tiež významne vplyvajú rôzne kultúrne faktory a osobné skúsenosti jedinca (Huda, Lala & Suneel 2023).

Náboženské chápanie nekonfrontuje zmysel života s konkrétnymi teóriami, ale snaží sa o zasiahanie jedincov poslanstvom, zodpovedajúcim vierouke tej-ktorej denominácie, prameniace z osobnej náboženskej skúsenosti s posvätnými, transcendentnými skutočnosťami (Ondrášik 2016). V kontexte náboženstva, individuálne prežívanie jedinca v oblasti transcendentna a hľadania zmyslu života literatúra označuje všeobecným pojmom spiritualita, ktorý nemusí byť previazaný s konkrétnym náboženstvom (Cimrmannová 2017). Zmysel života ako tému súvisiacu s problematikou ľudskej existencie a spirituálnou dimenziou jedinca popisuje tiež Tavel (2009).

Tak, ako sa v histórii vyvíjala spoločnosť a úroveň ľudského poznania, menilo sa aj chápanie a definícia zmyslu života. Sokrates vnímal ako zmysel života aktívnu starostlivosť o dušu. Platón chápal ako najvyšší zmysel života zjednotenie existencie jedinca s ideou *Dobra*. Podľa Aristotela možno ako zmysel života chápať dosiahnutie *eudaimonie*, teda stavu blaženosti, ktorý Aristoteles označoval nie za prostriedok, ale za konečný cieľ ľudskej existencie (Ondrášik 2016).

Freud hľadanie zmyslu života značne patologizoval (Tavel 2004). Zakladateľ psychoanalytického prístupu totiž považoval potrebu nájsť zmysel života

za jeden z neurotických symptómov, ktorý by mal byť vplyvom úspešnej analýzy potlačený. Jung považoval potrebu zmyslu za základnú motivačnú potrebu v ľudskom živote, no vnímal ju mnohohoznačne. Na jednej strane vyjadroval silné pochybnosti, či je konečný zmysel života možné objaviť, na strane druhej ale videl potenciálny zmysel života vo vyššom, posmrtnom živote (Drob 2023). Dokonca až jedna tretina všetkých pacientov vyhľadala Junga práve kvôli problémom, obavám a otázkam súvisiacim so zmyslom života (Yalom 2012). Adler problematiku zmyslu života významne rozvinul, pričom ho vnímal predovšetkým v kontexte štýlu života jedinca a jeho naplnenie videl v správaní, ktoré je prospešné pre spoločnosť (Tavel 2004). Filozof Wittgenstein (2007. In: Ondrášik 2016), ktorý inšpiroval vznik konštruktivistického prístupu, využívaného najmä v systemických, postmoderných a na riešenie orientovaných prístupoch v sociálnej práci, koncipuje riešenie otázky zmyslu života na základe toho, že daný problém zmizne. Zjednodušene povedané teda prichádzame k poznaniu, že „človek môže mať jasný a hodnotný zmysel života bez toho, aby ho dokázal racionálne zdôvodniť, či dokonca sformulovať“ (Bosáková 2019, s. 48). Súčasná psychológia sa preto viac zameriava na zodpovedanie otázok ako zmysel života vplýva na psychické zdravie, motiváciu či fungovanie jedinca v spoločnosti, než na otázku, čo je samotným zmyslom života (Halama 2015).

Chápanie zmyslu života tak, ako ho prezentujú predstavitelia existenciálnej psychológie a logoterapie Frankl a Yalom sa nám javí ako najvýstižnejšie a zároveň najprepracovanejšie.

Frankl (2006) považuje otázky zamerané na zmysel života za jeden z najľudskejších prejavov ľudského bytia a teda za to, čo vyčleňuje človeka zo živočíšnej ríše a robí ho výnimočným tvorom. Zároveň je však možné otázku zmyslu života chápať v rozličných kontextoch života, osudu, spirituality, epistemológie či transcendentu. To vedie k úvahe, či nie je korektnejšie pýtať sa na zmysel parciálnych častí života, ako na účel všeobecný a konečný. Čo teda jedinca vedie k tomu pýtať sa na niečo tak abstraktné, čomu s veľkou pravdepodobnosťou nikdy úplne neporozumie (napr. známe príklady vetvy a stromu, či domestikovaného zvierata a účelu jeho práce)? Odpoveď podľa Frankla (2006, s. 210) spočíva vo „*vôli k zmyslu*“, ktorá predstavuje postulát, že „*človek sa v zásade usiluje o to, aby vo svojom živote našiel nejaký zmysel, prípadne aby tento zmysel naplnil*.“ Mierne odlišný názor vyjadruje významný predstaviteľ súčasnej existenciálnej psychotherapie Yalom (2012), ktorý uprednostňuje nepriamy prístup k otázke zmyslu života a tvrdí, že i keď človek je tvorom hľadajúcim zmysel, jedným z hlavných cieľov ľudského života je si tento zmysel vytvoriť. Tento zmysel by mal byť zároveň dosť silný nielen, aby odôvodňoval samotný život, ale tiež, aby zastrel osobné autorstvo jedinca presvedčením, že daný zmysel existoval po celý čas ukrytý,

čakajúc na svoje objavenie a jedinec teda nie je jeho autorom, ale objaviteľom či nálezcom. Z podobných premís vychádzajú aj Panáček a Žiaková (2014), podľa ktorých si jedinec zmysel života vytvára od útleho detstva, ovplyvňovaný pôsobením rozličných faktorov (napr. vplyv socializácie, pôsobenie rodičov, rovesníckych skupín a pod.), ktoré počas života integruje a spracováva. Otázky zmyslu a zmysluplnosti života následne naberajú na dôležitosti u mladých ľudí predovšetkým v období adolescencie (Frankl 2006; Lajčiaková 2012).

Reflexia zmyslu života v kontexte teórií využívaných v sociálnej práci

Pri popise zmyslu života v kontexte sociálnej práce a sociálnych pracovníkov je možné vychádzať najmä z perspektívy existenciálnych teórií, ktoré s týmto pojmom aktívne operujú ako v teoretickej, tak i v praktickej, aplikačnej rovine. Existenciálne teórie ovplyvnili vo väčšej miere filozofické pozadie sociálnej práce, no predstavujú prínos aj pre jej praktický výkon. Existenciálne teórie vychádzajú z existenciálnej filozofie, zaoberajúcej sa problematikou existencie človeka a ľudstva, zmyslom života, situáciou človeka vo svete, slobodou, hodnotami a ich vplyvmi na optimalizáciu prežívania (Mózeš 2015). Dôraz nie je kladený na adaptáciu človeka na vonkajšie prostredie, ale na fenomenologicky chápané vnútorné prežívanie jedinca, jeho vlastnú sebarealizáciu v životnom poslaní, ako i uskutočňovanie individuálnych hodnôt, vedúcich k pocitu zmysluplnosti života (Kratochvíl 2017).

Yalom (2006) vníma ako základ existenciálnej psychoterapie konfrontáciu človeka so základnými záležitosťami ako podmienkami vlastnej existencie. K nim radí smrť, slobodu a z nej plynúcu zodpovednosť, existenciálnu osamelosť a zmysel života.

Podľa Matouška et al. (2007) možno za základ existenciálnej teórie označiť pojem bytie. Bytie pre seba je však možné uskutočňovať len v interakcii s inými ľuďmi, čo akcentuje dôležitosť sociálnych skupín. Existenciálne myslenie povzbudzuje k podpore rozvoja takých sociálnych skupín, ktoré sú založené na súdržnosti a prinášajú ich členom náležité uspokojenie, plynúce z identifikácie sa so skupinou. Solidarita, ako jeden z princípov modernej sociálnej politiky a sociálnej práce, je v tomto kontexte chápaná ako inklinácia k holistickému náhľadu na realitu, implikujúcemu vnímanie jedincov a sociálnych systémov ako funkčných celkov.

K existenciálnym teóriám je radená tiež logoterapia, zakladateľom ktorej je Viktor Frankl. Logoterapia má prepojenie s problematikou zmyslu života už vo vlastnom pomenovaní, nakoľko pojem „logos” je možné chápať ako „*duch*”, „*slovo*” alebo práve „*zmysel*”. Najčastejšie sa však logoterapia voľne prekladá ako „*liečba zmyslom*” (Frankl 2006). Logoterapia je považovaná za tretiu Viedenskú

školu psychoterapie, založenú na pilieroch:

- a. sebatranscendencie,
- b. sebaďišťancu,
- c. slobody,
- d. zodpovednosti (Mózeš 2015).

Za základnú motivačnú potrebu je označená túžba po zmysle, ktorej nenačnenie môže vyústiť do existenciálnej frustrácie, teda do pochybností jedinca o zmysle života a vlastnej existencie. Práve logoterapia je nástrojom, ktorý pomáha nájsť východisko z existenciálnej frustrácie prostredníctvom nájdenia osobného zmyslu života, ktorý je v súlade s individualitou a osobnosťou konkrétneho jedinca. Človek je vnímaný v troch dimenziách: telesnej, duševnej a duchovnej, čo sa premietá i do práce s ním, kde sa ako konečný cieľ nevníma sebarealizácia ale sebatranscendencia, teda sebaapresah, nakoľko človek musí byť otvorený hodnotám, ktoré ho presahujú (Kratochvíl 2017).

Základnými bodmi logoterapie sú podľa Mózeša (2015) najmä nasledujúce skutočnosti.

1. Sloboda vôle

Vychádza z nedeterministickej orientácie logoterapie, ako aj zo spochybnenia vplyvu minulých zážitkov či externých okolností na jedinca. Akcentovaná je sloboda človeka, umožňujúca mu v každej situácii prinajmenšom zaujať postoj.

2. Vôľa k zmyslu

Vychádza z predpokladu, že jedinec musí saturovať noologické potreby a pôsobí ako základná motivačná sila v živote.

3. Zmysel života

Je prítomný v každej situácii, teda ho nemožno dať, ale možno ho objaviť prostredníctvom tvorivých, zážitkových či postojových hodnôt.

Zmysel života, práca a pracovná spokojnosť sociálnych pracovníkov

Zmysluplnosť práce a zmysluplnosť života sú významne prepojené (Ward & King 2017). Uskutočňovanie tvorivých hodnôt môže byť realizované práve v práci. „Práca môže byť zvláštnym polom, na ktorom stojí jedinečnosť individua vo vzťahu k pospolitosti, a tak naberá zmysel a hodnotu” (Frankl 2006, s. 114).

Zmysel života má nespochybniteľný vplyv na pracovnú spokojnosť pomáhajúcich pracovníkov. Súvisiacim faktorom môže byť taktiež osamelosť, predstavujúca nielen zdroj, ale aj potencionálny dôsledok pracovnej nespokojnosti pomáhajúcich pracovníkov. Fenomén osamelosti a zmysel života vo svojich prácach konceptuálne prepájal aj Fromm (1994. In: Fábik a Fábiková 2021), podľa ktorého osamelosť

môže jedinca privádzať k úvahám o zmysle života, zvýšenému prežívaniu strachu a rozvoju submisivity. Tieto pocity môžu viesť k vnútornej nerovnováhe, prameniacej z potreby vyriešiť otázky existenciálneho charakteru. Aplikujúc danú premisu do problematiky pracovnej spokojnosti pomáhajúcich pracovníkov možno uvažovať, či pracovník pociťujúci osamelosť prehodnocuje zmysel svojej práce vo vyššej miere v porovnaní s pracovníkom, ktorý osamelosť nepociťuje. Podobne bola preukázaná i súvislosť medzi osamelosťou a zmyslom života u sociálnych pracovníkov (Itzick et al., 2018), čo môže súvisieť s ich výraznou prosociálnou orientáciou. Hľadanie zmyslu života a možnosť zaujať postoj k situácii taktiež môže pomôcť pri práci sociálnym pracovníkom pracujúcim s klientami, ktorých problémová životná situácia sa nedá zmeniť, akými sú napríklad nevyliciteľne chorí, či umierajúci. Ak budeme na prácu sociálnych pracovníkov nahliadať ako na tvorivú hodnotu Franklovou optikou, možno v nej premietiť ich vlastnú túžbu po zmysle nielen života, ale aj po zmysluplnosti danej práce, teda pomáhania. Práca sociálnych pracovníkov, ako jedna z pomáhajúcich profesií, je tiež neodmysliteľne spätá s vysokou mierou zodpovednosti. Etický kódex sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce (2021) kladie na týchto pomáhajúcich pracovníkov zodpovednosť voči rôznym subjektom, s ktorými prichádzajú do kontaktu, osobitne voči klientom, voči sebe samému, voči zamestnávateľovi a organizácii, voči kolegom a spolupracovníkom, voči profesii i voči spoločnosti, ako takej. V kontexte uvedeného, Frankl (2006) hovorí o jedinej skutočnej zodpovednosti, zodpovednosti voči zmyslu. Žiaľ, sociálni pracovníci sa môžu stretávať aj s pocitom nízkeho ohodnotenia či vlastnej neužitočnosti, ktoré vedú k deštrukcii pocitu hodnoty (Matoušek et al., 2007), ktorú musia títo pracovníci následne znovu objaviť. Neumožnenie realizácie vlastnej individuality sociálnych pracovníkov v pracovnom prostredí, vychádzajúce z nepriaznivých ekonomických, sociálnych či politických podmienok, má potenciál vyvolať regresívnu odpoveď na otázku existenciálnych potrieb, sprevádzanú pochybnosťami spojenými so životným štýlom, jeho smerovaním a celkovým zmyslom života (Fromm 1969, Fromm 2014. In: Fábik a Fábiková 2021). Akcentáciu prepojenia problematiky zmyslu života a výskytu syndrómu vyhorenia, predovšetkým optikou existencializmu, uvádzajú aj Kebza a Šolcová (2003). Podľa týchto autorov môžu dlhodobé pochybnosti o zmysluplnosti vlastnej existencie, ktorá býva prítomná ako jeden z prejavov syndrómu vyhorenia, viesť k rozvoju existenciálnej frustrácie. Pritom práve chápanie klienta ako slobodnej ľudskej bytosti, kompetentnej prebrať za svoj život zodpovednosť vyplývajúcu zo slobody, môže predstavovať určité odbremenenie pre sociálnych pracovníkov, ktorí často preberajú prílišnú zodpovednosť za životy svojich klientov, či nevedome a neúmyselne obmedzujú ich kompetencie slobodne sa rozhodovať. Ďalším problémom, s ktorým sa môžu stretávať sociálni pracovníci, negatívne vplyvujúcim na zmys-

lupnosť ich práce, je neosobný výkon práce, často s prevahou administratívnych či byrokratických činností. Podľa Frankla (2006) neosobný a automatický výkon monotónnej práce nie je možné považovať za zmysluplný, iba za určitý prostriedok získania prostriedkov na prežitie. Takýto výkon práce nemožno považovať za uspokojivý vo vzťahu k realizácii tvorivých hodnôt a individuálneho sebanaplnenia.

Prehľad empirických zistení

Viacere empirické štúdie dokazujú, že zmysel života je prepojený s vybranými aspektami práce, pracovného života a pracovnej spokojnosti (Lee et al., 2017; Sutin et al., 2023). Pri bližšom zameraní sa na sociálnych pracovníkov a iných pomáhajúcich pracovníkov boli identifikované viaceré zaujímavé výsledky, reflektujúce špecifiká pomáhajúcej práce.

Itzick et al. (2018) skúmali súvislosti medzi zmyslom života a pracovnými charakteristikami sociálnych pracovníkov, pričom identifikovali významné pozitívne korelácie zmyslu života a vekom pracovníkov ($r = 0,230$; $p < 0,01$), ich subjektívnou pohodou ($r = 0,364$; $p < 0,001$) a zadosťučinením z pomáhania ($r = 0,419$; $p < 0,001$). Negatívna korelácia bola identifikovaná medzi zmyslom života a osamelosťou ($r = -0,286$; $p < 0,001$), únavou z pomáhania ($r = -0,213$; $p < 0,001$), ako aj vyhorením ($r = -0,473$; $p < 0,001$) sociálnych pracovníkov.

Singer et al. (2019) podobne popisujú negatívne korelácie zmyslu života sociálnych pracovníkov a zástupnej traumatizácie ($r = -0,313$; $p < 0,05$), sekundárneho traumatického stresu ($r = -0,363$; $p < 0,05$), či vyhorenia ($r = -0,414$; $p < 0,05$). Naopak, zmysel života pozitívne koreloval s úrovňou zadosťučinenia z pomáhania sociálnych pracovníkov ($r = 0,549$; $p < 0,05$). Percepciu zmyslu života v živote sociálnych pracovníkov zároveň možno podľa autorov vnímať ako významný protektívny faktor voči negatívnym javom, spojeným s výkonom pomáhajúcej profesie.

Chan et al. (2020) skúmali zmysel života v kontexte práce sociálnych pracovníkov a iných pomáhajúcich pracovníkov v paliatívnej oblasti. Prítomnosť zmyslu života významne pozitívne korelovala s ich zadosťučinením z pomáhania ($r = 0,56$; $p < 0,01$), existenciálnymi kompetenciami pre prácu s problematikou umierania ($r = 0,31$; $p < 0,01$), ako aj celkovými kompetenciami pre prácu s umierajúcimi ($r = 0,56$; $p < 0,01$). Negatívna korelácia s faktorom prítomnosti zmyslu života u pracovníkov bola identifikovaná vo faktoroch vyhorenia ($r = -0,53$; $p < 0,01$), sekundárneho traumatického stresu ($r = -0,16$; $p < 0,05$) a príznakov depresie ($r = -0,49$; $p < 0,01$). Hľadanie zmyslu života pozitívne korelovalo s vyhorením ($r = 0,16$; $p < 0,05$), sekundárnym traumatickým stresom ($r = 0,28$; $p < 0,01$) a prítomnosťou príznakov depresie ($r = 0,29$; $p < 0,01$). Negatívna

korelácia bola autormi identifikovaná medzi hľadaním zmyslu života a existenciálnymi kompetenciami pre prácu s problematikou smrti ($r = -0,22$; $p < 0,01$), ako aj celkovými kompetenciami v tejto oblasti ($r = -0,27$; $p < 0,01$). Pozitívna korelácia z hľadania zmyslu života a vyhorenia, ako aj sekundárneho traumatického stresu a príznakov depresie, môže súvisieť s túžbou nájsť hlbší zmysel v práci aj v živote práve v situácii, kedy pracovník pociťuje príznaky negatívnych dôsledkov pomáhajúcej práce.

Výskum Tatlicioğlu et al. (2023) poukázal na vzájomnú pozitívnu koreláciu zmyslu života a pracovnej spokojnosti, ako aj psychického well-beingu u sociálnych pracovníkov. Prítomnosť zmyslu života pozitívne korelovala s pocitom vlastnej kvalifikovanosti v práci ($r = 0,506$; $p < 0,01$), túžbou rozvíjať sa ($r = 0,328$; $p < 0,01$), spirituálnou orientáciou ($r = 0,440$; $p < 0,01$) a psychickým well-beingom ($r = 0,659$; $p < 0,01$). Hľadanie zmyslu života korelovalo pozitívne s úrovňou vzdelania ($r = 0,153$; $p < 0,01$), ako aj ich túžbou rozvíjať sa ($r = 0,141$; $p < 0,05$) a negatívne s vekom sociálnych pracovníkov ($r = -0,257$; $p < 0,01$) a dĺžkou ich praxe ($r = -0,226$; $p < 0,01$). Zároveň autori identifikovali mediačný, teda sprostredkujúci efekt zmyslu života vo vzťahu pracovnej spokojnosti a psychického well-beingu. Moderačný efekt v danom vzťahu zohrávala duchovná orientácia sociálnych pracovníkov.

Okrem sociálnych pracovníkov býva prepojenosť zmyslu života a pracovných aspektov skúmaná aj u iných pomáhajúcich pracovníkov. Pozitívna korelácia prítomnosti zmyslu života a pracovnej spokojnosti bola identifikovaná vo výskume zameranom na zdravotné sestry. U sestier s bakalárskym vzdelaním bola korelácia signifikantná v prípade prítomnosti zmyslu života ($r = 0,38$; $p < 0,05$), avšak nesignifikantná v prípade jeho hľadania ($r = 0,21$; $p > 0,05$). V prípade sestier s magisterským vzdelaním neboli hodnoty signifikantné ani v jednom prípade ($p > 0,05$). Korelačné vzťahy identifikovali autori aj medzi prítomnosťou zmyslu života a životnou spokojnosťou sestier ($r = 0,40$; $p < 0,05$ u sestier s bakalárskym vzdelaním, resp. $r = 0,54$; $p < 0,01$ u sestier s magisterským vzdelaním). Korelácia hľadania zmyslu života a životnej spokojnosti nebola potvrdená ani v jednej skupine ($p > 0,05$). Tieto výsledky naznačujú, že vo vzťahu k pracovnej i životnej spokojnosti je dôležitejším aspektom prežívaný pocit zmysluplnosti, v porovnaní s túžbou po ňom a snahou o jeho nájdenie (Głaz 2022).

K podobným výsledkom dospeli aj Medina et al. (2024), ktorí skúmali prepojenosť zmysluplnosti života, hľadania zmyslu života, pracovnej motivácie a výkonu u učiteľov. Prítomnosť zmyslu života v živote učiteľov pozitívne ovplyvňovala ich vnútornú motiváciu ($\beta = 0,41$, $p < 0,001$). Hľadanie zmyslu života malo pozitívny vplyv na vonkajšiu motiváciu k práci učiteľov ($\beta = 0,36$, $p < 0,001$). Vnútna i vonkajšia motivácia následne pozitívne vplývali na pracovný výkon a kvalitu práce.

Možnosti intervencie do oblasti zmyslu práce a zmyslu života sociálnych pracovníkov

Teoretické východiská i doterajšie empirické poznatky naznačujú potenciálny pozitívny vplyv prítomnosti zmyslu života na prácu sociálnych pracovníkov a pracovníkov v sociálnej oblasti. Považujeme preto za prínosné uviesť možnosti ovplyvňovania miery percepcie zmyslu života.

Tavel a Kanálik (2008) popisujú vybrané intervenčné možnosti, ktorými možno napomôcť poňatiu problematiky zmyslu života. Viaceré z uvedených techník možno využiť aj pri práci s problematikou zmyslu života u sociálnych pracovníkov. Ako príklad uvádzame techniky *Na ceste alebo mimo nej* a *Správna cesta*, spočívajúce v uvedení si smerovania svojho (profesijného) života k cieľu. Tieto techniky môžu sociálnym pracovníkom napomôcť dospieť k pochopeniu, že i keď sa občas dostanú mimo líniu ideálneho pomáhajúceho pracovníka, ich ďalšie smerovanie môže k tomuto cieľu viesť. Predpokladáme, že toto poznanie môže potenciálne zmierniť úzkosť a ďalšie negatívne dôsledky pomáhajúcej práce. Ďalšia autormi popísaná technika, *Cesta do budúcnosti*, spočíva v úvahe, kde by sa jedinec chcel nachádzať o určitý čas (napr. 10 rokov). Aplikujúc túto techniku do prostredia pracovnej spokojnosti sociálnych pracovníkov, môže byť nápomocná pri kreovaní predstavy o ideálnej budúcnosti, teda budúcnosti takej, v ktorej pracovníci pociťujú plnú alebo dostatočnú pracovnú spokojnosť. Podobne predpokladáme, že takéto vytýčenie ideálnych cieľov môže sociálnym pracovníkom napomôcť objaviť zmysel života v pomáhajúcej práci. Za ďalšie veľmi dobre implementovateľné techniky, uvádzané autormi považujeme aj techniky *Minulosť, prítomnosť, budúcnosť*, zameranú na skúmanie životnej dráhy jedinca, techniku *Cieľové hodnoty*, akcentujúcu prácu s hodnotami a ich hierarchickým usporiadaním, ako aj techniku *Potencialita človeka*, cieliacu na objavenie a pomenovanie schopností a kompetencií jedinca.

Yalom (2012) vychádzajúc z existenciálnej analýzy odporúča techniku založenú na otázke, aký epitaf by si jedinec želal mať vytesaný na náhrobnom kameni. Takáto úvaha často vedie k poznaniu, čo je zmyslom jeho života (napr. hodnoty ako altruizmus, hedonizmus, tvorivosť či sebaaktualizácia).

Rovnako aj intervenčný rámec logoterapie dokáže byť nápomocný pri pôsobení na sociálnych pracovníkov. Príkladom je technika *paradoxnej intencie*, ako ju v súvislosti s pracovným výkonom popisuje Balcar (2007), ktorý uvádza možnosť jej využitia pri úzkosti prameniacej zo snahy o podanie čo najlepšieho výkonu. Túto situáciu dokážeme vzťahovať aj na prípad sociálneho pracovníka, ktorý je vplyvom rôznych okolností nútený k podávaniu neprimerane vysokého výkonu, čo sa môže negatívne prejaviť i na jeho pracovnej spokojnosti. V takom prípade je odporúčaná technika paradoxnej intencie, spočívajúca napríklad

v paradoxnom predsavzatí „navzdory všetkému teraz podám ten najhorší možný výkon“, prípadne aj technika *dereflexia*, vedúca k odpútaniu pozornosti od sebaopozorovania a sebahodnotenia pri výkone.

Positívne pôsobenie na proces hľadania zmyslu života jedinca môže priniesť zlepšenie vo viacerých oblastiach. Program, navrhnutý autormi Hwang et al. (2005) pre študentov pomáhajúcich profesií, ktorý bol realizovaný prostredníctvom prednášok, diskusií, hier, simulácií a ďalších aktivít, preukázal pozitívny vplyv na prežívanie zmyslu života, prejavujúci sa najmä v oblastiach:

- a. lepšieho chápania, posudzovania a rozšírenia obzoru v téme;
- b. poklesu pociťovania intenzity zarmútenia zo smrti;
- c. vyššej miere váženia si života a zaobchádzania s ním;
- d. nájdenie nádeje v živote.

Okrem individuálnych intervencií zameraných na podporu vnímania zmysluplnosti práce je nevyhnutné reflektovať túto problematiku aj na organizačnej úrovni. Podpora zmysluplnosti práce a tým nepriamo aj zmysluplnosti života by mohla spočívať v jasnom ukotvení hodnôt a poslania organizácie, v systematickej podpore duševného zdravia a spirituálneho prežívania pracovníkov, ako aj v cielej edukácii v týchto oblastiach. Témy zmyslu života by mali tvoriť integrálnu súčasť kurikula vzdelávania budúcich sociálnych pracovníkov a ďalších odborníkov v pomáhajúcich profesiách, napríklad v kontexte ich prepojenia s existenciálnymi teóriami. Rovnako je potrebné aby supervízori disponovali kompetenciami umožňujúcimi reflektovať aspekty zmyslu života v kontexte supervíznych procesov, keďže táto oblasť môže predstavovať významný faktor v situáciách, s ktorými sa supervidovaní odborníci stretávajú v praxi pomáhajúcej práce.

Záver

Problematika zmyslu života predstavuje jeden z významných determinantov v oblasti pomáhajúcich profesií, pričom jeho poznanie a reflexia môžu zohrávať dôležitú úlohu v prevencii negatívnych dôsledkov výkonu sociálnej práce, podpore pracovnej motivácie a internalizácii profesijnej identity pomáhajúceho. Empirické výskumy preukázali, že prežívaný zmysel života významne koreluje s pracovnou spokojnosťou, zadostučinením z pomáhania, či vnútornou motiváciou. Naopak, jeho absencia alebo intenzívne hľadanie môžu byť spojené so zvýšeným rizikom syndrómu vyhorenia, sekundárneho traumatického stresu a ďalších negatívnych javov. V kontexte pracovnej spokojnosti možno vychádzať z prezentovanej premisy, že zmysluplná práca môže podporiť celkové vnímanie života ako zmysluplného. Z toho vyplýva potreba vytvárať ciele intervencie,

ktoré budú podporovať rozvoj vnímania zmysluplnosti života nielen u klientov sociálnej práce, ale aj u samotných odborníkov pôsobiacich v sociálnej práci a iných pomáhajúcich profesiách.

Zoznam bibliografických odkazov

- BALCAR, K., 2007. Psychoterapie úzkostných poruch z pohledu Logoterapie. In: VYMĚTAL, J. et al., *Speciální psychoterapie*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Grada, Psyché (Grada), s. 153-180. ISBN 978-80-247-1315-1.
- BOSÁKOVÁ, K., 2019. *Základy filozofickej antropológie I.* Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach: Vydavateľstvo ŠafárikPress. ISBN 978-80-8152-773-9.
- CIMRMANNOVÁ, T., 2017. Spirituality in Social Work with Respect to the Helping Person's Education and Skills. In: *Caritas Et Veritas* [online]. Vol. 7, no. 1, pp. 22-31. [cit. 2025-02-12]. Dostupné z: doi:10.32725/cetv.2017.00
- DROB, S. L., 2023. Jung on the Meaning of Life [online]. [cit. 2025-02-12]. Dostupné z: doi:10.32388/irwgd5
- Etický kódex sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce v Slovenskej republike*. 2021. Slovenská komora sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce. [online]. [cit. 2025-02-12]. Dostupné z: https://socialnapraca.sk/wp-content/uploads/2021/07/Etický-kodex_2-revizia_2021_FINAL_snem-27_4_2021-1-1.pdf
- FÁBIK, D. a J. FÁBIKOVÁ, 2021. Humanistická psychoanalýza Ericha Fromma: základné koncepty v komparácii s klasickou psychoanalýzou. In: *Psychiatria-Psychoterapia-Psychosomatika*. Vol. 28, no. 1, pp. 30-37.
- FRANKL, V. E., 2006. *Lékařská péče o duši: základy logoterapie a existenciální analýzy*. Přeložil V. JOCHMANN. Brno: Cesta. ISBN 80-7295-085-1.
- GLAZ, S., 2022. The Relationship Between Meaning in Life, Life Satisfaction and Job Satisfaction with Religious Experience in the Life of Polish Nurses. In: *Journal of Religion and Health* [online]. Vol. 63, no. 3, pp. 1710-1731. [cit. 2025-02-12]. Dostupné z: doi:10.1007/s10943-022-01589-3
- HALAMA, P., 2015. Maintaining meaning in life in old age: personality and social factors. In: *Palgrave Macmillan UK eBooks* [online]. p. 160-178. [cit. 2025-02-12]. Dostupné z: doi:10.1057/9781137439963_9
- HUANG, Z., Y. WU, Y. ZHAO and K. PENG, 2023. Growth mindset of meaning in Life: Viewing meaning in life as malleable matters. In: *Journal of Pacific Rim Psychology* [online]. Vol. 17. [cit. 2025-02-12]. Dostupné z: doi:10.1177/18344909231166758
- HUDA, N. U., B. LALA and I. SUNEEL, 2023. Meaning in Life and Life Satisfaction among University Students. In: *Journal of Professional & Applied Psychology*. Vol. 4, no. 2, pp. 181-189.
- HWANG, H.-L., W.-T. CHEN and H.-S. LIN, 2005. *Evaluation of Life and Death Studies Course on Attitudes Toward Life and Death Among Nursing Students* [online]. [cit. 2025-02-12]. Dostupné z: doi:10.1016/s1607-551x(09)70207-4
- CHAN, W. C. H., A. F. TIN and T. K. YU, 2020. Professional quality of life, depression, and meaning in life among helping professionals: The moderating role of self-competence in death work. In: *Death Studies* Vol. 46, no. 4, pp. 958-968.
- ITZICK, M., M. KAGAN and M. BEN-EZRA, 2018. Social worker characteristics associated with perceived meaning in life. In: *Journal of Social Work*. Vol. 18, no. 3, pp. 326-347.
- KEBZA, V. a I. ŠOLCOVÁ, 2003. *Syndrom vyhoření. 2., rozšířené a doplněné vydání*. Praha: Státní zdravotní ústav. ISBN 80-7071-231-7.

- KRATOCHVÍL, S., 2017. *Základy psychoterapie*. 7. vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1227-0.
- LAJČIAKOVÁ, P., 2012. Analýza profilu osobného zmyslu života adolescentov. In: *Sociálne a politické analýzy*. Roč. 6, č. 1, s. 90-104. ISSN 1337 5555.
- LEE, J., D. CHO and Y. J. SUH, 2017. Purpose and meaning in life and job satisfaction among the aged. In: *The International Journal of Aging and Human Development*. Vol. 85, no. 4, pp. 377-402.
- LOVAŠOVÁ, S., 2014. Zmysel života mladých nezamestnaných – pilotná štúdia. In: *Fórum sociálnej práce*. Č. 2, s. 20-32.
- MATOUŠEK, O. et al., 2007. *Základy sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 9788073673314.
- MEDINA, H. R. B., R. E. CAMPOVERDE, M. PAREDES-AGUIRRE, E. R. M. VARGAS and C. R. BARZOLA, 2024. Work performance implications of meaning in life: The mediating role of Motivation. In: *Wellbeing Space and Society* [online]. Vol. 7, p. 100213. [cit. 2025-02-12]. Dostupné z: doi:10.1016/j.wss.2024.100213
- MÓZEŠ, P., 2015. Humanistické a existenciálne teórie. In: BRNULA, P. et al. *Úvod do teórií sociálnej práce*. Bratislava: IRIS, s. 66-96. ISBN 978-80-89726-36-3.
- NÁBĚLKOVÁ, E. a M. KARDOŠOVÁ, 2010. Zmysel života a fenomén flow. In: *Kvalita života v kontexte 21. storočia: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Banská Bystrica: Katedra psychologie PdF UMB, s. 153-163.
- ONDRÁŠIK, I., 2016. *Problém a tajomstvo zmyslu života: Filozofická a kresťanská perspektíva*. Ružomberok: TESFO. ISBN 978-80-89253-72-2.
- PANÁČEK, M. a E. ŽIAKOVÁ, 2014. Nízka úroveň smyslu života jako rizikový faktor účasti dospívajících na kyberšikaně. In: ŽIAKOVÁ, E. *Ako nájsť zmysel života v sociálnej práci s rizikovými skupinami: 2. ročník Košických dní sociálnej práce*. Košice: Katedra sociálnej práce Filozofickej fakulty UPJŠ Košice, s. 106-112. ISBN 978-80-8152-140-9.
- REKER, G. T. and P. T. P. WONG, 1988. Aging as an individual process: Toward a theory of personal meaning. In: BIRREN, J. E. & V. L. BENGTSON (Eds.). *Emergent theories of aging*. Springer Publishing Company, pp. 214-246.
- SINGER, J., C. CUMMINGS, S. A. MOODY and L. T. BENUTO, 2019. Reducing burnout, vicarious trauma, and secondary traumatic stress through investigating purpose in life in social workers. In: *Journal of Social Work* [online]. Vol. 20, no. 5, pp. 620-638.
- SUTIN, A. R., M. LUCHETTI, Y. STEPHAN and A. TERRACCIANO, 2023. Sense of purpose in life and work-life tension: Perceptions of interference and enhancement. In: *Aging and Health Research*. Vol. 3, no. 3, p. 100154.
- SZLUZ, B., 2014. A sense of the meaning of life in women experiencing homelessness. In: ŽIAKOVÁ, E. *Ako nájsť zmysel života v sociálnej práci s rizikovými skupinami: 2. ročník Košických dní sociálnej práce*. Košice: Katedra sociálnej práce Filozofickej fakulty UPJŠ Košice, s. 35-40. ISBN 978-80-8152-140-9.
- ŠLOSÁR, D., 2014. Spravodlivosť ako zmysel života v sociálnej práci. In: ŽIAKOVÁ, E. *Ako nájsť zmysel života v sociálnej práci s rizikovými skupinami: 2. ročník Košických dní sociálnej práce*. Košice: Katedra sociálnej práce Filozofickej fakulty UPJŠ Košice, s. 191-195. ISBN 978-80-8152-140-9.
- ŠULAVÍKOVÁ B. a E. SEJČOVÁ, 2017. „Umenie žiť“ z pohľadu adolescentov a dospelých. In: *Psychiatria. Psychoterapia. Psychosomatika*. Roč. 24, č. 2, s. 12-24. ISSN 1338-7022.
- TATLICIOĞLU, O., A. KILIÇ, H. APAK and O. KOÇAK, 2023. How Job Satisfaction Is Associated with Psychological Well-Being among Social Workers in Turkey: The Mediating Role of Meaning in Life. In: *Journal of Social Service Research*. Vol. 50, no. 1, pp. 92-106.

- TAVEL, P., 2004. *Zmysel života podľa V. E. Frankla*. Bratislava: Iris. ISBN 80-89018-81-5.
- TAVEL, P., 2009. Aktuálnosť témy zmyslu života u detí a mládeže a možnosti psychologickéj práce s ňou. In: *Psychiatria-Psychoterapia-Psychosomatika*. Roč. 16, č. 1, s. 37-42.
- TAVEL, P. a T. KANÁLIK, 2008. Praktické možnosti psychologickéj práce s témou zmyslu života. In: *E-psychologie*. Vol. 2, no. 1, pp. 36-46.
- WARD, S. J. and L. A. KING, 2017. Work and the good life: How work contributes to meaning in life. In: *Research in Organizational Behavior*. Vol. 37, pp. 59-82.
- YALOM, I. D., 2006. *Existenciálny psychoterapie*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-147-6.
- YALOM, I. D., 2012. *Chvála psychoterapie: otvorený dopis novej generácii psychoterapeutů a jejich pacientů*. Vyd. 3. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0210-3.

Kontakt

Mgr. Dominik Maximov

Katedra sociálnej práce

Filozofická fakulta

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

e-mail: dominik.maximov@student.upjs.sk

doc. Mgr. Vladimír Lichner, PhD.

Katedra sociálnej práce

Filozofická fakulta

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

e-mail: vladimir.lichner@upjs.sk

RIZIKÁ TEHOTENSTVA V MLADISTVOM VEKU

RISKS OF TEENAGE PREGNANCY

Helena Galdunová – Mária Gábor – Klaudia Harničárová

Abstrakt: Dospievanie je obdobie prechodu medzi detstvom a dospelosťou, ktoré zahŕňa významné psychické a fyzické zmeny. Dospievanie je tiež vekom, kedy zvyčajne začínajú prvé sexuálne skúsenosti. K tehotenstvu v adolescentnom veku dochádza v situácii, keď na ňu nie je pripravené ani telo ani myseľ mladistvej matky, konkrétne medzi ranou adolescenciou a koncom dospievania, ktorý WHO stanovuje na 19. rok života. Tehotenstvo vždy znamená veľkú životnú zmenu. Väčšina tehotenstiev v adolescentnom veku je nechcená alebo neplánovaná, čo zvyšuje riziko pre matku a plod.

Najdôležitejšími prvkami pri predchádzaní nežiaduceho tehotenstva dospievajúcich sú funkčná a stabilná rodina, dobré vzťahy medzi rodičmi navzájom a dobré vzťahy rodičov a detí. Hlavným zdrojom informácií o sexe by mali byť rodičia, nie internet a médiá. Tehotenstvo mladistvých nie je len medicínsky problém, ale aj sociálny a spoločenský, preto aj spoločnosť zohráva dôležitú úlohu pri prevencii nežiaducich tehotenstiev, pri šírení osvetu medzi mladými ľuďmi a vedení ich k zodpovednosti za svoje konanie.

My, v predložennom príspevku, sa budeme tejto problematika venovať z viacerých hľadísk.

Kľúčové slová: adolescentka, tehotenstvo, sexuálna výchova, prevencia

Abstract: Adolescence is a period of transition between childhood and adulthood that involves significant psychological and physical changes. Adolescence is also the age when first sexual experiences usually begin. Adolescent pregnancy occurs when neither the body nor the mind of the young mother is ready for it, specifically between early adolescence and the end of adolescence, which the WHO defines as 19 years of age. Pregnancy always means a major life change. Most teenage pregnancies are unwanted or unplanned, which increases the risk to the mother and fetus. The most important factors in preventing unwanted teenage pregnancies are a functional and stable family, good relationships between parents, and good relationships between parents and children. Parents, not the internet and the media, should be the main source of information about sex. Teenage pregnancy is not only a medical problem, but also a social and societal one, which is why society also plays an important role in preventing unwanted pregnancies, educating young people, and guiding them to take responsibility for their actions. In this article, we will address this issue from several perspectives.

Key words: adolescent, pregnancy, sex education, prevention

Vekový priemer pri prvom pohlavnom styku mládeže sa sústavne znižuje... počujeme alebo čítame to tak často, že už to pomaly ani nevnímame. A samozrejme, sme celkom presvedčení o tom, že nás sa to netýka. Dievčence a chlapci, „milí naši adolescenti“, sú tiež väčšinou presvedčení, že sa nás to netýka. Takže sa vlastne v názore zhodujeme.

Sex prenáša deti do sveta dospelých. Je to totiž určitý prísľub príjemných zážitkov. Logicky patrí k partnerským vzťahom a je len prirodzené, že sa oň mladí zaujímajú. Hľadajú to, čo im možno chýba a to, čo nájdu sa stane meradlom toho, ako by to malo byť.

Všetky spôsoby, ktoré majú jednak prejať sexuálny záujem vyhladenému objektu a jednak vyvolať jeho záujem, zahŕňame do pojmu sexuálne správanie. No častokrát sa nemyslí na dôsledky a dôjde či už k nejakému pohlavnému ochoreniu alebo k nežiaducemu tehotenstvu.

„Tehotenstvo je obdobie, počas ktorého dochádza k mnohým zmenám v jednotlivých orgánových sústavách organizmu ženy. Cieľom týchto zmien je prispôbiť organizmus ženy na špecifické požiadavky tehotenstva. Všetky tieto somatické a psychické zmeny sú fyziologické a pripravujú organizmus ženy na zvýšené potreby rastúceho plodu, ako aj na blížiaci sa pôrod“ (Dušová a kol., 2019, s. 42).

Dĺžka tehotenstva sa začína počítať od prvého dňa poslednej menštruácie. Celkovo trvá 10 lunárnych mesiacov, čo zodpovedá 40 týždňom alebo 280 dňom. Termín pôrodu stanovuje lekár podľa prvého dňa poslednej menštruácie a ultrazvukového vyšetrenia v 13. týždni tehotenstva. Tehotenstvo sa delí na tri fázy, tzv. trimestre. Ako optimálny vek na tehotenstvo odporúčajú lekári vek medzi 21. a 26. rokom života ženy.

Adolescentná tehotnosť je podľa WHO definovaná ako tehotnosť dievčat do 19. roku života. Podľa WHO sa adolescentná tehotnosť delí na mladšie (do 17 rokov) a staršie (18-19 rokov) dievčatá. Adolescentná tehotnosť predstavuje približne 11 % všetkých tehotností vo svete (Biskupská Boďová 2023).

Príčiny tehotenstva v adolescentnom veku

Tehotnosť u mladistvých dievčat je vo väčšine prípadov neplánovaná a nechcená. Nechcené tehotenstvo môže vzniknúť v dôsledku rôznych faktorov. Medzi hlavné príčiny patrí skorý sexuálny život. Dospievajúci majú kvôli svojej nedostatočnej zrelosti tendenciu správať sa rizikovo.

Sexuálna aktivita sa stala bežnou súčasťou života mladých ľudí, čo viedlo k zvýšeniu počtu tehotenstiev u dospievajúcich dievčat, najmä počas 80. a 90. rokov 20. storočia. V poslednom storočí predstavuje problém najmä rozdiel medzi biologickou a spoločenskou zrelosťou. Postupné zrýchlenie vývoja v dnešnej dobe znižuje priemerný vek menarché o približne pol až trištvrte roka na jednu generáciu. Klesá aj vek prvej sexuálnej skúsenosti, pričom približne 50 až 80 % mladistvých vedie aktívny sexuálny život (Biskupská Boďová 2023).

Ďalšou príčinou je nedostatočná sexuálna výchova. Nedostatok sexuálneho vzdelania medzi adolescentmi zvyšuje riziko, že sa stanú nechcenými rodičmi v mladom veku. Tínedžeri získavajú informácie o pohlavnom styku z menej

vhodných zdrojov, ako sú priatelia či médiá. Príčinou môže byť aj neželaný vplyv médií na mladistvých. Pohlavný styk je často prezentovaný ako bežná súčasť života vo filmoch, v televízii, hudbe a na internete. Táto normalizácia môže mladých ľudí presvedčiť, že pohlavný styk je očakávaná a prirodzená súčasť života už v relatívne mladom veku.

Rodinné prostredie môže výrazne ovplyvniť pravdepodobnosť, že dievča otehotnie v mladom veku. Nedostatočná podpora, nízka úroveň komunikácie, dysfunkčné rodinné vzťahy, kde chýba rodinné zázemie a mužský vzor alebo chudoba, môžu zvýšiť riziko skorého otehotnenia.

Dospievajúce dievčatá môžu otehotniť aj v dôsledku sexuálneho násillia alebo zneužívania. Zneužívanie často vedie k nízkemu sebavedomiu, pocitom zraniteľnosti, ktoré môžu ovplyvniť schopnosť chrániť sa pred nechceným tehotenstvom. Podľa Trestného zákona „ten, kto vykoná súlož s osobou mladšou ako 15 rokov alebo kto takú osobu iným spôsobom sexuálne zneužije, sa potrestá odňatím slobody na tri až desať rokov“ (Trestný zákon č. 300/2005 Z. z.).

Ako uvádza Vanková (2024), adolescentky môžu otehotniť z dôvodu získania sociálnych výhod. Ide hlavne o adolescentky zo sociálne slabších rodín a s nízkym ekonomickým zázemím, ktoré využívajú sociálny systém daného štátu.

Taktiež alkohol je často zodpovedný za množstvo negatívnych skúseností. Mladý človek pod jeho vplyvom stráca kontrolu nad svojím správaním, má výpadky pamäte a neraz sa stáva, že v dôsledku užívania alkoholu dôjde k otehotneniu dievčaťa (Suchá 2014).

Rizika tehotenstva mladistvých

Biskupská Boďová (2023) uvádza, že tehotenstvo v adolescentnom veku zvyšuje riziko zdravotných komplikácií u matky aj jej dieťaťa. Riziká spojené s tehotenstvom u adolescentky súvisia s jej gynekologickou nezrelosťou, pokračujúcim rastom tela a výživovým stavom. Týka sa to predovšetkým najmladšej vekovej skupiny adolescentiek, konkrétne dievčat vo veku 13 až 15 rokov. Biologická nezrelosť materského organizmu môže z rôznych dôvodov negatívne ovplyvniť vývoj tehotnosti a perinatálny výsledok. Keďže adolescentka otehotnie skôr, než dokončí svoj vlastný rast a vývoj, tehotnosť spôsobuje vyčerpanie organizmu a vedie k súboju o výživové zásoby medzi matkou a plodom.

Tehotné tínedžerky sú vystavené zvýšenému riziku vzniku vysokého krvného tlaku, známemu ako tehotenská hypertenzia, v porovnaní s tehotnými ženami vo veku 20 alebo 30 rokov. Majú tiež vyššie riziko preeklampsie. Ide o nebezpečný zdravotný stav, ktorý spája vysoký krvný tlak s nadbytkom bielkovín v moči, opuchom matkiných rúk a tváre a poškodením orgánov (Buffum Taylor 2022).

Ako uvádza Vanková (2024), samotný nezrelý organizmus alebo zanedbanie perinatálnej starostlivosti veľmi často spôsobí predčasný pôrod (to môže ovplyvniť alkohol, fajčenie a drogy), alebo adolescentky spontánne prídu o dieťa. Za dôvody predčasného pôrodu sa považujú nezrelosť v období dospievania, výskyt infekcií, sexuálne správanie a nezdravý životný štýl. Dieťa môže mať nízku pôrodnú hmotnosť. Približne polovica tehotných rastie aj počas gravidity. Neukončený rast ovplyvňuje aj vývoj kostry a panvového pletenca, ktorý ak nie je vyvinutý, môže spôsobiť neúplné rozvinutie panvy pri pôrode.

Životný štýl, životospráva a poruchy výživy sú významné rizikové faktory pre tehotenstvo v období dospievania. Úsilie udržať si štíhlu postavu vedie k minimálnemu prírastku hmotnosti a nedostatočnému príjmu dôležitých živín.

Počas tehotenstva sa zvyšuje objem krvi, a tým aj potreba železa, ktoré je nevyhnutné pre tvorbu červených krviniek a prenos kyslíka. Ak adolescentka nedostáva dostatok železa zo stravy, môže to viesť k anémii. Zásoby minerálov a stopových prvkov sa hlavne u rastúcich adolescentiek vyčerpávajú samotným rastom organizmu. Vzniká anémia, ktorá vedie k zhoršeniu celkového zdravotného stavu (únava, zníženie výkonnosti, nesústredenosť, tachykardia). Anémia prispieva k zníženej tolerancii krvných strát počas pôrodu, zvyšuje riziko infekcií a spomaľuje hojenie pôrodných poranení. Zvyšuje sa riziko chronickej hypoxie plodu, riziko potratu a predčasného pôrodu, vývoja nízkej pôrodnej hmotnosti novorodenca a zvyšuje sa perinatálna úmrtnosť (Biskupská Boďová 2023).

Včasná odhalenie nedostatočnej výživy je preto veľmi dôležité pre podniknutie opatrení na vyrovnanie nutričného deficitu, zabezpečenie adekvátnej výživy, doplnenie železa, minerálov, stopových prvkov a vitamínov (Biskupská Boďová 2023).

Prevenencia tehotenstva mladistvých

Prevenencia tehotenstva mladistvých zahŕňa súbor opatrení, ktoré majú zabrániť tomu, aby dospievajúce dievčatá neplánovane otehotneli. Neplánované tehotenstvo počas dospievania predstavuje obrovský stres, ktorý môže zásadne ovplyvniť celý ďalší život dievčaťa, bez ohľadu na to, ako sa situácia rieši.

Prevenciu delíme na:

- Primárnu prevenciu – zameriava sa na to, aby k tehotenstvu nedošlo.
- Sekundárnu prevenciu – zameriava na včasné identifikovanie mladistvých s rizikovým správaním.
- Terciárnu prevenciu – zameriava sa na situácie, keď už k tehotenstvu došlo.

Ako uvádza Vanková (2024), hlavnou úlohou primárnej prevencie je informovať mladistvých o otázkach spojených so sexuálnym životom, rizikách spojených so sexuálnou aktivitou. Po primárnej prevencii nasleduje sekundárna prevencia.

Podľa názoru Chrenkovej (2010) sa sekundárna prevencia sústreďuje na vyhľadávanie a včasné odhalenie jednotlivcov s rizikovým správaním. Obsahom sekundárnej prevencie k jednotlivcom s rizikovým správaním by mala byť dostatočná a neustála edukácia a informovanosť o metódach ochrany proti tehotenstvu.

V prípade zlyhania primárnej i sekundárnej prevencie vstupuje do hry terciárna prevencia, ktorá sa snaží predchádzať opakovaným nechceným tehotenstvám a sústreďuje sa na matky v ťažkej životnej situácii. Účelom tejto prevencie je zaistiť matke základné potreby, ako je bývanie, podpora pri starostlivosti o dieťa a poskytovanie odbornej psychologickej pomoci (Vanková 2024).

Záver

Mladistvý vek ženy je vek v živote ženy, ktorý prináša mnoho zmien a odhaľuje neznáme. Nejednen autor vo svojich dielach a piesňach tento čaro krásny vek opísal. Sny, túžby, všetky pocity sú prirodzené. Prirodzené sú aj zoznámenie, priateľstvá, ktoré do života dievčaťa prinášajú nové poznania, skúsenosti, zážitky a s nimi spojené sklamanie.

Psychológovia a sociálni pracovníci poukazujú na ešte stále nedostatočnú úroveň poznatkov o prevencii tehotnosti adolescentov. Nestačí len voľná dostupnosť kontraceptív, ale je nevyhnutná aj tomu zodpovedajúca sexuálna výchova.

Faktormi, ktoré vplývajú na reprodukčné správanie, sú rovesníci, sexuálni partneri, rodina, náboženstvo, škola, médiá, aj zdravotnícky systém. Keďže tehotnosť mladistvých nie je len medicínsky problém, dôležitú úlohu tu zohráva prevencia napríklad formou edukačných programov vedúcich k formovaniu zdravých a zrelých postojov k sexualite a tehotnosti. Na edukačných programoch by sa mali zúčastňovať psychológovia, lekári, pôrodné asistentky, učitelia.

V mnohých krajinách je sexuálna výchova súčasťou vzdelania. Vplyv sexuálnej výchovy potvrdil redukciu správania sa mladistvých vedúceho k HIV infekcii a k neželanej tehotnosti. Základy sexuálneho vzdelania na školách nevedú k včasnej sexuálnej aktivite, ale naopak, k oneskorenému štartu pohlavného života a k menšiemu výskytu uvedených rizík medzi adolescentmi.

Dôsledky tehotnosti sú totiž po každej stránke vážne pre mladistvých rodičov, ich deti, aj spoločnosť.

Zoznam bibliografických odkazov

- BISKUPSKÁ BOĐOVÁ, K., 2023. Riziká tehotnosti v adolescentnom veku a ich manažment. In: *Gynekológia pre prax*. Roč. 21, č. 3, s. 164-168. ISSN 1336-3425.
- BUFFUM TAYLOR, R., 2024. *Teenage pregnancy*. [online]. [cit. 2025-02-14]. Dostupné z: <https://www.webmd.com/baby/teen-pregnancy-medical-risks-and-realities>
- DUŠOVÁ, B. a kol., 2019. *Edukace v porodní asistenci*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, a. s. ISBN 978-80-271-0836-7.
- CHRENKOVÁ, M., 2010. *Gravidita a mateřství nezletilých dívek v České republice*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. Disertační práce. Fakulta sociálních studií. Katedra sociální práce.
- SUCHÁ, J., 2014., *Ako nezabiť pubertiaka*. REPROservis, DTP štúdio a tlačiareň, Liptovský Mikuláš. ISBN 978-80-971742-4-8.
- VANKOVÁ, K., 2024. Subjektívne vnímanie rizík súvisiacich s tehotenstvom dospievajúcich dievčat. In: *Pomáhajúce profesie*. Roč. 7, č. 1, s. 16-28. ISSN 2585-9447.

Kontakt

PaedDr. Mgr. Helena Galdunová, PhD.

Katedra pôrodnej asistencie

Fakulta zdravotníckych odborov PU v Prešove

e-mail: helena.galdunova@unipo.sk

PhDr. Mária Gábor, PhD.

Katedra pôrodnej asistencie

Fakulta zdravotníckych odborov PU v Prešove

e-mail: maria.gabor@unipo.sk

Klaudia Harničárová

e-mail: klaudia.harnicarova@smail.unipo.sk

VÝZNAM PERCEPCIE OSOBNE PREŽÍVANEJ SPIRITUALITY PRE KVALITU SOCIÁLNYCH SLUŽIEB A HODNOTENIE KVALITY SOCIÁLNYCH SLUŽIEB

THE IMPORTANCE OF THE PERCEPTION OF PERSONALLY EXPERIENCED SPIRITUALITY FOR THE QUALITY OF SOCIAL SERVICES AND THE EVALUATION OF THE QUALITY OF SOCIAL SERVICES

Marek Sušinka

Abstrakt: Článok sa zaoberá problematikou hodnotenia/kontroly kvality v oblasti sociálnych služieb s dôrazom na význam spirituality kontrolórov. Kvalita sociálnych služieb je vnímaná ako komplexný jav, ktorého chápanie sa líši v závislosti od politických, spoločenských a kultúrnych kontextov. Zatiaľ čo štandardy kvality sú zakotvené v legislatíve, skutočná kvalita služby sa prejavuje v každodennej praxi a v spôsobe, akým sú napĺňané potreby prijímateľov. Dôležitou súčasťou hodnotenia kvality je holistický prístup, ktorý zahŕňa aj spirituálne aspekty. Spiritualita je predstavená ako vnútorný rozmer človeka ovplyvňujúci jeho hodnoty, postoje a rozhodnutia. Cieľom článku je zamyslieť sa nad vplyvom osobnej spirituality kontrolóra na jeho prístup k hodnoteniu kvality sociálnych služieb. V krátkosti popisuje to, ako sa zákonom č. 345/2022 Z. z. o inšpekcii v sociálnych veciach zmenilo vnímanie hodnotenia kvality v sociálnych službách. A popisuje tiež to, čo sa nezmenilo. Tým by malo byť „kvalitné“ a „komplexné“ nastavenie oko kontrolóra. Ku komplexnej kvalite kontroly môže prispieť aj prežívaná spiritualita na strane kontrolóra. Samotní kontrolóri sú ovplyvnení svojím spirituálnym prežívaním, ktoré môže prispieť k citlivejšiemu, hodnotovo ukotvenému hodnoteniu, ale môže predstavovať aj riziko subjektivity. Spiritualita tak nie je len súčasťou života prijímateľov, ale významne ovplyvňuje aj samotný proces hodnotenia a vnímanie kvality sociálnych služieb.

Kľúčové slová: hodnotenie, inšpekcia, kvalita sociálnych služieb, kontrola, spiritualita

Abstract: The article deals with the issue of quality assessment/quality control in the field of social services, with an emphasis on the importance of the spirituality of inspectors. Social service quality is perceived as a complex phenomenon, the understanding of which varies according to political, social and cultural contexts. While quality standards are enshrined in legislation, the actual quality of a service is manifested in day-to-day practice and in the way in which the needs of recipients are met. An important part of quality assessment is a holistic approach that includes spiritual aspects. Spirituality is presented as the inner dimension of a person influencing his or her values, attitudes and decisions. The aim of this article is to reflect on the influence of the personal spirituality of the inspector on his/her approach to the evaluation of the quality of social services. It briefly describes how Act No. 345/2022 Coll. on Social Inspection has changed the perception of quality assessment in social services. And it also describes what has not changed. This should be the “quality” and “comprehensive” eye of the inspector. A lived spirituality on

the part of the inspector may also contribute to the comprehensive quality of the inspection. The controllers themselves are influenced by their spiritual experience, which can contribute to a more sensitive, value-anchored assessment, but can also pose a risk of subjectivity. Spirituality is thus not only part of the lives of the beneficiaries, but also significantly influences the evaluation process itself and the perception of the quality of social services.

Key words: evaluation, inspection, quality of social services, control, spirituality

Úvod

Základom úspešného a efektívneho poskytovania sociálnej služby je kvalita sociálnych služieb. A prvým predpokladom zvyšovania kvality je jej pravidelné hodnotenie, pretože len prostredníctvom neho môžeme s istotou vedieť, či a ako sa kvalita sociálnej služby mení (Levická a kol., 2013). Hodnotenie kvality praxe sociálnej práce je čoraz dôležitejšie z rôznych dôvodov, medzi ktoré patria zmeny v systéme sociálnej starostlivosti a zdrojov. Pojmu kvalita sa pripisujú rôzne významy a samotný pojem kvalita je spojený s pojmami identity, povahy a cieľov sociálnej práce. Hoci sa systémy hodnotenia rozširujú, chýba spoločné chápanie toho, čo je kvalitná prax sociálnej práce a to aj v rámci odbornej komunity (Bertotti 2016). Podľa Karaňovej (2004) je za kvalitnú považovaná taká služba, ktorá je vykonávaná kvalifikovanými pracovníkmi, poskytovaná s primeraným technickým a ďalším vybavením, primerane stavu užívateľa, je prínosom pre zdravotný stav či kvalitu života, je prijateľná z hľadiska hodnotovej a emocionálnej rovnováhy a je riadne odôvodniteľná a dokumentovaná. Bednář uvádza, že najčastejším meradlom kvality je spokojnosť klientov. Je dôležité overovať zrozumiteľnosť činností a procesov u klientov, pretože práve klienti majú najväčší vplyv na rozvoj kvality sociálnej práce. Ale dodáva, že v sociálnych službách neexistuje žiadne objektívne kritérium pre kvalitu, s ktorým by sa mohli všetci stotožniť. Napriek tomu je potrebné kvalitu dokázať a to najčastejšie porovnaním, so vzorom, s našimi predstavami a pod. (Bednář 2012).

Aj Krupa a kol. (2006) uvádzajú, že v oblasti sociálnych služieb neexistuje žiadna absolútna definícia kvality. Práve preto, že sociálne služby sú plné dynamiky, pohybu a rýchlych zmien. To, čo je považované za kvalitné, závisí často aj od politických, spoločenských, psychologických, kultúrnych, historických a hospodárskych vplyvov v danej krajine a situácii.

Zákon č. 345/2022 Z. z. o inšpekcii v sociálnych veciach priniesol od novembra 2022 určité zmeny do systému hodnotenia kvality sociálnych služieb. Systém štandardov kvality sociálnych služieb zostal ukotvený v Prílohe č. 2 k zákonu č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o sociálnych službách“). Zmenil sa predmet kontroly, keďže

sa pôvodných 21 podmienok kvality pretransformovalo na 25 štandardov kvality. Pôvodné štyri oblasti, ktoré je potrebné reflektovať, sa zmenili na tri – procedurálne podmienky, personálne podmienky a prevádzkové podmienky. Metodická podpora a hodnotenie kvality sa zmenilo na dozor a inšpekciu. A zmenilo sa aj niekoľko ďalších vecí, ktorých rozsah by stačil aj na samostatnú publikáciu. Povinnosť pracovať na zvyšovaní kvality sociálnych služieb zostala záväzná pre všetkých registrovaných poskytovateľov sociálnych služieb. Štandardy kvality totiž nie sú len formálne normatívy, ale reálne uplatňované pravidlá a postupy odrážajúce sa v každodennosti poskytovania sociálnych služieb.

Čo sa však nezmenilo, je dôraz na pohľad inšpektora/kontrolóra. Pretože, tak ako uvádzajú Šiška a kol. (2021) kvalita je do určitej miery v oku pozorovateľa. Títo autori sa vo svojej štúdií okrem iného venujú aj otázke – kto je oprávnený tvoriť rámec kvality starostlivosti a rozhodovať o jednotlivých oblastiach, ktoré sa majú hodnotiť? Medzi kľúčové zainteresované strany patria poskytovatelia služieb, regulačné orgány, ktoré definujú kvalitu služieb a klienti, ktorí služby využívajú. Každá z týchto strán môže definovať a vnímať kvalitu odlišne a môžu sa líšiť aj v názoroch na to, ako by sa mala kvalita hodnotiť. Avšak, bez ohľadu na to, kto má/mal by mať väčší dôraz na tvorbu systému hodnotenia a kontroly v sociálnych službách, vždy to bude oficiálny zástupca štátu (kontrolór, inšpektor), kto ju bude vykonávať v praxi. Kontrolóri, ktorí vykonávajú inšpekciu, sú ovplyvnení rôznymi faktormi vrátane ich profesionálneho vzdelania, osobných skúseností a osobných hodnôt. Na ich rozhodovacie procesy má však vplyv aj ich prežívanie spirituality. Spiritualita môže ovplyvniť etické rozhodovanie, interakciu s prijímateľmi i poskytovateľmi služieb aj celkové vnímanie kvality poskytovaných služieb.

V kritériu kvality 1.5, ktoré je zamerané na individuálne plánovanie, je uvedené, že každý prijímateľ sociálnej služby má mať komplexný individuálny plán, ktorý obsahuje jeho ciele, najmä vo fyziologickej, sociálnej, psychickej, kultúrnej a spirituálnej oblasti, ale aj ciele v oblasti aktivizácie, vzdelávania a zamestnávania, ktoré smerujú k podpore nezávislého života, podpore duševného zdravia alebo k prevencii voči zhoršeniu súčasného stavu. Obdobný holistický prístup by nemal byť „iba“ pri tvorbe individuálneho plánu, ale celkovo pri práci s prijímateľmi sociálnych služieb. A rovnako holisticky by mala byť aj hodnotená kvalita sociálnych služieb. Teda nielen cez procedurálne, personálne a prevádzkové podmienky, ale aj cez schopnosť napĺňať duchovné potreby prijímateľov.

Spiritualita a jej prežívanie

Významným determinantom morálneho správania je miera spirituality jednotlivca, ktorú možno definovať ako pocit blízkosti k Bohu alebo dodržia-

vanie náboženského presvedčenia. Spiritualitu môžeme vnímať ako schopnosť a tendencia človeka dosiahnuť poznanie, pokoj, prepojenie, zdravie a celistvosť pomocou skúseností, presvedčení a praktík rozvíjaním psychosociálnych, náboženských a transpersonálnych perspektív. Percepcia osobne prežíanej spirituality zohráva dôležitú úlohu v osobnom živote, pretože ovplyvňuje postoje, hodnoty, emocionálne prežívanie a celkovú psychickú pohodu človeka. Osobná spiritualita môže zahŕňať náboženské presvedčenie, ale aj osobné hľadanie zmyslu života. Môžeme ju nachádzať v tradičných (či menej tradičných) náboženských praktikách, v umení prírody, pomoci druhým alebo vo filozofickom hľadaní pravdy. Frankl (1994) popisuje spiritualitu cez hľadanie zmyslu života a ten môžeme nájsť tromi spôsobmi: vykonaním nejakej práce alebo skutkov; zažívaním niečoho alebo vzťahom s iným človekom; postojom, ktorý zaujmeme voči nevyhnutnému utrpeniu. Aj v kontexte kvality sociálnych služieb je téma vnímania osobnej spirituality komplexná a zahŕňa viaceré dimenzie. Osobná spiritualita môže ovplyvniť poskytovanie sociálnych služieb, vnímanie kvality zo strany prijímateľov aj samotných pracovníkov v sociálnych službách. Smékal (2017) píše, že spiritualita je pestovanie citlivosti k duchovným hodnotám. Často sa chápe ako synonymum duchovného života vôbec. Väčšinou ide o prežívanie a vyjadrovanie vzťahu k Bohu vo vnútri určitého štruktúrovaného náboženstva. Môže to byť osobná náboženská skúsenosť a jej uskutočňovanie v živote. Je to citlivosť našej mysle voči duchovným hodnotám a tiež prax v ich hľadaní a uskutočňovaní. A uvádza tiež, že práca v sociálnych službách môže byť určitým praktickým štýlom duchovného života. Pretože, keď sa sociálni pracovníci a opatrovatelia s láskou starajú o ľudí, prejavujú tak svoju lásku k Bohu.

Na spiritualitu sa môžeme pozeráť ako vnútorný rozmer človeka zahŕňajúci jeho presvedčenia, hodnoty a pocit zmyslu života (Stríženec 2007). V kontexte profesionálnej kontroly sociálnych služieb vnímame tri hlavné aspekty spirituality:

- Etické rozhodovanie – kontrolóri s rozvinutou duchovnou dimenziou môžu byť citlivejší na otázky spravodlivosti a dôstojnosti prijímateľov.
- Vzťah k hodnotám prijímateľov a poskytovateľov – spiritualita môže viesť ku kultúrnej citlivosti a rešpektovaniu rozmanitých duchovných potrieb prijímateľov sociálnych služieb.
- Odolnosť voči stresu – kontrolóri čeliaci eticky náročným situáciám môžu v spiritualite nachádzať zdroj stability a vyrovnanosti.

Hodge et al. (2024) uvádzajú sedem dôvodov, pre ktoré by sa mali sociálni pracovníci zaoberať vo svojej praxi spiritualitou:

1. dodržiavanie všeobecne uznávaných etických zásad sociálnej práce;
2. rešpektovanie autonómie klientov, pokiaľ ide o povahu služieb, ktoré dostávajú;
3. identifikovanie potenciálne silných stránok, ktoré možno využiť na pomoc klientom pri riešení ich problémov;
4. poskytovanie kultúrne relevantných služieb, ktoré sú v súlade s hodnotami klientov a nie v rozpore s nimi;
5. vytváranie duchovných intervencií založených na dôkazoch, ktoré zmierňujú problémy;
6. obhajovanie sociálnej spravodlivosti a základných ľudských práv klientov;
7. dodržiavanie profesionálnych noriem a protokolov, ktoré vyžadujú vykonávanie hodnotení s cieľom optimalizovať účinnosť služieb.

A tieto dôvody vnímania spirituality sa netýkajú iba sociálnych pracovníkov. Osobne vnímaná a prežívaná spiritualita je dôležitá aj na strane kontrolóra. Môže formovať hodnoty a postoje, ako sú empatia, trpezlivosť a úcta. Môže pomáhať pri zvládaní psychickej záťaže a tiež môže zvyšovať osobné nasadenie pracovníkov. Kontrolór tak dokáže byť citlivejší k potrebám prijímateľov a poskytovateľov. Dokáže vnímať nielen administratívne a legislatívne požiadavky, ale aj hodnotovú oblasť a pristupovať tak k hodnoteniu s väčším pochopením pre komplexnosť situácie.

Záver

Pri hodnotení kvality sociálnych služieb je najnutnejšia ochrana klientov pred nekvalitným poskytovaním služieb (Šip a Sabolíková 2024). Tým často opomínaným „senzorom“ môže byť práve spiritualita. Prežívanie spirituality kontrolóra môže pozitívne ovplyvniť jeho prístup k hodnoteniu kvality sociálnych služieb. Môže mu pomôcť zachovať rovnováhu medzi profesionalitou a ľudskosťou, zohľadniť nielen technické, ale aj hodnotové aspekty kvality a prispieť k zlepšeniu sociálnych služieb v prospech ich prijímateľov. Vnútné hodnoty, citlivosť voči duchovným potrebám, schopnosť etického rozhodovania a odolnosť voči psychickej záťaži môžu významne prispieť k objektívnejšiemu, spravodlivejšiemu a empatickejšiemu hodnoteniu kvality. Holistický prístup, ktorý zohľadňuje nielen technické, ale aj ľudské a duchovné dimenzie, je nevyhnutný pre skutočné zvyšovanie kvality sociálnych služieb. Vďaka prežívanej spiritualite je kontrolór menej náchylný k čisto formálnemu hodnoteniu a viac sa zameriava na kvalitu vzťahov v zariadeniach. Nevidí „len“ papiere, ale aj to, ako sa prijímateľ cíti.

Samozrejme, že to so sebou prináša aj riziko väčšej subjektivity, ak kontrolór príliš zdôrazňuje vlastné hodnotové presvedčenie. Spiritualita kontrolóra môže byť dôležitým faktorom ovplyvňujúcim spôsob, akým vníma kvalitu sociálnych služieb. Je dôležité, aby kontrolóri dokázali vyvážiť svoje duchovné presvedčenia s profesionálnou neutralitou a objektivitou. Osobná spiritualita, ako zdroj vnútornej integrity, etickej citlivosti a ľudskosti, by sa mala stať nielen súčasťou individuálnych plánov prijímateľov, ale aj prirodzenou súčasťou profesijného rozvoja kontrolórov v oblasti sociálnych služieb. Len tak sa môžeme priblížiť k poskytovaniu služieb, ktoré sú nielen kvalitné v legislatívnom zmysle, ale predovšetkým ľudsky dôstojné, hodnotovo ukotvené a vnímavé voči potrebám tých najzraniteľnejších.

Zoznam bibliografických odkazov

- BEDNÁŘ, M., 2012. *Kvalita v sociálních službách*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-3069-0.
- FRANKL, V. E., 2011. *Člověk hledá smysl. Úvod do logoterapie*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství J. Kocourek. ISBN 80-901601-4-X.
- KARAFFOVÁ, J., 2004. *Proč ošetrovatelské standardy?* Zpravodaj AÚSP. Roč. 6, č. 1. In: MÁTL, O. a M. JABŮRKOVÁ, 2007. *Kvalita péče o seniory: řízení kvality dlouhodobé péče v ČR. Výstupy z aplikovaného výzkumu*. Praha: Galén. ISBN 978-80-7262-499-7.
- LEVICKÁ, J. a kol., 2013. *Sociálne služby vývoj, súčasný stav a možnosti merania ich kvality*. Trnava: FZaSP TU. ISBN 978-80-8082-738-0.
- SMĚKAL, V., 2017. *Psychologie duchovního života*. Brno: Cesta. ISBN 978-80-7295-221-2.
- STRÍŽENEC, M., 2007. *Novšie psychologické pohľady na religiozitu a spiritualitu*. Bratislava: Ústav experimentálnej psychológie SAV. ISBN 978-80-88910-24-4.
- ŠÍP, M. a E. SABOLÍKOVÁ, 2024. Manažment kvality a motivácia v sociálnych službách. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove. In: *Sociálna a duchovná revue. Vedecký recenzovaný časopis o aktuálnych sociálnych a duchovných otázkach*. Roč. XV, č. 1, s. 58-70. ISSN 1338-290X.
- Zákon č. 448/2008 Z. z. sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 345/2022 Z. z. o inšpekcii v sociálnych veciach a i zmene a doplnení niektorých zákonov.

Elektronické dokumenty

- BERTOLI, T., 2016. Investigating the quality of social work. An experience of self-assessment with Italian social workers [online]. In: *European Journal of Social Work. The International Forum for the Social Professions*. Vol. 19, no. 3-4, pp. 468-483 [cit. 23. marca 2025]. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13691457.2015.1137872>
- HODGE, D. R. et al., 2024. Spirituality in social work practice: Myth or essential component of ethical and effective service provision? In: *Journal of Social Work 1 – 21*. [online]. [cit. 23. marca 2025]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/386131034_Spirituality_in_social_work_practice_Myth_or_essential_component_of_ethical_and_effective_service_provision.

- KRUPA, S. a kol., 2006. Rozvoj komunitných sociálnych služieb. Transformácia zariadení sociálnych služieb s cieľom sociálnej a pracovnej integrácie ich obyvateľov. [online]. [cit. 25. marca 2025]. Dostupné z: https://www.rpsp.eu/wp-content/uploads/2021/04/rozvoj_soc_sluzieb.pdf
- ŠIŠKA, J., P. ČÁSLAVA, J. KOHOUT a kol., 2021. What matters while assessing quality of social services? Stakeholders' perspective in Czechia. In: *European Journal of Social Work*, 24:5, 864-883. [online]. [cit. 23. marca 2025]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/13691457.2021.1934411>.

Kontakt

PhDr. Bc. Marek Sušínska

Katedra kresťanskej antropológie a sociálnej práce
Pravoslávna bohoslovecká fakulta PU v Prešove
e-mail: marek.susinka@smail.unipo.sk

VYBRANÉ METÓDY SOCIÁLNEJ PRÁCE S DEŤMI ZO SOCIÁLNE ZNEVÝHODNENÉHO PROSTREDIA

SELECTED METHODS OF SOCIAL WORK WITH CHILDREN FROM SOCIALLY DISADVANTAGED BACKGROUNDS

Eva Sabolíková – Maroš Šíp

Abstrakt: Príspevok sa sústreďuje na význam sociálnej práce pri podpore detí vyrastajúcich v sociálne znevýhodnenom prostredí, ktoré sú vystavené rôznym rizikovým faktorom ovplyvňujúcim ich vzdelávacie možnosti, emocionálny vývin, sociálne väzby a prístup k primeraným podmienkam na zdravý vývin. Tieto deti často žijú v podmienkach sociálnej neistoty, chudoby, rodinnej nestability či zanedbávania, čo zvyšuje pravdepodobnosť výskytu nežiaducich vývinových trajektórií. Sociálna práca ako interdisciplinárna profesia poskytuje komplexný systém podpory orientovaný na ochranu práv detí, posilňovanie ich individuálneho potenciálu a rozvíjanie schopností efektívne sa adaptovať na meniace sa životné podmienky. Kľúčovým predpokladom úspešnej intervencie je vytvorenie dôveryhodného a bezpečného vzťahu medzi sociálnym pracovníkom a dieťaťom. Príspevok prezentuje vybrané metodologické prístupy a intervencie využívané v školskom prostredí, rodinnom systéme a komunitnej praxi. Stabilná a systematická podpora predstavuje významný faktor pozitívneho vývinu dieťaťa a zároveň pôsobí preventívne voči sociálnej exklúzii, rizikovému správaniu a predčasnému ukončeniu vzdelávania. Efektívna prax v sociálnej práci s deťmi predpokladá systematické zisťovanie ich potrieb a aktívne zapájanie detí do procesu plánovania intervencií, pričom individualizovaný prístup predstavuje kľúčový faktor zvyšujúci účinnosť poskytovanej podpory a jej udržateľný dopad.

Kľúčové slová: sociálny pracovník, deti, sociálne znevýhodnené prostredie, metódy, podpora

Abstract: The paper focuses on the importance of social work in supporting children growing up in socially disadvantaged environments, who are exposed to various risk factors affecting their educational opportunities, emotional development, social relationships, and access to adequate conditions for healthy development. These children often live in situations of social insecurity, poverty, family instability or neglect, which increases the likelihood of adverse developmental trajectories. Social work, as an interdisciplinary profession, provides a comprehensive system of support aimed at protecting children's rights, strengthening their individual potential, and developing their ability to adapt effectively to changing life circumstances. A key prerequisite for successful intervention is the establishment of a trustworthy and safe relationship between the social worker and the child. The paper presents selected methodological approaches and interventions applied in school settings, family systems, and community practice. Stable and systematic support represents a significant factor in the child's positive development and serves as a preventive measure against social exclusion, risky behaviour, and early school leaving. Effective social work practice with children requires systematic assessment of their needs

and active involvement of children in the planning of interventions, with an individualised approach being crucial for enhancing the effectiveness and sustainability of support.

Key words: social worker, children, socially disadvantaged environment, methods, support

Úvod

Sociálna práca je multidisciplinárna profesia, ktorej základným poslaním je poskytovať odbornú podporu jednotlivcom, rodinám, skupinám a komunitám pri riešení komplexných životných situácií a zároveň posilňovať ich schopnosti efektívne čeliť každodenným výzvam. Farley, Smith a Boyle (2006. In: Chukwu et al., 2019) definujú sociálnu prácu ako integráciu umenia, vedy a profesionálneho prístupu, zameranú na podporu osobnostného rastu a rozvoj zdravých medziľudských vzťahov naprieč všetkými úrovňami spoločnosti.

Základným cieľom sociálnej práce je posilniť kapacity jednotlivcov a komunit tak, aby si mohli osvojiť väčšiu mieru kontroly nad vlastným životom. Tento cieľ sa dosahuje systematickým využívaním poznatkov z viacerých spoločenskovedných disciplín, predovšetkým psychológie, sociológie, práva a etiky, ktoré sú aplikované do efektívnych praktických intervencií. Sociálni pracovníci pristupujú ku komplexným spoločenským problémom multidimenzionálne, reagujúc nielen na individuálne krízy, ale aj na širšie systémové výzvy, ktoré zasahujú celé komunity a spoločenské štruktúry (Sinokki 2011. In: Chukwu et al., 2019).

V oblasti sociálnej práce patrí ochrana práv detí a zabezpečenie ich komplexnej pohody medzi najdôležitejšie priority. Pre úspešnú intervenciu je kľúčové, aby sociálny pracovník nadviazal s dieťaťom dôverný a otvorený vzťah, ktorý je obzvlášť nevyhnutný pri práci so sociálne znevýhodnenými deťmi. Hafford-Letchfield a Spatcher (2007) zdôrazňujú, že dôvera detí v sociálnych pracovníkov výrazne ovplyvňuje ich psychosociálne prispôsobenie a je nevyhnutným predpokladom pre úspech sociálnej práce s deťmi a ich rodinami. Vzájomná dôvera a rešpekt zároveň posilňujú efektívnosť obhajoby záujmov dieťaťa a podporujú aktívne zapojenie rodiny do intervenčného procesu (in: Petrocchi et al., 2018). Takýto dôverný vzťah dieťaťu umožňuje prejaviť úprimnosť a spolupracovať, čo je základným predpokladom úspešnej sociálnej intervencie.

Pri práci s deťmi sociálny pracovník často čelí výzvam, ako sú predsudky a nedôvera, ktoré deti k odborníkom prirodzene prechovávajú, často na základe negatívnych skúseností s autoritami. Preto je nevyhnutné, aby sociálny pracovník dokázal tieto bariéry prekonať a vytvoril prostredie podporujúce otvorenú, empatickú a bezpečnú komunikáciu. Základným princípom je individuálny prístup, ktorý vychádza z vnímania každého dieťaťa ako jedinečného jednotlivca s vlastnými potrebami, túžbami a výzvmi, čím sa zabezpečuje prispôsobená

a cielené zameraná podpora (Frederick et al., 2023).

Predmetný príspevok sa zameriava na vybrané metódy sociálnej práce, ktoré sú prispôbené špecifickým potrebám detí zo sociálne znevýhodneného prostredia. V kontexte slovenskej legislatívy ide o deti, ktorých vývin je nepriaznivo ovplyvnený nevhodnými životnými podmienkami, nízkou mierou podnetnosti a obmedzeným prístupom k vzdelávaniu. Často ide o deti žijúce v sociálne oslabených rodinách, deti v náhradnej starostlivosti alebo deti ohrozené sociálnym vylúčením. Počas obdobia dospievania prechádzajú tieto deti významnými zmenami v oblasti osobnostného, sociálneho, emocionálneho a kognitívneho vývinu (Barrington-Leach et al., 2007; Ijaz et al., 2019). Ak majú zabezpečené stabilné zázemie a podporu zo strany rodičov, opatrovateľov či rovesníkov, ich vývin môže byť výrazne pozitívne ovplyvnený (Connell & Prinz 2002; Pianta & La Paro 2003). Naopak, nedostatok podpory a prežívanie neistoty môže viesť k útekom z domova, k rozvoju delikventného správania alebo k predčasnému ukončeniu školskej dochádzky (McGarvey et al., 2010; Mcleer & Del-Lart 2013. In: Chien Thang & Nguyet Trang 2024).

Metódy práce sociálneho pracovníka

Deti zo sociálne znevýhodneného prostredia predstavujú v oblasti sociálnej práce obzvlášť zraniteľnú skupinu, ktorá pri kontakte so sociálnymi pracovníkmi často čelí výrazným emocionálnym a sociálnym prekážkam. Výskumy poukazujú na to, že mnohé z týchto detí v počiatočných fázach spolupráce zažívajú intenzívny pocit strachu a neistoty, pričom sociálnych pracovníkov môžu vnímať ako osoby s neobmedzenou mocou, čo vedie k pocitu ohrozenia a nepochopenia ich potrieb. Tento nedostatok dôvery a nepochopenie významne znižujú efektivitu poskytovanej podpory a komplikuje samotný proces intervencie (Björkhagen Turesson 2020).

V takomto náročnom kontexte majú metódy práce sociálnych pracovníkov kľúčovú úlohu pri realizácii citlivých a efektívnych intervencií. Sociálni pracovníci preto využívajú rôznorodé prístupy, vrátane individuálneho poradenstva, skupinovej práce, komunitných aktivít, ako aj metodík zameraných na prácu s rodinou a podporu duševného zdravia (Ronen 2007). Tieto metódy umožňujú vytvárať dôveryhodné a transparentné komunikačné prostredie, ktoré pomáha prekonávať bariéry spolupráce a zároveň efektívne podporovať deti zo sociálne znevýhodneného prostredia v zlepšovaní ich životných podmienok a riešení zložitých sociálnych problémov.

Medzi najčastejšie používané prístupy patrí individuálny prístup, ktorý sa sústreďuje na prácu s jednotlivcom, jeho špecifickými problémami, potrebami a osobnostným rozvojom. V rámci tejto metódy sa aplikujú rôzne techniky, na-

príklad poradenstvo, motivačný rozhovor alebo kognitívno-behaviorálna terapia (ďalej len KBT). Motivačný rozhovor predstavuje špecifickú metódu zameranú na podporu jednotlivca pri prekonávaní pochybností alebo neochoty voči zmene správania, posilňovanie vnútorných motivácií a zvyšovanie odhodlania realizovať požadovanú zmenu. Podľa Miller a Rollnick (2013. In: Randal & McNeil 2017) je tento prístup definovaný ako partnerská a účelová komunikácia, ktorá zdôrazňuje význam jazykových prostriedkov zameraných na zmenu a systematicky posilňuje vnútorné presvedčenie klienta o potrebe a realizovateľnosti transformačných procesov.

Okrem práce s jednotlivcom využívajú sociálni pracovníci aj metódu sociálnej práce so skupinou, ktorá sa zameriava na podporu viacerých ľudí s podobnými problémami. Jej cieľom je posilňovať vzájomnú pomoc a rozvíjať sociálne zručnosti účastníkov. Metóda sociálnej práce s komunitou sa orientuje na zlepšovanie životných podmienok v širšom prostredí. Zahŕňa organizovanie a mobilizáciu komúní, zlepšovanie prístupu k službám a podporu aktívnej účasti obyvateľov pri riešení miestnych spoločenských problémov (Buchbinder 2020).

V sociálnej práci môžeme badať čoraz častejšie uplatňovanie integratívneho prístupu, ktorý kombinuje rôzne metódy a techniky prispôbované individuálnym potrebám klienta a kontextu jeho prostredia. Tento flexibilný prístup umožňuje sociálnym pracovníkom účinne reagovať na rozmanité výzvy, ktorým deti zo sociálne znevýhodneného prostredia čelia, a tým zvyšuje efektivitu intervencií (Frost 2022).

Individuálna sociálna intervencia

Individuálna sociálna intervencia s deťmi zo sociálne znevýhodneného prostredia vychádza z pochopenia, že správanie týchto detí v sociálnych situáciách je výsledkom komplexného súboru sociálno-kognitívnych a emocionálnych procesov. Počas vývinu si deti postupne osvojujú schopnosť spracovávať sociálne informácie, čo zahŕňa vnímanie a interpretáciu sociálnych a emocionálnych podnetov, na základe ktorých rozhodujú o primeraných spôsoboch reakcie. Tieto procesy zahŕňajú schopnosť porozumieť verbálnym aj neverbálnym prejavom, identifikovať emócie druhých, uplatňovať empatiu a strategicky formovať vlastné správanie s ohľadom na predpokladané dôsledky. Všetky tieto zručnosti tvoria základ efektívneho sociálneho fungovania dieťaťa a zároveň vytvárajú rámec pre cieľenú sociálnu intervenciu, ktorá má podporiť jeho zdravý emocionálny a sociálny vývin. Pri tomto prístupe sa nezameriavame len na vonkajšie prejavy správania, ale najmä na vnútorné psychické procesy, ktoré správanie ovplyvňujú, aby sme mohli rozvíjať vhodné stratégie zvládania medziludských vzťahov a regulácie emócií (Bauminger 2006).

Individuálna sociálna intervencia je odborný, cielený a systematický proces, ktorý poskytuje dieťaťu zo sociálne znevýhodneného prostredia podporu vychádzajúcu z dôkladného pochopenia jeho osobnostného vývinu, rodinného zázemia a širšieho sociálneho kontextu. Tento holistický prístup umožňuje sociálnemu pracovníkovi identifikovať rizikové i ochranné faktory, ktoré ovplyvňujú kvalitu života dieťaťa, a následne vytvárať podmienky na podporu jeho bezpečia, stability a optimálneho vývinu. Proces intervencie začína dôkladným hodnotením životnej situácie dieťaťa prostredníctvom rozhovorov, systematického pozorovania a priamej práce s dieťaťom, ako aj spoluprácou s rodičmi a odborníkmi z oblasti psychológie, pedagogiky či zdravotníctva. Na základe získaných informácií sociálny pracovník využíva svoje odborné kompetencie a profesionálny úsudok na vypracovanie individualizovaného plánu intervencie, ktorý zohľadňuje špecifické potreby, potenciál a životný kontext dieťaťa a jeho rodiny. Flexibilita v poskytovaní služieb je pritom kľúčová, intervencie môžu prebiehať v rôznych prostrediach, od špecializovaných inštitúcií až po domáce prostredie dieťaťa, a môžu byť zamerané buď priamo na dieťa, alebo na širší rodinný systém. Rôznorodá je aj kvalifikácia intervenujúcich osôb, od vysokošpecializovaných profesionálov, ako sú sociálni pracovníci, terapeuti, učitelia či zdravotné sestry, až po komunitných pracovníkov poskytujúcich každodennú praktickú podporu (Lamponen & Aarnio 2023; Shonkoff & Phillips 2000).

Hlavným cieľom individuálnej sociálnej intervencie je zabezpečiť dieťaťu zo sociálne znevýhodneného prostredia potrebnú podporu, ktorá umožní jeho bezpečný, stabilný a harmonický vývin v rôznych oblastiach života. Táto podpora môže mať rôzne podoby, od poradenstva, cez terénnu sociálnu prácu a sprostredkovanie služieb, až po špecializované terapeutické metódy. Kľúčovým faktorom úspechu je priebežné hodnotenie efektivity intervencie a flexibilné prispôbovanie stratégií aktuálnym potrebám dieťaťa. Neoddeliteľnou súčasťou procesu je aj budovanie dôvery medzi sociálnym pracovníkom, dieťaťom a jeho rodinou, čo predstavuje základ efektívnej spolupráce. Sociálny pracovník zároveň zastáva rolu koordinátora medzi rôznymi službami a odborníkmi, pričom zabezpečuje, aby všetky kroky intervencie boli v súlade s princípom najlepšieho záujmu dieťaťa (Lamponen & Aarnio 2023).

Skupinová sociálna intervencia

Sociálna podpora predstavuje významný determinant v procese vývinu dieťaťa, pričom jej vnímanie a účinnosť môžu byť výrazne ovplyvnené rodovými špecifikami. Empirické výskumy poukazujú na rozdiely v spôsobe, akým dievčatá a chlapci reagujú na formy podpory, zatiaľ čo dievčatá vykazujú vyššiu citlivosť voči emocionálnym a interpersonálnym aspektom, chlapci preferujú konkrétne

a praktické formy pomoci (Chinekes et al., 2013; Hosokawa 2024). Zohľadnenie týchto rozdielov je kľúčové pri tvorbe účinných intervencií, ktoré reflektujú individuálne potreby detí v rôznych kultúrnych a sociálnych kontextoch.

Detstvo ako vývinové obdobie je rozhodujúce pre formovanie adaptačných schopností, sociálnych vzorcov správania a emočnej regulácie. Práve v tomto období si deti osvojujú základné sociálne a komunikačné zručnosti, ktoré podmieňujú ich budúce fungovanie v spoločnosti. Systematická podpora týchto schopností v ranom veku má zásadný význam pre prevenciu psychosociálnych ťažkostí, ako aj pre budovanie odolnosti voči stresu a zraniteľnosti (Hosokawa 2024).

V tomto kontexte zohráva kľúčovú úlohu aj sociálna hra, ktorá poskytuje priestor na interakciu, spoluprácu a osvojovanie si sociálnych pravidiel. U detí so zdravotným znevýhodnením alebo vyrastajúcich v neadaptovanom či sociálne znevýhodnenom prostredí však býva prístup k týmto aktivitám obmedzený. Deti s poruchou autistického spektra, intelektovým znevýhodnením alebo ADHD sa často zapájajú do sociálnej hry menej, čím prichádzajú o príležitosti na rozvoj reciprocitu, komunikácie a budovania vzťahov (Barton 2016; Sjöman et al., 2016).

Práve tu nadobúda význam skupinová sociálna intervencia, prostredníctvom ktorej môže sociálny pracovník aktívne podporovať deti v rozvíjaní ich sociálnych a emočných kompetencií. Vytvorením bezpečného a rešpektujúceho priestoru pomocou techník na znižovanie úzkosti a budovanie dôvery, sociálny pracovník napomáha formovaniu skupinovej súdržnosti, vzájomnej podpory a rešpektu. Skupinové aktivity a hry predstavujú dôležitý prvok, ktorý podporuje interakciu, spoluprácu a seberealizáciu detí, zároveň posilňuje ich sebavedomie, schopnosť zvládať stres a riešiť konflikty (Johnson & Johnson 2005; Carron & Brawley 2012).

Vytváranie skupinových noriem a spoločných hodnôt umožňuje deťom zo sociálne znevýhodneného prostredia zažiť prijatie, úspech a pocit spolupatričnosti, ktoré sú nevyhnutné pre ich zdravý psychosociálny rozvoj (Gonzalez-Mulé et al., 2014; Northern & Kurland 2001). Skupinová práca tak predstavuje nielen terapeutický, ale aj preventívny nástroj sociálnej práce, ktorý napomáha deťom efektívnejšie sa začleniť do sociálneho a školského prostredia a rozvíjať zručnosti dôležité pre ich budúci osobný i profesijný život.

Komunitná práca a práca s rodinou

Komunitný sociálny pracovník zohráva kľúčovú úlohu v posilňovaní a rozvoji komunit, aby mohli zlepšiť kvalitu života svojich členov a efektívne riešiť rôzne problémy. Tento typ sociálnej práce sa zameriava na širšie spoločenské otázky, ako je zlepšenie podmienok v konkrétnych mestských častiach, škol-

ských systémoch alebo celých regiónoch. Komunitní sociálni pracovníci pomáhajú komunitám nielen riešiť individuálne problémy, ale aj identifikovať a adresovať širšie sociálne faktory, ktoré ovplyvňujú život jednotlivcov. Tým, že sa venujú problémom ako sú chudoba, nezamestnanosť, vzdelávanie, rodová rovnosť alebo ochrana životného prostredia, prispievajú k vytváraniu spravodlivejších a udržateľnejších komunít. Komunitný rozvoj je neoddeliteľnou súčasťou sociálnej práce, ktorá sa orientuje na zvyšovanie gramotnosti, tvorbu pracovných miest a boj proti chudobe. Zároveň sa zameriava na dosiahnutie rodovej rovnosti a podporu zraniteľných skupín v spoločnosti. Sociálny pracovník v tejto oblasti sa snaží o posilnenie schopností jednotlivcov a komunít, aby efektívne riešili svoje problémy a využívali dostupné zdroje. Tento prístup sa neobmedzuje len na individuálnu pomoc, ale zahŕňa aj angažovanie celej komunity, aby sa podieľala na rozhodovaní a tvorbe riešení. Pre úspech sociálneho pracovníka v tejto oblasti je nevyhnutné hlboké porozumenie princípom komunitnej participácie a aktívnemu zapojeniu všetkých členov komunity do procesu zmien. Takýto prístup zabezpečuje, že navrhované riešenia a postupy vychádzajú z reálnych potrieb a priorít komunity, čím sa podporuje tvorba silných a udržateľných zmien. Hlavným cieľom tejto praxe je posilniť postavenie členov komunity a zlepšiť ich životné podmienky prostredníctvom spoločného angažovania a spolupráce (Dey 2020).

Komunitná práca predstavuje jednu z hlavných metód sociálnej práce, popri práci s jednotlivcami, rodinami a skupinami. V rámci tohto prístupu sociálni pracovníci podporujú sociálne začlenenie, aktivizáciu a budovanie kapacít u ľudí, pričom dôraz sa kladie na ich aktívnu účasť a iniciatívu. Charakteristickým znakom komunitnej práce je, že samotná komunita má rozhodujúcu úlohu pri definovaní svojich cieľov, potrieb a priorít. Ľudia žijúci v komunite sú považovaní za odborníkov na svoju situáciu a sú plnohodnotnými partnermi pri navrhovaní aj realizácii riešení (Stanková a kol., 2020).

Podľa Šiňanskej a Šlosára (2020) komunitná práca predstavuje systematický a metodologicky podložený prístup v sociálnej práci, zameraný na podporu a rozvoj miestnych komunít. V tomto procese sociálny pracovník pomáha komunite nielen identifikovať vlastné potreby, ale aj mobilizovať dostupné zdroje a zavádzať strategické opatrenia, ktoré vedú k trvalo udržateľným zmenám. Postup zahŕňa viaceré kroky, od úvodnej analýzy a plánovania cez realizáciu konkrétnych aktivít až po ich hodnotenie a spätnú väzbu.

V kontexte práce s rodinami zo sociálne znevýhodneného prostredia, ktoré často čelia viacerým rizikovým faktorom, vrátane zdravotného znevýhodnenia detí, zohráva komunitný sociálny pracovník významnú úlohu v oblasti identifikácie stresorov a facilitácie adaptačných stratégií na zvládanie každodenných ná-

rokov. Súčasťou jeho intervencií je podpora celostného prístupu k zdraviu rodiny, s dôrazom na psychohygienu, optimalizáciu životného štýlu prostredníctvom vyváženej stravy, adekvátneho spánku a odpočinku. Z hľadiska psychosociálnej intervencie sa komunitný pracovník zameriava na podporu rodičov pri efektívnom zvládání rodičovských úloh a vyhľadávání rovnováhy medzi osobnými a rodinnými záväzkami. Kľúčovým aspektom jeho práce je aj poskytovanie prístupu k verejným a komunitným službám, pričom pomáha klientom orientovať sa v sociálnom systéme, zdravotnej starostlivosti a zabezpečovaní základných životných potrieb, ako sú bývanie, energie, ošatenie, vybavenie domácnosti a potreby pre deti. Komunitný pracovník pristupuje k rodinám v širšom kontexte environmentálnych a systémových faktorov, ktoré ovplyvňujú ich sociálne fungovanie, pričom reflektuje negatívne dopady, akými sú nedostatočné bývanie, domáce násilie, sociálna izolácia či ekonomická deprivácia, na fungovanie jednotlivcov a domácností. V marginalizovaných komunitách, ktoré čelia štruktúrnym bariéram v prístupe k vzdelaniu, zamestnaniu a zdravotnej starostlivosti, zohráva komunitný pracovník neoceniteľnú úlohu ako sprostredkovateľ medzi klientmi a poskytovateľmi služieb. Zároveň pôsobí ako koordinátor a facilitátor medzi rôznymi inštitúciami a programami, čím podporuje medziodborovú spoluprácu a integráciu služieb s cieľom zabezpečiť komplexnú, kontinuálnu a adresnú podporu pre jednotlivcov a rodiny. Táto činnosť prispieva k posilneniu inkluzívneho potenciálu miestnych komunít, najmä v oblastiach vystavených vysokému riziku sociálneho vylúčenia. V oblasti sociálnej práce s rodinami v kríze, kde boli deti odobraté a zverené do ústavnej starostlivosti, sa tým sociálnych pracovníkov zameriava na podporu rodičov pri získavaní potrebných zručností v oblasti starostlivosti o deti. Poradenské stretnutia sú zamerané na analýzu príčin krízy, ktorá viedla k odobratiu detí, a na posilnenie rodičovských kompetencií tak, aby po odstránení nedostatkov mohli deti opätovne získať. Sociálni pracovníci používajú rôzne praktické metódy, ako napríklad nácvik vhodného správania pri starostlivosti o deti, ukážky správneho správania, hranie rolí na lepšie pochopenie vlastného správania, identifikáciu potrieb detí a tréning riešenia konfliktov medzi rodičmi a deťmi. Ďalšími technikami sú objasňovanie problémov, konfrontácia, emocionálne vyjadrenie a povzbudenie rodičov (Dey 2020; Minaričová 2013).

Z uvedeného vyplýva, že komunitný sociálny pracovník predstavuje významný článok v systéme podpory rodín zo sociálne znevýhodneného prostredia, najmä v prevencii a zvládání krízových situácií. Prostredníctvom cielenej, medziodborovo koordinovanej intervencie prispieva k stabilizácii rodinného systému, posilneniu rodičovských kompetencií a vytváraní podmienok pre návrat detí do bezpečného a podporného domáceho prostredia.

Záver

Deti zo sociálne znevýhodneného prostredia predstavujú v sociálnej práci mimoriadne zraniteľnú skupinu, ktorá čelí významným emocionálnym a sociálnym bariéram, čím sa kladú vysoké nároky na aplikáciu citlivých a adekvátnych intervenčných prístupov. Efektívnosť sociálnej intervencie je podmienená využitím rozmanitých metodologických postupov, ktoré umožňujú budovanie dôvery a prekonávanie kolíznych momentov v komunikácii, pričom integratívny prístup poskytuje potrebnú flexibilitu na prispôsobenie sa individuálnym potrebám klienta. Teoretické rámce zohrávajú kľúčovú úlohu v systematizácii analýzy potrieb a problémov klientov, ako aj vo formulácii cieľných a odborne podložených intervenčných stratégií, pričom vzťah medzi sociálnym pracovníkom a klientom predstavuje základný, no komplexne modulovaný fenomén sociálnej práce. Sociálna práca tak vychádza z bohatého spektra teoretických prístupov a konceptov, ktoré sú nevyhnutné pre kvalifikované riešenie komplexných spoločenských výziev a efektívnu podporu zraniteľných skupín.

Zoznam bibliografických odkazov

- BARTON, E. E., 2016. Critical issues and promising practices for teaching play to young children with disabilities. In: REICHOW, B., B. A. BOYD, E. E. BARTON & S. L. ODOM, (Eds.) (Cham: Springer). *Handbook of Early Childhood Special Education*, pp. 267-286.
- BAUMINGER, N., 2007. Brief Report: Individual Social-Multi-Modal Intervention for HFASD. In: *J Autism Dev Disord*. Vol. 37, pp. 1593-1604.
- BJÖRKHAGEN TURESSON, A., 2020. Conceptions, Norms, and Values in the Work of Child Protective Services with Families at Risk: An Analysis of Social Workers' Diaries. In: *Clin Soc Work J*. Vol. 48, pp. 369-379.
- BUCHBINDER, E., 2020. *Social Work Methods: A Handbook for Practice*. Oxford University Press.
- CARRON, A. V. & L. R. BRAWLEY, 2012. Cohesion: Conceptual and Measurement Issues. In: *Small Group Res*. Vol. 43, no. 6, pp. 726-743.
- DEY, S., 2020. Role of social worker in community development: A review. In: *International Journal of Academic Research and Development*. Vol. 5, no. 5, pp. 25-28.
- FREDERICK, J., T. SPRATT & J. DEVANEY, 2023. Supportive Relationships with Trusted Adults for Children and Young People Who Have Experienced Adversities: Implications for Social Work Service Provision. In: *The British Journal of Social Work*. Vol. 53, no. 6, pp. 3129-3145.
- FROST, L., 2022. Psychosocial Theory for Social Work: The Example of Shame. In: FROSH, S., M. VYRGIOTI & J. WALSH, (eds). *The Palgrave Handbook of Psychosocial Studies*. Palgrave Macmillan, Cham.
- GONZALEZ-MULÉ, E., D. S. DEGEEST, B. W. MCCORMICK et al., 2014. Can we get some co-operation around here? The mediating role of group norms on the relationship between team personality and individual helping behaviors. In: *J Appl Psychol*. Vol. 99, no. 5, pp. 988-999.
- HOSOKAWA, R., Y. MATSUMOTO & C. NISHIDA et al., 2024. Enhancing social-emotional skills in early childhood: intervention study on the effectiveness of social and emotional learning. In: *BMC Psychol*. Vol. 12, p. 761.

- CHIEN THANG, P. & T. THI NGUYET TRANG, 2024. Socially disadvantaged children in Vietnam: a self evaluation study with implications for their education. In: *International Journal of Adolescence and Youth*. Vol. 29, no. 1.
- CHINEKESH, A., M. KAMALIAN, M. ELTEMASI, S. CHINEKESH & M. ALAVI, 2013. The effect of group play therapy on social-emotional skills in pre-school children. In: *Global Journal of Health Science*. Vol. 6, no. 2, pp. 163-167.
- CHUKWU, N., N. N. CHUKWU & N. NWADIKE, 2017. Methods of Social Practice. In: OKOYE, U., N. CHUKWU & P. AGWU, (eds.). *Social work in Nigeria: Book of readings*, pp. 44-59.
- JOHNSON, D. W. & R. T. JOHNSON, 2005. New developments in social interdependence theory. In: *Genet Soc Gen Psychol Monogr*. Vol. 131, pp. 285-358.
- LAMPONEN, T. & N. AARNIO, 2023. Social workers' assessment of a child's need for services as 'craftwork' practice. In: *Journal of Social Work Practice Psychotherapeutic Approaches in Health, Welfare and the Community*. Vol. 38, no. 2.
- MINAROVIČOVÁ, K., 2013. Strengthening parenting competencies - the role of Social Workers in the process of remediation of families. In: *Clinical Social Work*. Vol. 4, no. 2.
- NORTEN, H. & R. KURLAND, 2001. *Social Work with Groups*. Columbia University Press. ISBN 0-231-11632-2.
- PETROCCHI, S., K. J. ROTENBERG, A. LEVANTE & F. LECCISO, 2018. Children's trust in social workers: Scale development and relations to Children's engagement with social workers. In: *Child & Family Social Work*. Vol. 23, pp. 239-247.
- RANDALL, C. L. & D. W. MCNEIL, 2017. Motivational Interviewing as an Adjunct to Cognitive Behavior Therapy for Anxiety Disorders: A Critical Review of the Literature. In: *Cogn Behav Pract*. Vol. 24, no. 3, pp. 296-311.
- RONEN, T. & A. FREEMAN, 2007. Clinical social work and its commonalities with cognitive behavior therapy. In: RONEN, T. & A. FREEMAN, (Eds.). *Cognitive behavior therapy in clinical social work practice*. Springer Publishing Company, pp. 3-24.
- SHONKOFF, J. P. & D. A. PHILLIPS, (Eds.). 2000. *National Research Council (US) and Institute of Medicine (US) Committee on Integrating the Science of Early Childhood Development*. From Neurons to Neighborhoods: The Science of Early Childhood Development. Washington (DC): National Academies Press (US).
- SJÖMAN, M., M. GRANLUND & L. ALMQVIST, 2016. Interaction processes as a mediating factor between children's externalized behaviour difficulties and engagement in preschool. In: *Early Child Dev. Care*. Vol. 186, pp. 1649-1663.
- STANKOVÁ, Z. et al., 2020. *Sociální práce s komunitou Studijní opora*. Ostravská univerzita. Fakulta sociálních studií. ISBN 978-80-7599-218-5.
- ŠIŇANSKÁ, K. a D. ŠLOŠÁR, 2020. *Komunita a Komunitná práca*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach Vydavateľstvo Šafárik Press. ISBN 978-80-8152-86.
- ŠLOŠÁR, D. a kol., 2018. *Teórie sociálnej práce a vybrané klientske skupiny*. Vedecká monografia. Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. ISBN 978-80-8152-577-3.

Kontakt

PhDr. Eva Sabolíková, DBA

Katedra kresťanskej antropológie
a sociálnej práce

Pravoslávna bohoslovecká fakulta PU v Prešove

e-mail: eva.sabolikova@mail.unipo.sk

doc. PhDr. Maroš Šip, PhD.

Katedra kresťanskej antropológie
a sociálnej práce

Pravoslávna bohoslovecká fakulta PU v Prešove

e-mail: maros.sip@unipo.sk

SOCIÁLNY ASPEKT RELATIVIZMU V TEOLOGICKÝCH A HISTORICKO-FILOZOFICKÝCH KONTEXTOCH

(recenzia)

Marián Ambrozy

Autor: Jozef Polačko
Vydavateľstvo: Warszawa: Wydawnictwo Katedry Filozofii Akademii
Ekonomiczno Humanistycznej w Warszawie
Rok vydania: 2022
Počet strán: 186
ISBN: 978-83-61087-73-1

Z pera mladého interdisciplinárneho vedca Jozefa Polačka sme sa dočkali ďalšej monografie s názvom *Sociálny aspekt relativizmu v teologických a historicko-filozofických kontextoch*. Svojím zameraním vzbudila nová monografia čitateľskú pozornosť. Pokúsme sa o jej stručné zhodnotenie.

Hlavným zámyslom práve je posudzovanie pojmu relativizmus v sociálnom kontexte nielen z uhla pohľadu filozofie, ale aj teológie. Možno priaznivo hodnotiť, že autor použil vo svojej práci aj ontologicky zamerané relativistické názory Nelsona Goodmana. V značnej miere sa náš autor usiluje ukázať ideový a axiologický kontrast medzi kresťanstvom a relativizmom. V tom má určite pravdu. Autor objasňuje aj rozdiel medzi východným a západným kresťanstvom v zmysle vzťahu človeka a Theosis. Práca upozorňuje aj na subjektívne sebahodnotenie pri relativizme. Upozorňuje napr. aj na relativitu závažnosti hriechu v zmysle situácie a konkrétneho človeka. Relativitu vníma autor nielen v negatívnom kontexte, ale aj ako súčasť kritického myslenia. Môže ísť aj o teologický kontext, napr. iný výklad Biblie. V axiologickom zmysle je však relativizmus ako hodnotovo nestabilná názorová pozícia s kresťanstvom nekompatibilná, pravdivo konštatuje autor. V pozitívnom zmysle konfrontuje autor vzťah k relativite a pravde s Bazilom Veľkým. Mohol sa však do vyššej miery dotknúť teórie pravdy.

Relativizmus postráda vyriečiť hodnotiaci súd s definitívnou platnosťou, čo kresťanské hodnotenie v niektorých situáciách vyrieši jednoznačne. Sám konštatuje, že: „etickým absolutizmom sa vyznačuje aj kresťanstvo“ (s. 21). Autor sa usiluje spojiť vplyv protestantskej teológie s nárastom relativizmu v teolo-

gickom myslení. Snaží sa to demonštrovať napríklad na Weberovom myslení. Upozorňuje aj na to, že Kierkegaardova interpretácia zmyslu posolstva Biblie nie je relativistická. Relativizmus ako filozofická pozícia hovorí o relativizme ako o celkovej nemožnosti zachytiť akúkoľvek hodnotu alebo invariantnosť. Ako sa vyjadril autor: „Žiadny typ stanoviska, či pohľadu by v kontexte relativistického uvažovania nemal mať privilégiá nároku na pravdivosť, alebo oprávnenosť“ (s. 18). Relativizmus *ad absurdum* pritom nedokáže zabezpečiť ako konsenzus na konzekvenciách v zmysle spolunažívania indivíduí. Je to úplné popieranie objektivismu v etickom zmysle. Ako pozitívnu črtu neabsolútneho relativizmu vidí autor toleranciu. Niektoré relativistické pozície vychádzajú aj z fyziky a tiež môžu mať konzekvencie v tolerancii. Pravda, fyzika poskytuje aj mnoho indukčných dôkazov, ktoré od relativizmu utekajú. Ako podotýka autor, ako stratégia sa istý stupeň relativizmu uplatní pri mediácii. Práca sa venuje aj vzťahu individualizmu a pluralizmu k relativizmu. Pluralizmus neznamena relativizmus, ale len priznanie spoločnej existencie hodnôt aj v prípade ich inkomensurability.

Práca sa dotkla aj hľadania koreňov relativizmu u Xenofana a najmä u sofistov, spomína Protagora. Práca sa ľahko dotýka aj pragmatizmu, ako aj pragmatistickej teórie pravdy. Domnievame sa, že autor sa mohol vysloviť, s ktorou teóriou pravdy pracuje, prípadne s ktorou počíta ako s pracovnou hypotézou v intenciách predmetnej práce. Funkcionalistická a pragmatistická teória pravdy to nebude.

Autor sa pustil i do typológie relativizmu, čo je hodné pochvaly. Spomína a rozoberá už jestvujúce typológie relativizmu. Osobitne vyčleňuje vedecký relativizmus. Spomína i reflexiu relativizmu poľského filozofa W. Slomskeho. S vetou „Etika pritom bola do nedávnej doby stotožňovaná s racionalitou“ (s. 32) možno polemizovať. Možno nájsť isté spoločné body prieniku, avšak priamo stotožniť etiku s racionalitou nemožno. Iracionálna vôľa A. Schopenhauera by tak nijakú etiku neprodukovala. Autorovi možno uznať zvládnutie identifikácie zdrojov etického relativizmu. Vysoko hodnotíme aj to, že sa práca dotkla metaetického a estetického relativizmu. Kladne hodnotíme aj autorovu reflexiu Rortyho.

Kultúrny a morálny relativizmus je tiež meritom záujmu autora. Autor uvádza, že podľa niektorých názorov je morálny relativizmus metaetickou pozíciou. Etický relativizmus označil ako najviac vplyvný, najviac viditeľný. Autor sa dotýka aj oblasti impaktu etického relativizmu do oblasti sociológie a antropológie. Obracia pozornosť aj prepojeniu náboženstva a politiky – napríklad v cízarpapizme. Kontextuálne uvádza práca v súvislosti s výkladom kultúrneho relativizmu kontextuálne Voltaira, no nezmieňuje sa o Ch. L. Montesquieuovi, ktorý sa k téme vyjadril pomerne ťažiskovo. Autor sa usiluje o polemiku s argumentmi kultúrneho relativizmu. V kultúrnom relativizme došiel autor k záveru, podľa

ktorého „za správne, alebo nesprávne môžeme označovať všetko, podľa noriem vlastnej kultúry a máme na to rovnako opodstatnený nárok ako príslušníci iných kultúr“ (s. 51). Dá sa s tým súhlasiť a autor to dokladá aj príkladmi. Ku kultúrnemu relativizmu zaraďuje aj historický. Veľmi dobre to ilustruje na príkladoch vývoja teologických dogiem. I kresťanské myslenie sa vyvíja.

Na etické hodnoty podľa autora nie je aplikovateľný prístup akejkoľvek koncepcie merania. V situácii posledného polstoročia dáva autor správne teoretickú reflexiu fenoménu do súvisu s Lyotardovým presvedčením o strate presvedčivosti metapríbehu. Postmodernizmus prijíma relativistické pozície. Môžeme pozitívne vyzdvihnúť aj autorovo hľadanie prieniku medzi logikou a etikou v kontexte morálneho relativizmu. Rovnako autor demonštroval aj zaujatie pre definovanie dobra a kontext relativizmu. Zaujímavé je odôvodňovanie súvislosti základov empirizmu s popieraním jestvovania nesmrteľnej duše. Autor poukazuje na tvrdenie Bloora, že morálny relativizmus priamo nepopiera jestvovanie dobra a zla. Diverzitu v oblasti kultúrneho relativizmu vníma autor ako jestvujúci fakt. Niektorí to prepájajú aj s istými druhmi pokroku. Autor je k predloženým druhom relativizmu kritický. Na jednej strane vyzdvihuje kladné stránky tolerancie, na druhej strane poukazuje na intoleranciu niektorých kultúr ako na problém. Tolerancia však nemusí byť absolútna. Ako dobrý príklad uvádza ženskú obriezku a jej vnímanie v rôznych kultúrach. Tolerancia nemusí vychádzať z relativistických východísk, upozorňuje autor. Zaujímavá je Platónova kritika relativizmu, vníma ju ako vnútorne kontroverznú. Úplná pravdivosť relativizmu by popierala aj relativistické postoje. Vnútornú kontroverziu nachádza autor aj v najužšie vymedzenom deskriptívnom etickom relativizme. Najvyššie hodnotí indexový relativizmus. Autor pokladá tento typ relativizmu za dobre logicky odôvodniteľný a tým najviac imúnny voči prípadným obvineniam z nekonzistentnosti. Kultúrny relativizmus by akceptoval aj Hitlerovu genocídu Židov. Aj zrušenie otroctva porušovalo dobové zvyklosti, argumentuje autor. Kritika kultúrneho relativizmu pritom vychádza z princípu kauzality. Autor poukazuje aj na určité univerzálne hodnoty a ich uplatňovanie v oblasti podnikateľskej etiky. Rozoberá danú téma aj z hľadiska rôznych ľudských práv. Autor výstižne komentuje súčasnú situáciu v stredoeurópskom geopriestore: „Dnes dominuje nad evolučným a socialistickým výkladom humanizmu liberálny humanizmus, ktorý prisudzuje humanite významnú hodnotu až na úrovni posvätnosti“ (s. 71). Dôvera v liberálny humanizmus je postavená na viere, silou presvedčenia komparatibilnej s náboženskou vierou, konštatuje autor. Nie je to všade rovnaké, ako príklad uvádza ústavu Ekvádoru, ktorá favorizuje práva prírody. V kritike akceptovať univerzalizmus ľudských práv vidí autor knihy veľké nebezpečenstvo. Postmoderna v teórii hodnôt búra, ale nestavia nič nové. Kniha prináša aj kritiku univerzalizmu z pohľadu

stotožňovania univerzálnych hodnôt s hodnotami belochov z priestoru Európy. Morálne normy sú opisované v tejto knihe ako univerzálne a záväzné.

Monografia si berie na mušku aj vzťah relativizmu a spoločnosti. Sociológia skúma najmä deskriptívny etický relativizmus. Dnes ide pri hodnotení relativizmu viac o záležitosť praxe než akademických debát, konštatuje autor. Dôležitosť diskusií zvyrazňuje pretváranie sveta na global village. Relativizmus môže byť spojený aj s vyznávaním konzumizmu, ale aj s tolerovaním trestnej činnosti, upozorňuje autor. Akýkoľvek systém spojený s politickou mocou nebýva spojený s relativizmom. Odmietnutie autority v etike – uplatnenie idolu divadla ad absurdum – je problémom, keďže jestvovanie autority je základom každého etického systému. Aktuálne tolerovanú etiku vníma Polačko ako minimalistickú. Pokúša sa aspoň čiastočne deskribovať situáciu aj v našom geopriestore. Trefne pripomína konflikt hodnôt, ktorý je prítomný v mnohých podobách. Nárok na objektívnu pravdivosť však zostáva, napriek jeho kritike z pozície relativizmu ako prejav dogmatizmu a fundamentalizmu. Analýzy autora, kedy možno použiť spoločensky zaužívané normy v prospech vyššieho cieľa, pokladám za vydarené. Rovnako možno kladne hodnotiť aj komparáciu tvrdení Harari versus Ján Pavol II.. Morálny relativizmus spája autor pravdivo s post-faktickým svetom. V oblasti práva hodnotí autor dôsledky relativizmu ako nepríjemné. “Ak spoločnosť neuznáva jednoznačné postoje v oblasti etiky, stáva sa aj formulácia akýchkoľvek právnych úprav predmetom významných sociálnych sporov” (s. 91).

Samostatnú kapitolu venuje monografia post-faktickej dobe. Autor sa usiluje zdefinovať termín, čiastočne aj z uhla pohľadu metaetiky. Všeobecný pluralizmus vníma Ján Pavol II. ako nedôveru voči pravde v zmysle princípu. Prepojenie relativizmu s klamstvom je na báze hodnotenia asi rovnaké, ako aj s inou názorovou pozíciou, no v prípade relativizmu môže mať vedomé zavádzanie lepší manérovací priestor. Úvahy o názorových bublinách smerujú do oblasti psychológie. Autor sa dotýka aj súvislostí s virtuálnym prostredím, sociálnou akceptáciou, kladie si aj otázku, či je post-faktická doba posledným štádiom postmoderny. Morálny relativizmus hodnotí autor ako nebezpečný symptóm uvedenej doby. Rovnako súvisí aj paradoxný súvis post-faktickej doby s globalizáciou. Negatívne v tomto zmysle nebola zasiahnutá ekonomická oblasť, konštatuje autor. V tejto oblasti sa utvára podľa autora častý konsenzus. Monografia opisuje aj vzťah post-faktickej doby a kresťanstva. Popieranie reality dobra a zla nie je kompatibilné s kresťanským axiologickým postojom. Negatívnym rysom je konštrukcia ideovej podoby sveta, čo sa dá prirovnáť k epistemologicko-ontologickým názorom N. Goodmana. Kresťanstvu sa tak vymedzuje v priestore iba pozícia byť jedným z mnohých možných etických systémov. Zamýšľa sa aj nad vzťahom post-faktickej doby a demokracie.

Pomerne veľkú časť monografie zaberá jej analytická zložka. V rámci nej zaujímavým spôsobom náš autor analyzuje dokumenty pápežov. Analyzuje encykliku *Qui Pluribus* od Pia IX.. Charakterizuje ju ako kritiku osvietenstva. Relativizmus vníma menovaný pápež ako antitézou ku kresťanstvu. K tomu, čo protirečí pravdám viery, sa pápež postavil s nulovou toleranciou. Ďalšia v poradí je encyklika *Pascendi Dominici Gregis* od Pia X. Je zameraná na kritiku modernizmu. Samotný modernizmus vníma ako spôsob napadnúť základy kresťanstva vôbec a pokus zničiť ho. Cirkevná koncepcia pravdy má náboženský základ a je pokladaná za nadčasovú. Projekt modernizmu je podľa encykliky antináboženský.

Analytická časť pokračuje predstavením encykliky Pia XI. *Mortalium Animos*. Pravdu tento pápež stotožňuje s Bohom. Autor monografie ju vníma ako od začiatku totožnú, viazanú na nadprirodzené hodnoty. Prehľad pokračuje stručnou analýzou encykliky Pia XII. *Humani Generis*. Ide o konfrontáciu kresťanstva s učením Marxa, Mussoliniho a Hitlera. Kritizuje aj liberalizmus. Encyklika apeluje na ľudské práva. Socializmus vníma ako konkurenčný systém voči kresťanstvu. Autor poukazuje, že daná encyklika nepriamo proskribovala aj niektoré teologické postoje, koketujúce s existencializmom. Encyklika je varovaním pred relativizmom, hodnotí autor. Monografia rozoberá aj encykliku *Ad Petri Cathedram* od Jána XXIII. Šlo v nej o teoretickú fundáciu zvolania koncilu. Spomínaný pápež upozorňuje, že človek zmiešava pravdu a nepravdu. Varuje pred implementáciou klamstva do sociálnej oblasti. Encyklika vyzýva k jednote medzi denomináciami. Ďalšou encyklikou, ktorú komentuje monografia, je *Ecclesiam Suam* od Pavla VI.. Tu pápež odsudzuje morálny relativizmus. Zdôrazňuje nemennosť univerzalistickej etiky. Vyučovanie Krista môže mať jednu interpretáciu, relativizmus spája menovaná encyklika s materializmom. Obdobie jej vzniku bolo dobou silnej politickej pozície marxizmu. Relativizmus pokladá tiež za ohrozenie dogiem a morálky. Monografia sa dotýka aj známej encykliky Jána Pavla II. *Centesimus Annus*. Relativizmus podľa menovaného pápeža popiera jestvovanie univerzálneho poriadku. Pokladá to za ohrozenie hľadania pravdy. Relativizmus môže byť podľa menovaného pápeža aj falošným záujmom o človeka. Relativizmus odopiera možnosť ukotvenia v objektívnej realite, podotýka autor. Stručne sa zmieňuje aj o encyklike *Fides et Ratio*. Dodržiavanie morálnych hodnôt vníma *Centesimus Annus* ako právo človeka. Autor rozoberá pohľady rôznych mysliteľov na danú encykliku. Pápež v nej upozorňuje aj na totalitarizmus. Agnosticizmus a relativizmus mu otvárajú dvere.

Polačko sa nevyhol ani komentovaniu encykliky *Caritas in Veritate* Benedikta XVI.. Cirkev pokladá Ratzinger za univerzálny prostriedok spásy. Poukazuje na nebezpečenstvo impaktu marxizmu na niektorých príkladoch východnej Európy. Domnieva sa, že relativisti majú tendenciu inklinovať k totalitárnym tvr-

deniam, upozorňuje autor. Ratzinger zastáva tzv. slabý relativizmus – len v politickej oblasti. Tento zahŕňa aj koncepciu ľudských práv, ktorú silný relativizmus spochybňuje. Ratzingerovo vnímanie relativizmu ako kardinálneho problému z hľadiska viery označuje autor za správne. Polačko vníma Caritas in Veritate cez hermeneutiku, a síce sa domnieva, že ju ovplyvnila doba napísania cez veľkú hospodársku krízu. Za pevnú realitu pokladá Benedikt XVI. Božie slovo. Proti časti spoločnosti, ktorú môžeme označiť ako post-faktickú, zdôrazňuje boj za dôveryhodnosť pravdy. Post-faktickú kultúru označuje ako kultúru bez pravdy. Tvrdí, že termín etický nie je možné automaticky spájať s rôznymi etickými systémami.

Napokon sa autor venuje aj Františkovej encyklike *Lumen Fidei*. František vníma praktický relativizmus ako nebezpečnú aplikáciu. Kritizuje nadvládu techniky voči prírode. Silno odsudzuje konzumizmus z etického hľadiska. Polemizuje s argumentmi relativizmu, pripomína aj technologickú pravdu, blízku jej pragmatickému poňatiu. Apeluje, aby sme pravdu nevnímali v pozitivistickom zmysle. František prijíma koncepciu udržateľného rozvoja i zodpovednej spotreby. Morálny relativizmus je nekompatibilný s dodržiavaním zásad ekoetiky, konštatuje Polačko. Diskusia v monografii je zamyslením nad kritikou relativizmu cez prizmu encyklik. Z formálneho hľadiska je práca prepracovanou monografiou. Celkový počet citácií dostatočný, zodpovedajúci rozsahu práce. Rovnako sa možno vyjadriť o podiele zahraničnej literatúry, autor jej použil dostatok. Práca obsahuje citácie zahraničnej proveniencie z viacerých jazykov, čo svedčí o jazykovej výbave autora.

Monografia Jozefa Polačka je naozaj zaujímavou analýzou relativizmu v kontexte kresťanského myslenia. Domnievame sa, že presvedčivo ukazuje nekompatibilitnosť relativistických postojov, predovšetkým v etickom a sociálnom zmysle so základmi kresťanstva. Axiologické a fundamentálno-teologické uchopenie mantinelov základných tvrdení kresťanstva sa vymyká ich eventuálnemu definovaniu ako relatívne a bezhraničné. Polačkova kniha je pozoruhodná predovšetkým hlbokou filozofickou argumentáciou. Ide o interdisciplinárne dielo, v ktorom sa autor neobmedzil na teológiu alebo politológiu, ale zasahuje i do filozofie, sociológie. Monografia má potenciál vysvetliť mnohé aspekty relativizmu, predovšetkým zo stránky filozofie. Je zaujímavým a prínosným príspevkom k štúdiu relativizmu.

Kontakt

doc. PhDr. Marián Ambrozy, PhD., MBA

Vysoká škola medzinárodného podnikania ISM Slovakia v Prešove

e-mail: ambrozy@vste.sk

Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove



V tomto čísle nájdete:

- ▶ O ÚCTE K RODIČOM (BIBLICKÁ ÚVAHA O PRIKÁZANIACH DEKALÓGU)
- ▶ PREDPISY O OTROKOCH (BIBLICKO-EXEGETICKÝ KOMENTÁR 2MJŽ 21, 1-11)
 - ▶ REPRODUKČNÉ ZDRAVIE A JEHO VPLYV NA PLODNOSŤ
- ▶ STATUS AND COMPETENCES OF THE CONFLICT GUARDIAN IN THE PROTECTION OF THE RIGHTS OF THE CHILD
- ▶ ZMYSEL ŽIVOTA V KONTEXTE PRÁCE A PRACOVNEJ SPOKOJNOSTI SOCIÁLNYCH PRACOVNÍKOV

ISSN 1338-290X (print)

ISSN 2730-096X (online)